

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

FEDERALNI ZAVOD ZA PROGRAMIRANJE RAZVOJA

FEDERAL DEVELOPMENT PLANNING INSTITUTION

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FBIH 2011. GODINU

Sarajevo, decembar 2012. godine

SADRŽAJ

Uvod	3
Izvršni sažetak	4
Makrostablnost.....	8
Bruto domaći proizvod	8
Vanjska trgovina	13
Javne finansije	17
Indirektni i direktni porezi	20
Izvršenje budžeta FBiH.....	22
Javni dug	23
Razvoj finansijskog tržišta.....	25
Cijene.....	27
Plaće.....	28
Konkurentnost	31
Klasteri.....	34
Kompetentnost ljudskih resursa.....	36
Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura	40
Jedinstven ekonomski prostor	42
Zapošljavanje	45
Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja.....	50
Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga	51
Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta	52
Održivi razvoj.....	57
Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvitak	57
Ekologija i razvoj energetske potencijala	65
Transport i komunikacije.....	69
Socijalna uključenost.....	75
Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	79
Položaj porodica sa djecom.....	84
Obrazovanje	92
Zdravstvena zaštita.....	97
Penziona politika.....	106
Položaj osoba sa invaliditetom	110

Uvod

Ekonomski razvoj podrazumijeva provođenje ekonomskih mjera koje vode smanjenju i eliminaciji siromaštva, nejednakosti i nezaposlenosti, sa krajnjim ciljem socijalne inkluzije i unapređenja životnog standarda.

Strateški ciljevi u oblasti ekonomskog i socijalnog razvoja BiH i FBiH, definisani su kroz dokumente Strategija razvoja (SR) i Strategija socijalnog uključivanja (SSU BiH) za period 2010.–2014. godine. Bez obzira na niz problema koji su bili prisutni prilikom izrade dokumenata, posao je uspješno urađen i Strategija razvoja i Strategija socijalnog uključivanja je završena 2010. godine nakon gotovo tri godine rada.

Modularna izrada SR/SSU predstavlja strateški okvir u procesu razvojnog planiranja u BiH, a rađena je u skladu sa EU principima otvorenog metoda koordinacije - OMC. Uz pomoć DIFID-a (Engleska razvojna agencija), DEP - Direkcija za ekonomsko planiranje BiH je bila nosilac aktivnosti, a interesi Vlade FBiH su bili zastupljeni kroz učešće Federalnog Zavoda za programiranje razvoja.

Vlada Federacije BiH podržala je dokumente Strategija razvoja i Strategija socijalnog uključivanja BiH u septembru 2010. godine i usvojila akcioni plan Vlade za implementaciju strateških dokumenata. Istovremeno, zadužene su i kantonalne vlade da donesu akcione planove jer je neophodno da strateški dokumenti budu podržani i implementirani na kantonalnom nivou. Zavod je zadužen da koordinira cjelokupan proces strateškog planiranja u FBiH. Stručnu podršku na nivou kantona, Zavodu je tokom 2012. godine pružala SDC (Švicarska razvojna agencija). U vrijeme trajanja podrške SDC-a, urađen je cijeli niz aktivnosti na nivou kantona čija je svrha uspostava jedinstvene metodologije strateškog planiranja po standardima EU. Posebno je potrebno naglasiti da je većina kantona uspostavila jedinice za strateško planiranje, pristupila izradi akcionih planova i na samom kraju upoznala se sa principima pripreme izvještaja o dostignutom nivou razvoja.

Praćenje socio-ekonomskih trendova razvoja Federacije i kantona u skladu sa definisanim strateškim ciljevima i sam proces implementacije akcionih planova, programa i politika, usaglašenim sa principima otvorenog metoda koordinacije, predstavljaju ključ pripreme godišnjeg Izvještaja o razvoju Federacije BiH.

Analiza javnih politika i raspodjela resursa (materijalnih, finansijskih i ljudskih) praćena monitoringom i evaluacijom, pruža vladama i civilnom sektoru mogućnost da prepoznaju poticaje i kočnice, u svrhu lakše realizacije zacrtanih strateških planova.

Izvještaj o razvoju, zajedno sa monitoringom i evaluacijom, ne predstavlja kontrolu urađenog nego pruža realnu sliku slabosti u implementaciji programa, te doprinosi primjeni naučenih lekcija. Dokument se sastoji od pregleda stanja u pojedinim oblastima po strateškim ciljevima, precizno navedenih razloga za teškoće u pojedinim ekonomskim sektorima i preporuka koje bi Vlada FBiH trebala učiniti kako bi se poboljšalo stanje u privredi i vanprivredi FBiH. Izradom Izvještaja o razvoju FBiH u cjelosti je zaokružen proces strateškog planiranja u BiH u skladu sa evropskom praksom.

Izvršni sažetak

Strateški ciljevi razvoja kako BiH, tako i Federacije BiH, predviđeli su usmjerenje ka jačanju konkurentne pozicije privrede većom produktivnošću rada i nižim troškovima poslovanja i na taj način prelazak iz grupe zemalja sa relativno niskim dohotkom u zemlje srednjeg i višeg dohotka.

Strateškim dokumentima na nivou BiH za period 2010. – 2014. godine (Strategija razvoja i Strategija socijalne uključenosti) definisani su sljedeći strateški ciljevi :

- makroekonomska stabilnost
- konkurentnost
- zapošljavnje
- održivi razvoj
- euro integracije
- socijalno uključivanje

U okviru svakog strateškog cilja, utvrđeni su podciljevi i mjere kojim će biti podržana implementacija strateških dokumenata.

U 2011. godini je osvaren blagi rast BDP-a u odnosu na prethodnu godinu (realan rast 1,4%). U poređenju sa prosjekom zemalja EU27 i manje razvijenim zemljama EU (Bugarska, Rumunija, Slovačka i Mađarska), FBiH ima najniži BDP po stanovniku. Struktura BDP-a ukazuje na goleme probleme u privrednim kretanjima i zahtijeva slojevite promjene, obzirom da počiva najvećim učešćem na trgovini na veliko i malo (13,3%), pa tek onda na prerađivačkoj industriji (12,7%). BDP čiji najviši udio čini trgovina, pokazatelj je slabe konkurentne pozicije privrede. Pad BDP-a posebno je zabilježen u sektoru građevinarstva, što je rezultat smanjenog obima poslovanja ovog sektora nakon 2009. godine i uticaja globalne finansijske i ekonomsko-dužničke krize u EU zoni. U izvještajnom periodu, BDP po glavi stanovnika na višem je nivou u FBiH nego u RS-u, najviša vrijednost BDP-a po glavi stanovnika zabilježena je u Kantonu Sarajevo (13.151 KM), a najniža u Unsko-sanskom Kantonu (4.100 KM).

Prihodi od PDV-a čine najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (62%). Zatim slijede prihodi od akciza, te prihodi od putarina i carina. Najveći udio u ukupnim prihodima od direktnih poreza čine prihodi od doprinosa. U Federaciji BiH, u izvještajnom periodu naplata prihoda od indirektnih poreza bilježi rast za 4,5 % u odnosu na prethodnu godinu. Poreska uprava FBiH je u 2011. godini prikupila 2,2 % prihoda od direktnih poreza više u odnosu na 2010. godinu.

Struktura javnih rashoda u 2011. godini je gotovo ista kao i prethodne godine i socijalna davanja predstavljaju veoma veliki izdatak. Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u FBiH u 2011. godini iznosi 43%. S obzirom da je ovaj procenat veoma visok i da ovakvo stanje privreda ne može izdržati u dužem periodu, neophodno je intenzivno i kontinuirano raditi na smanjenju javne potrošnje. U izvještajnom periodu zabilježen je rast ukupnog javnog duga u FBiH i prvenstveno je prouzrokovan rastom vanjskog duga. Ukupan javni dug FBiH (unutrašnji i vanjski) viši je za 5,05% u odnosu na 2010. godinu.

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i svode se na davanje kredita i prikupljanje depozita. Krediti, kao najveća stavka bilansa banaka, u 2011. godini zabilježili su rast u procentu od 4% ili 432 miliona KM više u odnosu na 2010. godinu. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor za finansiranje banaka u FBiH.

Na finansijskom tržištu je zabilježen pozitivan trend u segmentu štednje u bankama u FBiH, što ukazuje na sigurnost i stabilnost ukupnog bankarskog sistema. Štedni depoziti, kao najznačajniji segment finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta u 2011. godini sa stopom od 8% i u FBiH na kraju 2011. godine iznose 5,36 mld KM..

Robna razmjena Federacije BiH sa inostranstvom u 2011. godini se povećala u odnosu na prethodnu godinu i na izvoznoj i na uvoznoj strani. Ostvareni izvoz je veći za 14,5%, dok se uvoz povećao za 14,3% u odnosu na prethodnu godinu. Uvoz hrane i pića znatno je veći od izvoza. Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2011. godini pokazuje da je uvoz najveći u KS, ZDK i TK. Najveći izvozni udio u odnosu na ukupni izvoz FBiH imaju ZDK i TK. U odnosu na prethodnu godinu uvoz je najviše porastao u kantonima POK, ZDK i HNK, dok je izvoz najviše porastao u kantonima ZDK, SBK, POK i HNK. BPK je jedini kanton koji ima vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 128%). Najveći doprinos u izvozu u BPK čine industrijski proizvodi. Faktorska struktura izvoza ukazuje kako je FBiH zemlja koja izvozi nisko tehnološke, odnosno resursno intenzivne proizvode. Ovakva izvozna usmjerenost zemlje djeluje kao ograničavajući faktor jer na svjetskim tržištima najbrže raste potražnja za visoko tehnološkim proizvodima, a supstitucija nisko tehnoloških proizvoda, visoko tehnološkim ili srednje tehnološkim je spora i nedovoljna. Pokrivenost uvoza izvozom u izvještajnom periodu u FBiH iznosi 53,3% i na gotovo istom nivou je kao i prethodne godine (53,2%).

Produktivnost rada, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju i ista je na oko 35% u odnosu na prosjek EU 27. Pored navedenog, potrebno je istaći da su radom intenzivne (primarne) djelatnosti suočene sa snažnom konkurencijom zemalja regiona, što je dodatni ograničavajući faktor jačanja konkurentne pozicije BiH, pa troškovna konkurentnost koja FBiH smješta na začelje iza Srbije, Hrvatske i Makedonije daje dodatno objašnjenje zašto investitori odlaze u ove zemlje, a ne usmjeravaju svoj kapital u BiH.

Ukupan broj zaposlenih i nezaposlenih, koji predstavljaju radnu snagu FBiH je u 2011. godini povećan za 1,0%. U prethodnih pet godina ostvarivano je neznatno godišnje povećanje broja zaposlenih. Posmatrano po djelatnostima najveće smanjenje broja zaposlenih evidentirano je u građevinarstvu, zatim u rudarstvu, pa prevozu, skladištenju i vezama. Najveći rast broja zaposlenih je u obrazovanju, poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i uslugama, državnoj upravi i odbrani, prerađivačkoj industriji i trgovini. U FBiH prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih, zatim trgovina na veliko i malo, javna uprava i odbrana. Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Stepen nezaposlenosti u 2011. godini iznosio je 45,6%, a u 2010. godini 45,4% (mjereno brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu). Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje FBiH smanjen je prosječno za 9,4% u periodu od 2006. do 2011. godine.

Usljed rasta cijena na globalnom nivou, posebno nafte i hrane, potrošačke cijene u 2011. godini u FBiH bilježe rast po stopi od 3,6% na godišnjem nivou. Stopa inflacije je bila viša nego u Hrvatskoj (1,1%), kao i u odnosu na EU prosjek i Sloveniju (2,1%). Slabiji poslovni rezultati firmi privatnog sektora, ali i smanjenje plaća u javnom sektoru su u mnogome uticali na usporen nominalni rast plaća, odnosno realni pad plaća zbog efekta inflacije. Prosječna plaća u izvještajnom periodu u FBiH iznosi 819 KM i viša je u odnosu na RS za 1,2% (809 KM), uz napomenu da u RS-u u plaću ulazi i topli obrok.

Niska produktivnost (po jedinici površine, grlu stoke i uloženom radu) i tehničko-tehnološka opremljenost gazdinstava obilježja su sektora poljoprivrede u FBiH. U 2011. godini zabilježen je blagi rast učešća poljoprivrede u BDP-u FBiH (6,1%), u odnosu na 2010. godinu (5,9%). Da je konkurentnost poljoprivredne proizvodnje FBiH na veoma niskom nivou govori i činjenica da je u izvještajnom periodu ostvaren trgovinski deficit hrane u iznosu od 1,068 mild KM.

U FBiH se 90% industrijskog otpada neadekvatno odlaže na nezaštićeno tlo, spaljuje se ili prosipa u vodotoke. Otpadne vode predstavljaju poseban ekološki problem. u 2011. godini ukupne otpadne vode FBiH iznose 65 269 hilj.m³ i manje su za 3% u odnosu na 2010. godinu.

Cestovna i željeznička mreža u FBiH uprkos nizu investicionih projekata, nisu još uvijek dovoljno razvijene, ali su nastavljene aktivnosti na izgradnja dionica na Koridoru Vc i u 2011. godini. Prema podacima BiHAMK-a, gustoća ukupne cestovne mreže u BiH iznosi 45km/100km², a gustoća magistralnih cesta 76km/100 km², što je gotovo 4 puta manje od EU prosjeka.

Stupanj motorizacije FBiH znatno zaostaje za EU i u 2011. godini je iznosio 198 vozila na 1000 stanovnika, što je gotovo dva i po puta manje u odnosu na EU-27 gdje je registrovano 480 vozila na 1000 stanovnika. Stanje u oblasti komunikacija ukazuje na sve veći broj korisnika koji imaju pristup širokopojasnom internetu, ali u oblasti telekomunikacija FBiH zapostaje u odnosu na susjede i EU prosjek.

FBiH nije zabilježila veći napredak na polju uključenosti socijalno ugroženih kategorija stanovništva, kao ni poboljšanja kad je u pitanju zabrana diskriminacije. Poseban problem u kategoriji ranjivih skupina stanovništva predstavlja nepostojanje seta indikatora socijalne zaštite. Stanoviti napredak postignut je programima zapošljavanja osoba sa invaliditetom, koji je svojim trogodišnjim vremenskim intervalom zaposlio 167 osoba. Na polju održivog povratka stvoreni su bolji uslovi kroz niz mjera vezanih za zapošljavanje i rješavanje stambenog pitanja. Stopa siromaštva je najveća kod domaćinstava s troje i više djece i iznosi 41,44%, što je za 3,7% manje u odnosu na BiH, a 10,3% u odnosu na RS. U 2011. godini u odnosu na 2010. godinu, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite je opao za 3,08%.

Stanje u oblasti obrazovanja FBiH u izvještajnom periodu ukazuje na poboljšanje uključenosti djece u predškolsko obrazovanje. Istovremeno obuhvat djece osnovnim obrazovanjem opada, a srednjim obrazovanjem raste. Visoko obrazovanje bilježi konstantan porast broja studenata.

Analiza sektora zdravstva i zdravstvenih usluga FBiH daje sliku u kojoj opada stopa smrtnosti djece od 0-4 godine. Prosječna starost umrlih raste. Kada se analizira dojenačka smrtnost, može se reći kako FBiH stoji rame uz rame sa zemljama evropskog regiona. Potrošnja na zdravstvo u 2010. godini u FBiH iznosila je 10,04% BDP-a. Trend potrošnje na zdravstvo, ako

posmatamo po udjelu u BDP-u, ima rastuću putanju i viši je u FBiH nego u zemljama EU regiona, uz istovremeni pad pokrivenosti stanovništva zdravstvenim osiguranjem.

Penzioni sistem FBiH, koji zahtijeva slojevite reforme ukazuje na porast broja penzionera, kao i neznatan porast penzija, uz simboličan rast broja osiguranika koji uplaćuju doprinose. U FBiH u 2011. godini odnos broja penzionera i broja osiguranika iznosi 1:1,17, što dovoljno govori o neodrživosti posojećeg penzionog sistema. Podaci o broju penzionera koji su siromašni ili su u riziku od siromaštva, nisu dostupni, ali se procjenjuje da je taj broj visok. Tome u prilog idu i podaci o ukupnom broju isplaćenih penzija i njihovim visinama. U FBiH, u decembru 2011. su isplaćene ukupno 376.180 penzija, a prosječna visina penzije je bila 351,69 KM.

Na kraju 2011. godine prava po osnovu neratnog invaliditeta je koristilo 67 455 korisnika (14,7% više u odnosu na 2010. godinu), po osnovu civilnih žrtava rata 10 774 (za 1,2% manje u odnosu na 2010. godinu) i po osnovu Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica (porodične i lične invalidnine) 97 080 korisnika (za 2,16 % manje u odnosu na prošlu godinu). Izdvajanja za boračko-invalidsku zaštitu čine dvije trećine ukupnih socijalnih davanja.

Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH (ratni, neratni invalidi, civilne žrtve rata, porodice šehidskih i poginulih boraca) u 2011. godini, iznosila su 497,47 miliona KM, što je za 0,6% manje u odnosu na 2010. godinu. Ukupna izdvajanja za ove kategorije u 2011. godini, iznosila su 3,03% BDP-a.

Provedbom Zakona o reviziji korisnika boračkih prava do kraja 2011. godine 2202 korisnika su izvedena iz prava.

Makrostabilnost

Strategija razvoja BiH za period 2010. – 2014. godine sadrži projekcije makroekonomskih indikatora za navedeni period na državnom nivou. Strategija je predviđjela u 2011. godini skoro potpuni ekonomski oporavak globalne i bh ekonomije, te realni rast BDP-a u BiH u procentu od 3,2%. Prema projekcijama za kretanja vanjske trgovine u 2011. godini, predviđen je rast uvoza u procentu od 15,5%, te rast izvoza u procentu od 15%.

Ključni izazovi u poboljšanju makroekonomske stabilnosti su fiskalne i vanjskotrgovinske prirode. Svode se na visok nivo javne potrošnje i javnog duga, te visok deficit budžeta i tekućeg bilansa.

Bruto domaći proizvod

Kretanje BDP-a na nivou BiH ima pozitivan trend u 2011. godini u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni BDP za 2011. godinu nominalno iznosi 25.474 miliona KM i u odnosu na 2010. godinu veći je za 3,62%. Realni rast je 1,26%, što je znatno niže od predviđenog rasta u projekciji u Strategiji razvoja. Projekcije su rađene pod pretpostavkom da će se usvojiti i implementirati mjere koje su bile predviđene Strategijom razvoja.

U poređenju sa zemljama okruženja BiH ima najniži BDP po stanovniku u cijeloj regiji i iznosi 6.634 KM ili 4.718 USD.¹ Jedino Albanija (4.030 USD) i Kosovo (3.593 USD) imaju niži BDP po stanovniku.²

U poređenju sa zemljama EU27 i najmanje razvijenim zemljama EU4 (Bugarska, Rumunija, Slovačka i Mađarska), BiH ima ubjedljivo najniži BDP po stanovniku.

Tabela: BDP po stanovniku u 2011. godini, indeks EU27 = 100

Odabrane zemlje	Indeks
EU 27	100
Bugarska	46
Rumunija	49
Slovačka	73
Mađarska	66
BiH	30

Izvor: Eurostat

¹Agencija za statistiku BiH; Stanovništvo, procjena sredinom godine, hilj

²Slovenija (24.142 USD), Hrvatska (14.488 USD), Srbija (6.203 USD), Crna Gora (7.197 USD), i Makedonija (4.925 USD).

U FBiH, u 2011. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod na nivou FBiH za 2011. godinu iznosi 16.208 miliona KM, što je u odnosu na 2010. godinu više za 3,2%. Realni rast BDP-a u 2011. godini je skromnih 1,4%.

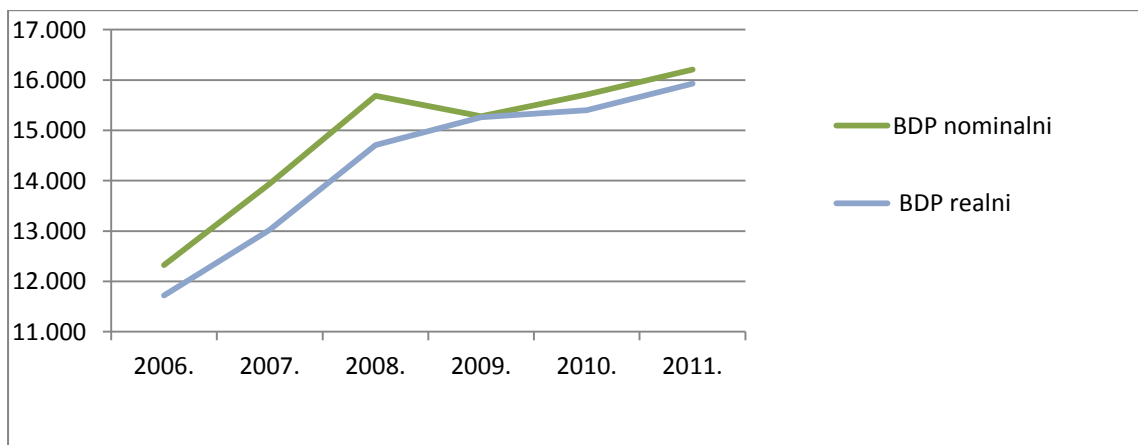
U periodu 2006. - 2008. godine evidentan je realni rast BDP-a po prosječnoj stopi od 5,9%. Uticaj recesije se negativno odrazio na privredna kretanja i u 2009. godini je zabilježen pad za 2,7%. To je rezultat, prije svega, pada industrijske proizvodnje, pada vrijednosti građevinskih radova, te pada maloprodaje. Recesija se odrazila na nagli pad izvoza, te smanjenje inostranih novčanih priliva. Prosječna realna stopa rasta BDP-a FBiH u periodu 2009.- 2011. iznosi nedovoljnih 1,2%.

Tabela: Bruto domaći proizvod FBiH za period 2006. – 2011. godine

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Bruto domaći proizvod tekuće cijene – nominalni rast						
a) Stopa rasta u %	12,0	13,1	12,6	-2,6	2,8	3,2
b) iznos u mil. KM	12.322	13.937	15.688	15.278	15.712	16.208
Bruto domaći proizvod stalne cijene - realni rast						
a) Stopa rasta u %	6,5	5,7	5,5	-2,7	0,8	1,4
b) Iznos u mil. KM	11.720	13.022	14.707	15.261	15.398	15.931
BDP po stanov. u KM tekuće cijene						
a) Stalno stanovništvo	4.331	4.892	5.506	5.355	5.484	5.655
b) Prisutno stanovništvo	5.300	5.987	6.742	6.566	6.720	6.932

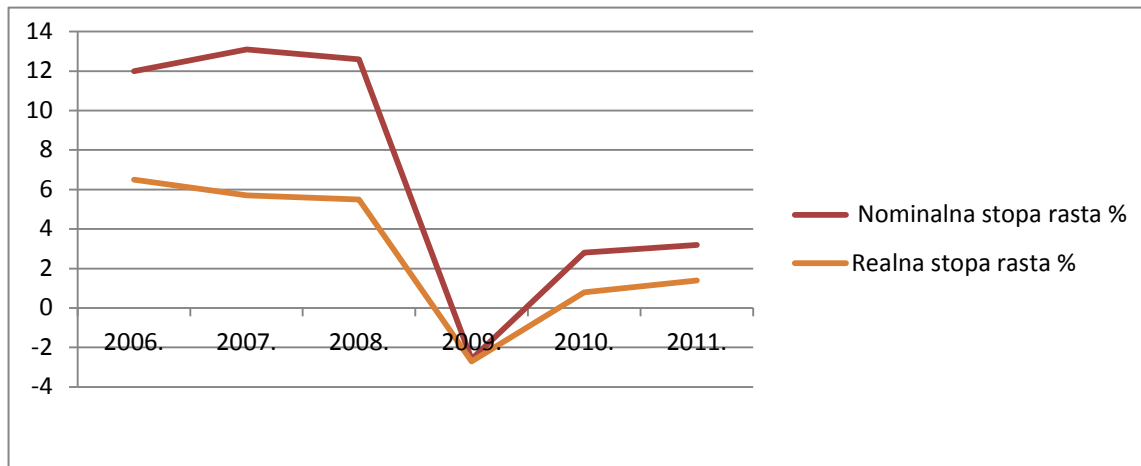
Izvor: FZS

Graf: Kretanje BDP-a u FBiH za period 2006. - 2011. godine

Izvor: FZS

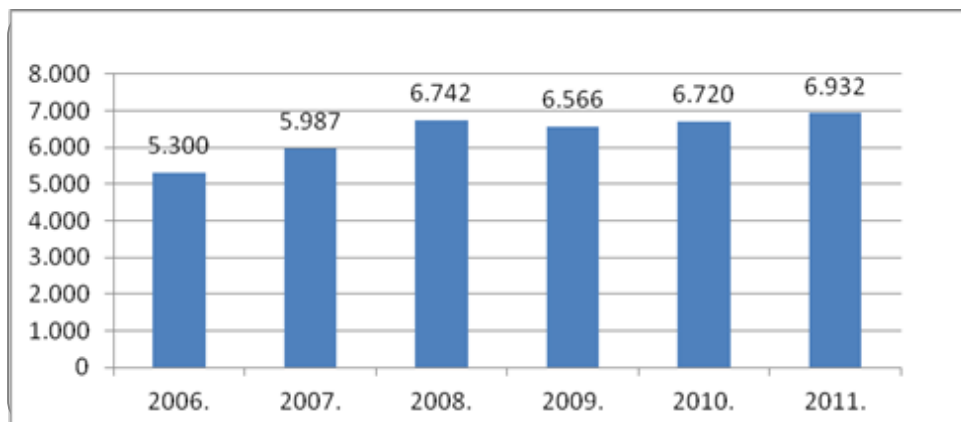
Graf: Realni i nominalni rast BDP-a za period 2006. – 2011. godina (%)

Izvor: FZS

BDP po glavi stanovnika u FBiH je u 2011. godini porastao u odnosu na prethodnu godinu. Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH (6.932 KM) u odnosu na RS (6.064 KM). U 2010. godini BDP po glavi stanovnika je takođe bio viši u FBiH (6.720 KM) u odnosu na RS (5.798 KM).

Graf - BDP po glavi stanovnika u FBiH 2006. - 2011. godine (prisutno stanovništvo)

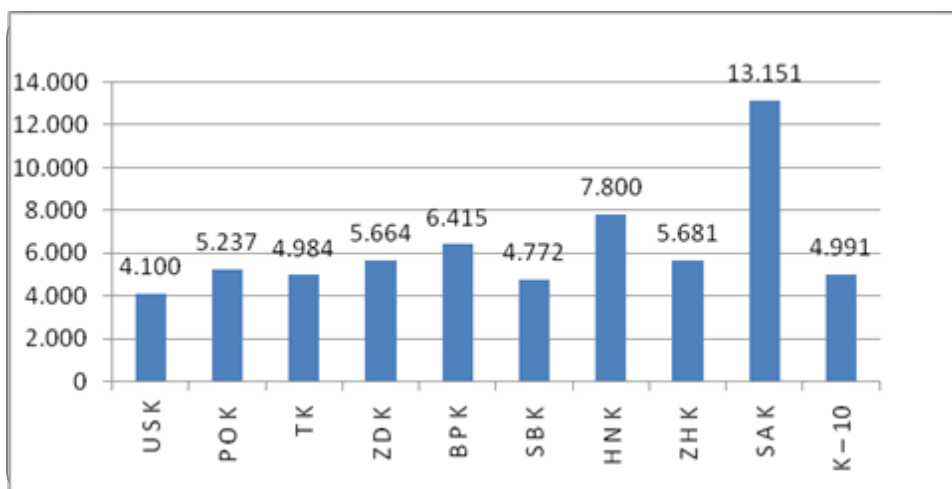

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Detaljniju sliku Federacije BiH daje pregled BDP-a per capita po kantonima koji ukazuje na značajnu raznolikost i neujednačenost razvijenosti kantona.

U 2011. godini najviša vrijednost BDP-a po stanovniku zabilježena je u Kantonu Sarajevo (13.151 KM), a najniža u Unsko-sanskom Kantonu (4.100 KM).

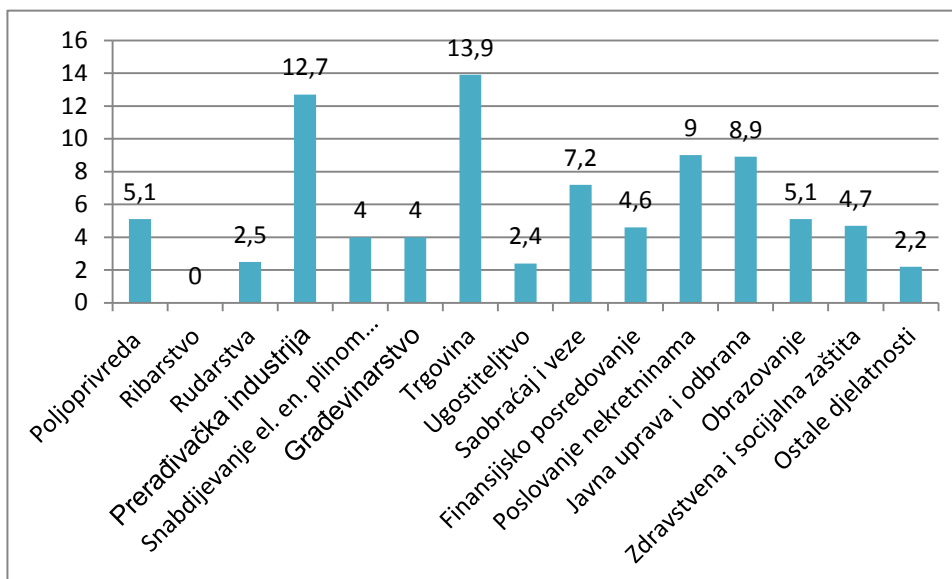
Graf: BDP per capita u kantonima 2006. – 2011. godine (prisutno stanovništvo)

Izvor: FZZPR, Makroekonomski pokazatelji za 2011. godinu

Struktura učešća po standardnoj klasifikaciji djelatnosti u bruto domaćem proizvodu FBiH u 2011. godini je skoro ista kao i prethodne godine. Na prvih pet mjesta su trgovina na veliko i malo, zatim prerađivačka industrija, poslovanje nekretninama, javna uprava i odbrana, te saobraćaj i veze. Najmanje je učešće ribarstva, ostalih djelatnosti, ugostiteljstva i rudarstva.

Graf: BDP po djelatnostima, tekuće cijene. Struktura u %

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Minimalni rast ekonomije u Federaciji u protekle dvije godine, najvećim dijelom je odraz blagog oporavka na svjetskim tržištima. Kretanje BDP-a najznačajnijih grupa djelatnosti ukazuje na trend rasta industrijske proizvodnje, rasta izvoza prerađivačke industrije kao i rasta fizičkog obima saobraćaja, što je dovelo do rasta BDP-a u 2011. godini.

U FBiH, u izvještajnom periodu, ostvaren je rast fizičkog obima industrijske proizvodnje u procentu od 2,5%. Analiza strukture indeksa industrijske proizvodnje pokazuje da je za to najviše zaslužan porast proizvodnje u rudarstvu (12,3%), snabdijevanju električnom energijom, plinom i vodom (3,3%), i prerađivačkoj industriji (1,6%).

Prerađivačka industrija u FBiH u velikoj mjeri je izvezno orijentisana, tako da skoro u potpunosti zavisi od kretanja na inostranom tržištu. U skladu s tim, oporavak industrija u zemljama EU, pozitivno se odrazio na gotovo sve grane prerađivačke industrije. Tako je tokom 2011. godine porastao izvoz prerađivačke industrije u FBiH za 14,9%, što je doprinijelo rastu BDP-a u toj djelatnosti za 1,6%. Zabilježene su visoke stope rasta proizvodnje u podpodručjima koja obuhvataju proizvodnju hemijskih proizvoda (18,4%), proizvodnju električnih mašina i aparata (15,3%) i proizvodnju proizvoda od gume i plastičnih masa (14,1%). Na drugoj strani, visoke stope pada obima proizvodnje zabilježene su u proizvodnji motornih vozila, prikolica i poluprikolica (55,4%), proizvodnji kancelarijskih uređaja (37,2%) i proizvodnji ostalih saobraćajnih sredstava (33,4%).

Građevinski sektor u FBiH i zemljama regije duboko je pogođen ekonomskom krizom i najveće smanjenje broja zaposlenih upravo je u građevinarstvu. U prvoj polovini 2011. godine naše građevinske firme uglavnom su poslovale u Evropi, a dijelom i u Africi. Vrijednost građevinskih radova koje su naše firme izvodile u inostranstvu je smanjena, prvenstveno zbog rata u Libiji, koja je bila najznačajnije tržište kad je ovaj sektor u pitanju. Zbog toga je BDP u građevinskom sektoru pao za 3,6% u 2011. godini.

Tabela: BDP po djelatnostima 2006. – 2011. godine, indeksi realnog rasta

Djelatnost	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Poljoprivreda	104,8	95,4	102,8	100,4	98,8	103,6
Prerađivačka industrija	113,2	144,4	107,2	91,5	107,4	101,6
Građevinarstvo	103,7	112,4	116,9	92,3	84,8	96,4
Trgovina	109,4	113,1	107,4	97,1	99,2	103,3
Saobraćaj i veze	106,3	103,4	105,2	95,8	99,5	104,4
Finansijsko posredovanje	111,7	115,0	101,6	102,7	100,4	103,2
Poslovanje nekretninama	109,8	101,6	103,2	101,9	102,5	100,2

Izvor: FZS

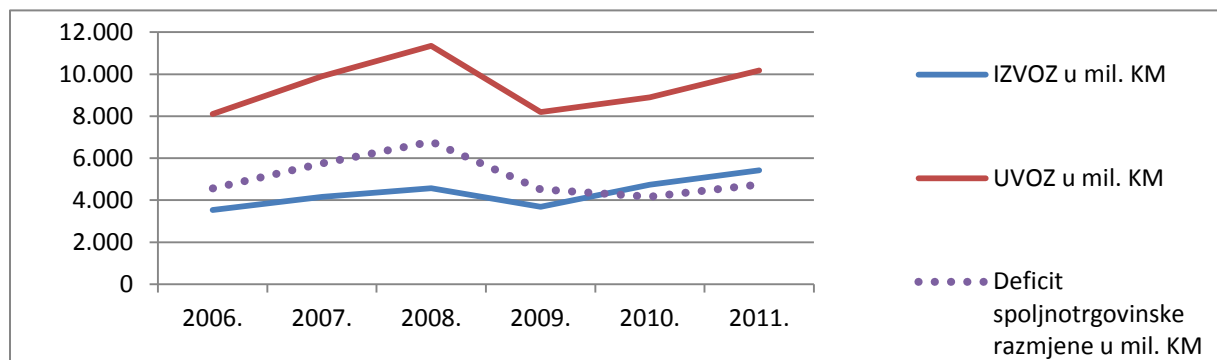
Vanjska trgovina

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2011. godini se povećao u odnosu na prethodnu godinu i na izvoznoj i na uvoznoj strani. Ostvareni izvoz je veći za 14,5%, dok se uvoz povećao za 14,3% u odnosu na prethodnu godinu, što je u skladu sa predviđenim rastom u projekciji u Strategiji razvoja. Obzirom da je izvoz rastao neznatno brže u odnosu na uvoz, procenat pokrivenosti uvoza izvozom Federacije BiH 2011. godine iznosi 53,3% i na skoro istom je nivou kao i prethodne godine (53,2%). Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu Bosne i Hercegovine u 2011. godini iznosi 65,9%, a u ukupnom uvozu 65,5%.³

Trgovinski deficit je porastao, kao i učešće trgovinskog deficita u BDP-u. Uprkos malom poboljšanju u stopi pokrivenosti uvoza izvozom, stanje robne razmjene u 2011. godini je bilo nepovoljno jer je trgovinski deficit veći za 14% u odnosu na deficit u 2010. godini.

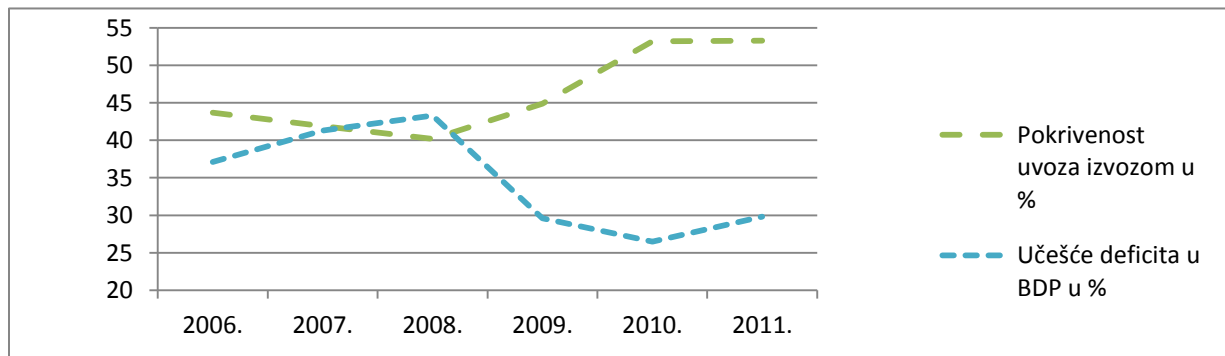
Učešće trgovinskog deficita u BDP-u FBiH je u 2011. godini iznosilo 29,8%, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu, kad je učešće deficita iznosilo 26,5%. Najnepovoljnije učešće bilo je 2008. godine kada je taj procenat iznosio 43,3%.

Graf: Robna razmjena FBiH (mil KM) 2006. - 2011. godina

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

Graf: Pokrivenost uvoza izvozom i učešće deficita u BDP-u (%) 2006. - 2011. godina

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

³ U 2011. godini BiH je ostvarila izvoz od 8.222 miliona KM i uvoz od 15.525 miliona KM, deficit 7.303, miliona KM, pokrivenost uvoza izvozom 53% (Izvor Agencija za statistiku BiH)

Struktura uvoza prema SMTK u 2011. godini pokazuje da su najznačajnije uvozne stavke industrijski proizvodi, mašine i transportna sredstva, mineralna goriva (od toga najviše nafta i naftni derivati), prehrana, te hemijski proizvodi. Rast uvoza se najviše može pripisati povećanom uvozu mineralnih goriva (rast od 27%), te uvozu mašina (rast od 16%) i industrijskih proizvoda (rast od 15%). Navedene stavke su ujedno imale najznačajniji doprinos ukupnom uvozu, odnosno doprinos industrijskih proizvoda je bio 21%, mašina 20%, te mineralnih goriva 18%.

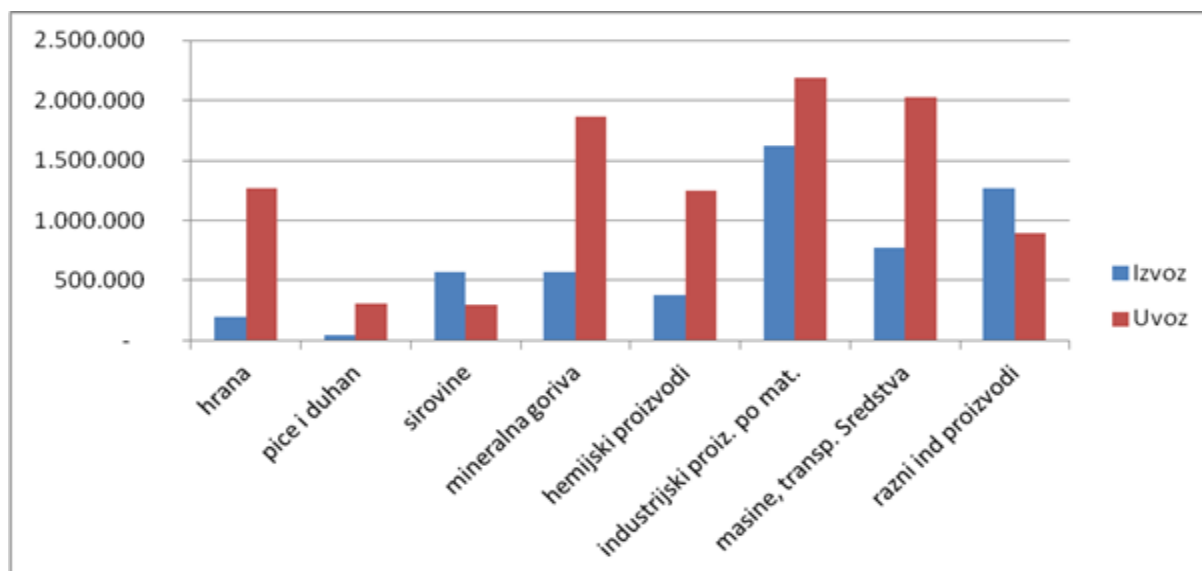
Struktura izvoza u 2011. godini pokazuje da su najznačajniji izvozni proizvodi, odnosno doprinosi ukupnom izvozu, industrijski proizvodi, mašine i transportna sredstva, mineralna goriva (od toga najviše električna energija, koja također ulazi u ovu grupu proizvoda), te sirovine. Za rast izvoza najzaslužniji je izvoz hemijskih proizvoda (rast od 30%), sirovina (rast od 24%), te industrijskih proizvoda (rast od 19%). Kategorije sirovine i razni industrijski proizvodi bilježe čak suficit u robnoj razmjeni.

Rast izvoza je posljedica blagog oporavka svjetskih tržišta od ekonomske krize i rast njihove potražnje, kao i porast cijena metala na svjetskom tržištu u odnosu na cijene u 2009. i 2010. godini.

FBiH je u 2011. godini ostvarila deficit u trgovini energentima. Ostvaren je suficit u trgovini električnom energijom, ali zbog velikog uvoza nafte i naftnih derivata zabilježen je trgovinski deficit.

Najveći problem u robnoj razmjeni je što je uvoz hrane i pića znatno veći od izvoza. Razlog tome je najvećim dijelom slaba konkurentnost domaće proizvodnje, značajna potražnja za stranim proizvodima, nedovoljna svijest i sklonost prema kupovini domaćih proizvoda, ili je posljedica nedovoljne kontrole uvoza hrane, a u isto vrijeme i mnogih barijera za plasiranje domaćih proizvoda na strana tržišta.

Graf: Uvoz i izvoz prema SMTK (hilj KM), 2011. godina

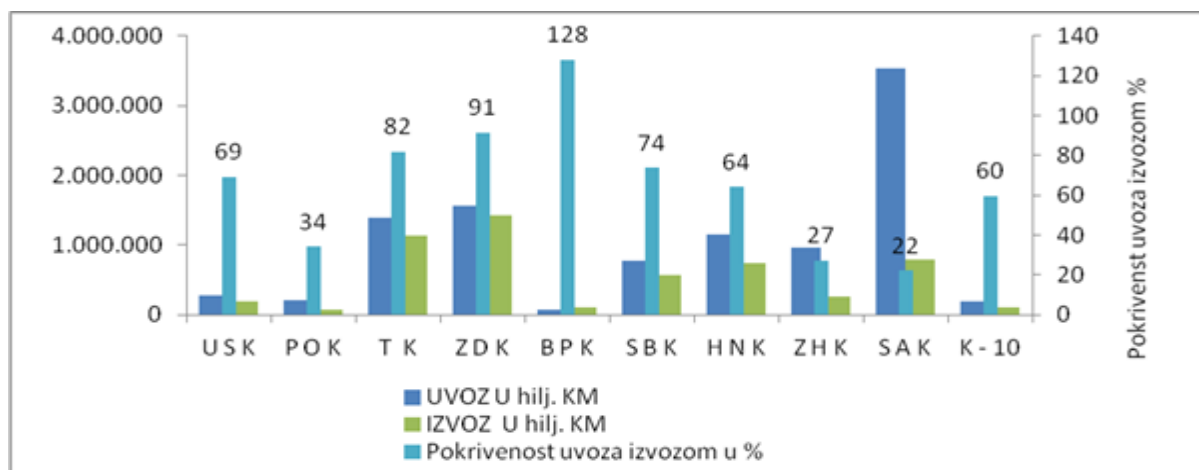

Izvor FZS; Obrada FZZPR

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2011. godini pokazuje da je uvoz najveći u KS, ZDK i TK. Najveći izvozni udio u odnosu na ukupni izvoz FBiH imaju ZDK i TK. U odnosu na prethodnu godinu uvoz je najviše porastao u kantonima POK, ZDK i HNK, dok je izvoz najviše porastao u kantonima ZDK, SBK, POK i HNK.

BPK je jedini kanton koji ima vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 128%). Najveći doprinos u izvozu u BPK čine industrijski proizvodi.

Graf: Robna razmjena po kantonima, 2011. godina

Izvor: FZS; Obrada: FZZPR

U 2011. godini, najveći trgovinski partneri FBiH su bile zemlje EU27 i zemlje potpisnice CEFTA Sporazuma.

U 2011. godini se povećala robna razmjena FBiH sa zemljama EU27 pri čemu je uvoz porastao više od izvoza, što je rezultiralo povećanjem vanjskotrgovinskog deficita.

Najveći trgovinski partneri iz EU27 u 2011. godini su bile Njemačka (18,4% ukupnog izvoza i 12,3% ukupnog uvoza) i Italija (10,8% ukupnog izvoza i 9,6% ukupnog uvoza).

Tabela: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU27, 2008. - 2011. godina

	Izvoz	Učešće u izvozu	Uvoz	Učešće u uvozu	Deficit	Pokrivenost
2008	2.537.847	56%	5.655.640	50%	-3.117.793	45%
2009	2.038.165	55%	4.391.318	54%	-2.353.153	46%
2010	2.713.246	57%	4.569.866	51%	-1.856.620	59%
2011	3.187.637	59%	5.144.023	51%	-1.956.386	62%

Izvor: FZS

Tokom 2011. godine zabilježen je rast robne razmjene sa zemljama CEFTA-e, kako na strani izvoza tako i na strani uvoza. Rast vrijednosti izvoza je bio daleko manji od rasta vrijednosti uvoza, što je za posljedicu imalo povećanje vanjskotrgovinskog deficita.

Učešće robne razmjene sa zemljama CEFTA-e u ukupnoj robnoj razmjeni se smanjilo u odnosu na 2010. godinu. Učešće izvoza u CEFTA u ukupnom izvozu FBiH u 2011. godini je bilo 31%, dok je uvoz činio 25% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA je bila 66%, što predstavlja smanjenje pokrivenosti u odnosu na 2010. godinu, kada je ona bila 73%.

Tabela: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa potpisnicama CEFTA-e, 2008. - 2011. godina

	Izvoz	Učešće u izvozu	Uvoz	Učešće u uvozu	Deficit	Pokrivenost
2008	1.707.577	37%	2.911.616	26%	-1.204.039	59%
2009	1.356.088	37%	2.132.640	26%	-776.552	64%
2010	1.668.405	35%	2.299.730	26%	-631.325	73%
2011	1.686.278	31%	2.573.394	25%	-887.116	66%

Izvor: FZS

Najveći trgovinski partneri iz CEFTA-e u 2011. godini su bile Hrvatska (15,1% ukupnog izvoza i 18,7% ukupnog uvoza) i Srbija (9% ukupnog izvoza i 6% ukupnog uvoza).

Priključenje Hrvatske Evropskoj Uniji od 2013. godine proizvešće brojne implikacije za BiH, a samim tim i za FBiH, prvenstveno na ekonomskom planu. Trgovinski odnosi koji su trenutno regulisani sporazumom CEFTA će prestati važiti, jer će Hrvatska preći na regulativu EU. To će značiti čvrstu barijeru za sve naše izvoznike koji svoje proizvode nisu uskladili sa EU standardima i koji nisu certifikovani od strane institucija akreditovanih od EU. Hrvatska je značajan trgovinski partner za FBiH u razmjeni poljoprivrednih proizvoda. Ukoliko domaće firme ne pronađu alternativna tržišta za plasman svojih proizvoda, sektor poljoprivrede će trpjeti veliki gubitak prvenstveno u vidu izvoza, a takođe će se odraziti i na zaposlenost. To ukazuje na potrebu usklađivanja domaće proizvodnje sa EU standardima i certifikaciju proizvoda od strane institucija akreditovanih od strane EU.

Visok vanjskotrgovinski deficit ukazuje na lošu strukturu izvoza i nedovoljnu konkurentnost domaćih proizvoda na inotrižištu. Ključni problemi izvoza vezani su za nizak nivo proizvodnje uopšte, kao i strukturu izvoza koju više karakteriše izvoz sirovina i poluproizvoda, a manje finalnih proizvoda.

Javne finansije

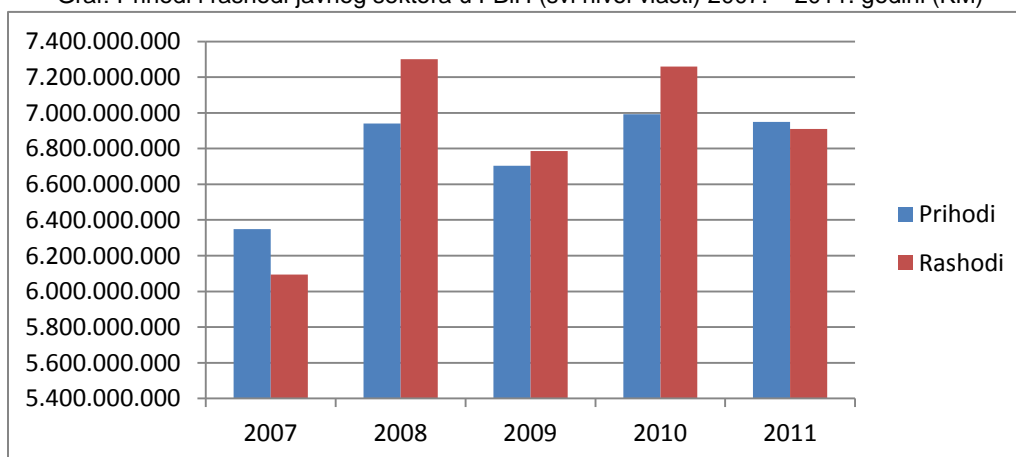
Fiskalna pozicija zemlje utiče na potencijalnu stopu privrednog rasta preko obezbjeđivanja održive i kredibilne makroekonomske stabilnosti. Visoki fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedica su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što sa svoje strane smanjuje investicije a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomske nestabilnosti, takođe odbija strane direktne investicije i smanjuje domaće.

Ovo jasno ukazuje da FBiH mora, da bi stekla kredibilnost u međunarodnim razmjenama, da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku, a to podrazumijeva značajno smanjenje budžetskog deficita i javne potrošnje na srednji rok. To je jedini način da se dobije povjerenje stranih, a i domaćih investitora, obezbijede umjerene kamatne stope i tako da stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH u periodu 2007. – 2011. godine pokazuje da su 2008. godine javni rashodi značajno porasli (kao %BDP-a) i da su u narednim godinama potrebe u računu rashoda prelazile ostvarene prihode, što je rezultiralo deficitom.

Kad su u pitanju konsolidovani podaci (FBiH, kantoni, općine i fondovi) u 2011. godini ukupni javni prihodi i rashodi FBiH bilježe pad. Ukupni javni prihodi su u odnosu na prethodnu godinu smanjeni za 44 mil KM, dok su ukupni javni rashodi smanjeni za 349 mil KM. U 2011. godini ostvaren je suficit u javnim finansijama Federacije BiH u iznosu od 38 mil KM, što predstavlja prvi suficit nakon ekonomske krize.

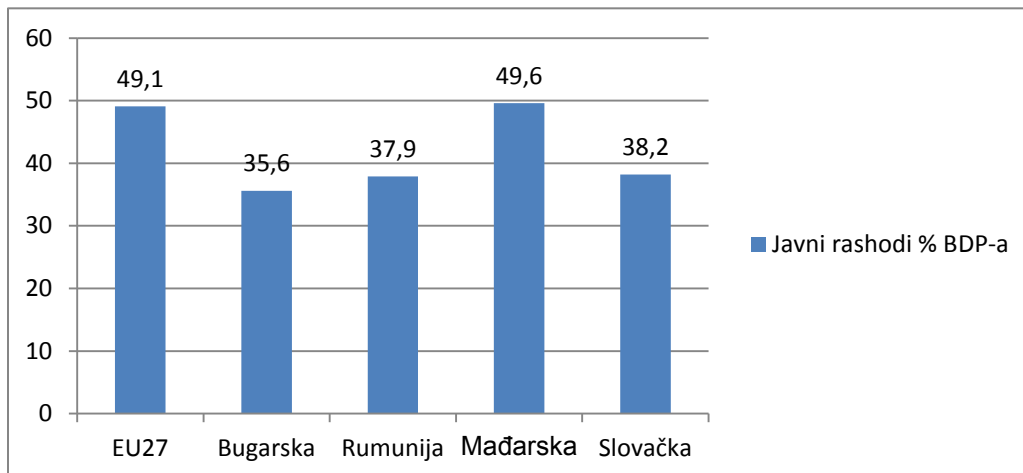
Graf: Prihodi i rashodi javnog sektora u FBiH (svi nivoi vlasti) 2007. – 2011. godini (KM)

Izvor: Federalno ministarstvo finansija

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2011. godini iznosi 43% i manje je u odnosu na 2010. godinu, kada je učešće iznosilo 46%. Obim javnih rashoda FBiH je iznad nivoa javnih rashoda zemalja sa višim bruto domaćim proizvodom po glavi stanovnika, poput Bugarske, Rumunije i Slovačke. Jedino Mađarska od zemalja EU4 ima veće učešće javnih rashoda u BDP-u. Obim javnih rashoda FBiH u 2011. godini je ispod nivoa prosjeka EU27.

Graf: Javni rashodi za EU27 i EU4, 2011. godina

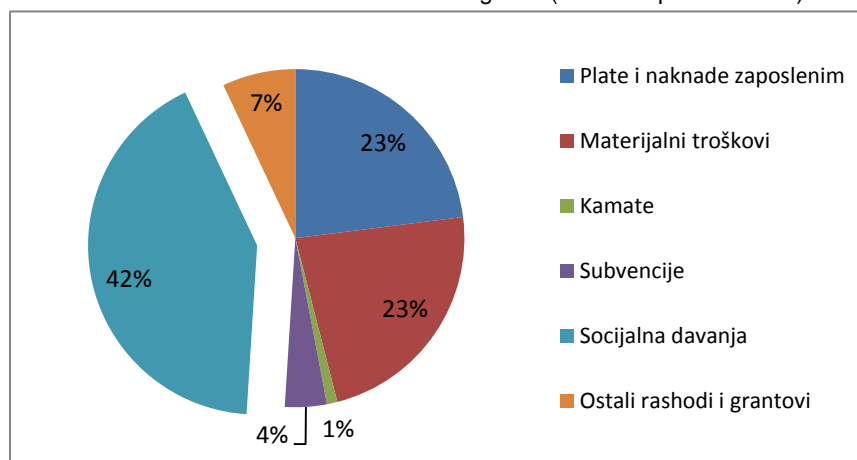

Izvor: Eurostat

Javni rashodi u FBiH nemaju razvojnu funkciju. Više od njihove polovine su stavke koje samo marginalno doprinose privrednom rastu.

Struktura javnih rashoda u 2011. godini je ista kao i prethodne godine, pri čemu socijalna davanja predstavljaju veoma veliki izdatak. Socijalna davanja iznose 42% od ukupnih rashoda, a slijede ih stavke plaće i naknade zaposlenim (23%) i materijalni troškovi (23%), a samo mali procenat ukupnih rashoda usmjeren je na subvencije preduzećima (4%). U odnosu na prethodnu godinu, zabilježen je blagi rast rashoda za socijalna davanja (41% u 2010. godini), te pad rashoda za subvencije (5% u 2010. godini).

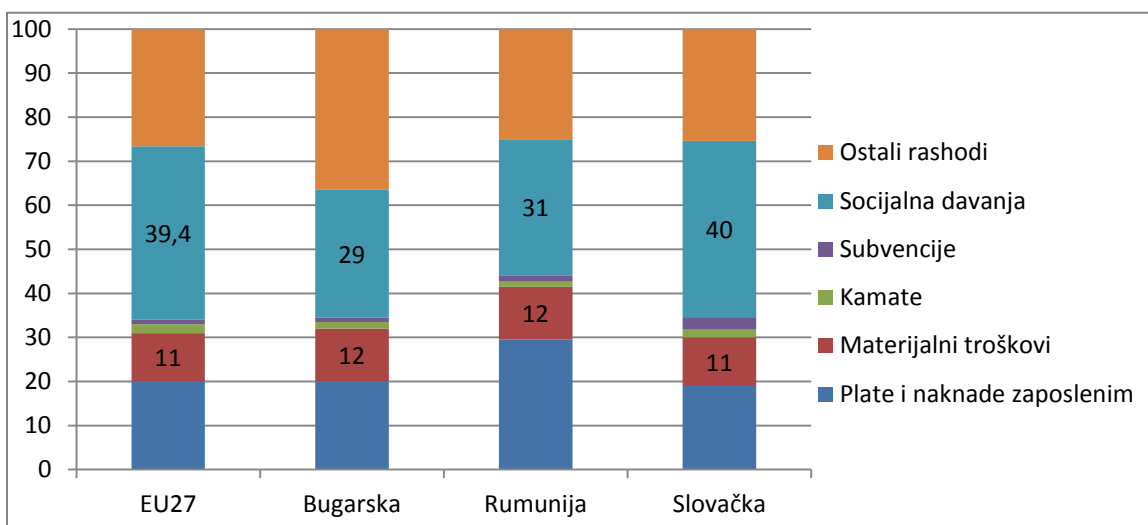
Graf: Struktura rashoda FBiH u 2011. godini (% od ukupnih rashoda)

Izvor: CBBiH; Obrada: FZZPR

Poredeći strukturu javnih rashoda u FBiH sa strukturom u zemljama EU27 može se zaključiti da, kao % BDP-a, FBiH izdvaja više za plate i naknade zaposlenima i za materijalne troškove. Pored toga, evidentno je da FBiH ima i veća izdvajanja za socijalna davanja u odnosu na najnerazvijenije zemlje EU (Bugarska i Rumunija).

Graf: Struktura javnih rashoda u EU27 i EU4 za 2011. godinu (%)

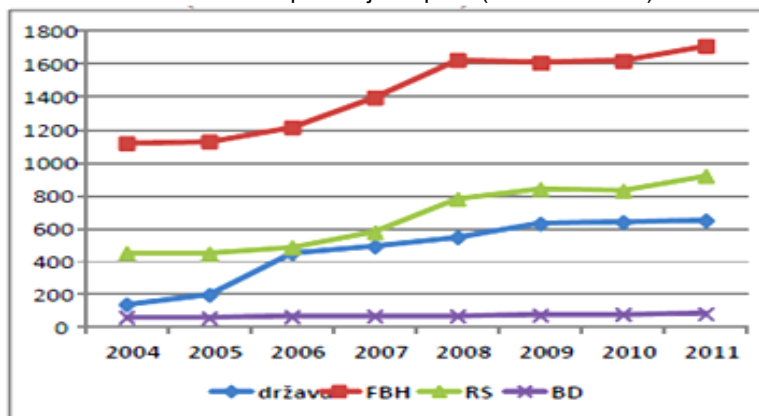
Izvor: Eurostat

Tabela: Plate i naknade zaposlenih u FBiH – svi nivoi vlasti (% BDP-a), 2007. - 2011. godine

	2007	2008	2009	2010	2011
BDP (mil KM)	13.937	15.688	15.278	15.712	16.208
Plate i naknade zaposlenih (u mil.KM)	1.382	1.625	1.608	1.622	1.669
Plate i naknade zaposlenih (% BDP)	9,92	10,36	10,52	10,32	10,30

Izvor: FMF

Graf: Trendovi potrošnje na plate (u milionima KM)

Izvor: MMF na osnovu podataka od Ministarstva finansija

Iz naprijed navedenog se može zaključiti da je u 2011. godini zabilježen rast rashoda za socijalna davanja, kao i visoko učešće socijalnih davanja u ukupnim javnim rashodima, što je dovelo FBiH u nezavidan položaj. Izdvajanja za subvencije su niska, što ima direktan uticaj na nivo proizvodnje, tako da FBiH ima izraženu potrebu za reformom javnih finansija.

S obzirom da je sveukupan nivo plata i naknada u BiH i FBiH, kao % BDP-a, izuzetno visok u poređenju s većinom ostalih zemalja, a imajući u vidu neizvjesne izgleda za ekonomski rast i raspoloživost fiskalnih resursa u narednom periodu, jasno je da su potrebne mjere za smanjivanje tih troškova.

Indirektni i direktni porezi

U ukupnom finansiranju javne potrošnje, prihodi od indirektnih poreza (oporezivanje potrošnje), učestvuju sa 19,21% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza (oporezivanje rada) učestvuju sa 21,68% BDP-a. Sa stanovišta stimulativnijeg privrednog ambijenta, ovo je povoljnija struktura u odnosu na prethodnu godinu, kada su prihodi od indirektnih poreza učestvovali sa 19,09% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 22,17% BDP-a.

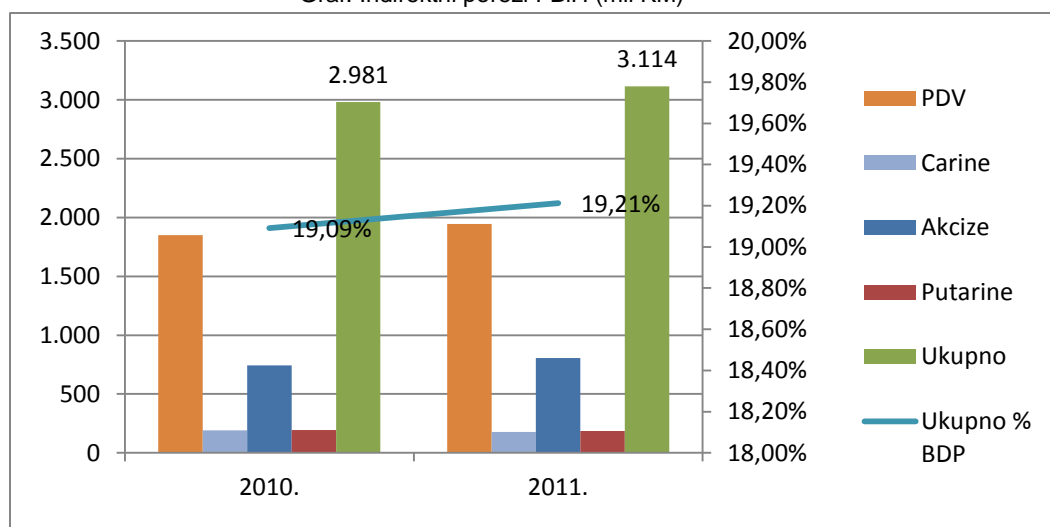
Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2011. godini iznosi 4,996 mlrd KM, što je više za 4,04% u odnosu na prethodnu godinu.

U FBiH u 2011. godini naplata prihoda od indirektnih poreza, takođe bilježi rast i iznosi 3.114 mil KM, što je za 4,5% više nego prethodne godine. Prihodi od PDV-a čine značajnu stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (62%). Zatim slijede prihodi od akciza sa 26%, te prihodi od putarina i carina sa po 6%.

U 2011. godini prihodi od PDV-a su porasli za 5,2%, dok su prihodi od akciza porasli za 8,2%. Početkom godine povećana je stopa na akcize za duhan i duhanske prerađevine, zbog čega su prihodi po osnovu akciza ostvarili rast. Prihodi od carina su doživjeli pad za 7,3%, najviše zbog smanjenja carinskih stopa, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju.

Po osnovu putarina, u toku 2011. godine prikupljeno je 5,1% sredstava manje nego prethodne godine, a smanjenje je, prije svega, rezultat oslobađanja rudnika, termoelektrana i željeznica od plaćanja putarina.

Graf: Indirektni porezi FBiH (mil KM)

Izvor: UIO; Obrada FZZPR

Poreska uprava FBiH je tokom 2011. godine prikupila 3,513 milijardi KM, što je za 2,2% više u odnosu na ukupne prihode prikupljene u prethodnoj godini.⁴ Najveći udio u ukupnim prihodima od direktnih poreza čine prihodi od doprinosa. U odnosu na 2010. godinu prihodi od doprinosa bilježe povećanje od 3,2%. Prihodi od ostalih taksi, naknada i kazni bilježe rast od 2,3%, dok su prihodi od poreza pali za 2,4%.

U 2011. u odnosu na 2004. godinu, svi javni prihodi, osim doprinosa za nezaposlene (stopa je smanjivana u proteklom periodu) su se gotovo udvostručili. Svi javni prihodi, osim doprinosa za nezaposlene, su znatno brže rasli od rasta BDP-a (56,6%) – porez na dohodak 79,9%, porez na dobit 118,8 %, PIO 83,2% i zdravstvo 86,2 %. Iako je Vlada FBiH u 2011. godini napravila određeni napredak, još uvijek se više troši nego što privreda stvara. Na duži rok ovakvo stanje je neodrživo.

Tabela: Direktni porezi FBiH, 2004. i 2011. godina

	2004		2011		RAST %	
	mil KM 1	% GDP-a 2	mil KM 3	% GDP-a 4	stopa 5 (3/1)	stopa 6 (4/2)
Porez na dohodak	161,4	1,56	290,3	1,79	79,9	14,7
Porez na dobit	63,4	0,61	138,7	0,86	118,8	41,0
PIO	801,0	7,74	1467,5	9,05	83,2	16,9
Zdravstvo	572,2	5,53	1065,3	6,57	86,2	18,8
Nezaposlenost	78,8	0,76	119,4	0,74	51,5	-2,6
BDP	10.350,0		16.208,0		56,6	

U RS-u je evidentiran rast ukupnih prihoda (direktni porezi, ostale takse, kazne i naknade, doprinosi) u procentu od 15,7%. Prihodi od direktnih poreza porasli su za 36,3% najviše kao rezultat promjene stope poreza na dohodak (uvedena je jedinstvena poreska stopa i eliminisane su sve poreske olakšice).

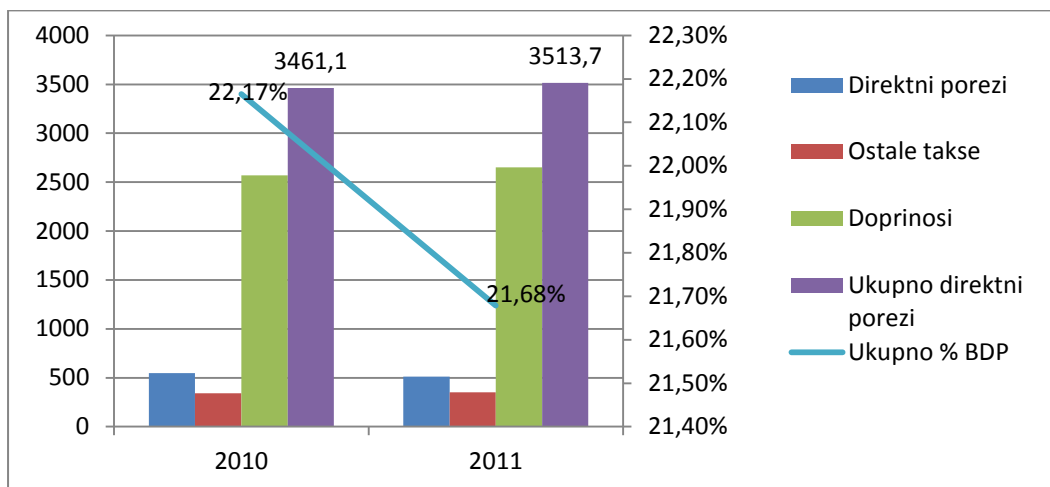
Tabela: Prihodi od direktnih poreza i doprinosa u entitetima - indeks

Naziv prihoda	FBiH 2011/2010	RS 2011/2010
Direktni porezi	97,6	136,3
Ostale takse, kazne i naknade	102,3	99,8
Doprinosi	103,2	113,1
Ukupno	102,2	115,7

Izvor: Poreska uprava

⁴ Ukupni prihodi obuhvataju prihode od direktnih poreza, ostalih taksi i naknada, te doprinosa.

Graf - Direktni porezi FBiH (mil KM)

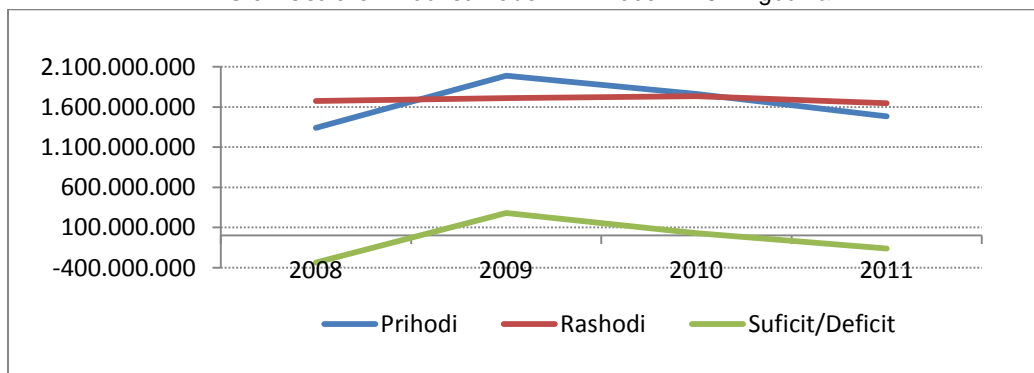

Izvor: Poreska uprava FBiH

Izvršenje budžeta FBiH

Izvršenje budžeta Vlade FBiH u 2011. godini pokazuje deficit u iznosu od 161,6 mil KM. Ostvarenje prihoda i rashoda je manje nego prethodne godine, ali su prihodi pali znatno više, što je rezultiralo deficitom.

Graf: Ostvareni Budžet Vlade FBiH 2008. – 2011. godina

Izvor: Ured za reviziju institucija FBiH

Ukupni prihodi, primici i krediti po osnovu zaduživanja⁵ budžeta FBiH u 2011. godini iznosili su 1.483.397.778 KM i za 14,54% su niži od prihoda i primitaka planiranih Izmjenama i dopunama Budžeta Federacije BiH⁶.

⁵ U Računu finansiranja iskazuju se primici od finansijske i nefinansijske imovine, inostranih i domaćih potpora (grantovi) i primljeni krediti i zajmovi, te izdaci za finansijsku i nefinansijsku imovinu i za otplatu zajmova i kredita.

⁶ Revizorski Izvještaj o izvršenju Budžeta Federacije BiH za 2011. godinu – Ured za reviziju institucija u FBiH

Ukupno ostvareni rashodi i izdaci u 2011. godini iskazani su u iznosu od 1.645.041.660 KM, što je u odnosu na odobrene Izmjene i dopune Budžeta FBiH, manje za 5,23%. U ukupno iskazanim rashodima i izdacima, učešće tekućih transfera bilo je 58,37%, otplata primljenih kredita 16,06%, plaća i naknada zaposlenih 13,15%, izdataka za kamate 4,29%, izdataka za materijal i usluge 4,07%, doprinosa poslodavca 1,42%, pozajmljivanja i učešća u dionicama 1,1%, izdataka za nabavku stalnih sredstava 0,83% i kapitalnih transfera 0,71%.

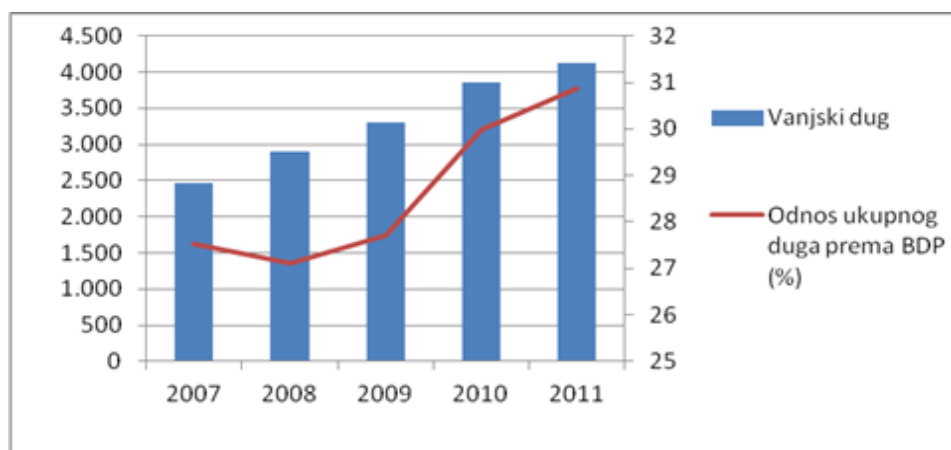
Javni dug

Ukupan javni dug u Federaciji BiH se povećao. Javni dug FBiH (unutrašnji i vanjski) na dan 31.12.2011. iznosio je 5.594,39 mil. KM, što je više za 5,05% u odnosu na prethodnu godinu. Na unutrašnji dug se odnosi 1.460,51 mil KM, a na vanjski dug 4.133,88 mil KM.

Rast ukupnog javnog duga najviše je prouzrokovan rastom vanjskog duga jer je isti u 2011. godini je viši za 268,04 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Učešće vanjskog u ukupnom dugu se konstantno povećava. Učešće vanjskog duga u ukupnom dugu se povećalo sa 72,59% u 2010. godini na 73,89% u 2011. godini. Unutrašnji dug je takođe porastao i u 2011. godini je veći za 950 hiljada KM u odnosu na 2010. godinu.⁷

Odnos duga prema BDP-u ima tendenciju rasta. Naime, na dan 31.12.2011. godine odnos ukupnog duga prema BDP-u je iznosio 30,88%, dok je na dan 31.12.2010. godine iznosio 29,99%. Uprkos tom rastu, može se reći da FBiH još nije prezadužena.

Graf: Vanjski dug FBiH mil KM (lijevo) i odnos ukupnog duga prema BDP (%) (desno)

Izvor: FMF, Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu FBiH na dan 31.12.2011; Obrada: FZZPR

U ročnoj strukturi vanjskog duga Federacije BiH, prevladava dug sa rokom otplate od preko 20 godina.

⁷ FMF Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu FBiH na dan 31.12.2011.

Tabela: Ročna struktura vanjskog duga Federacije BiH

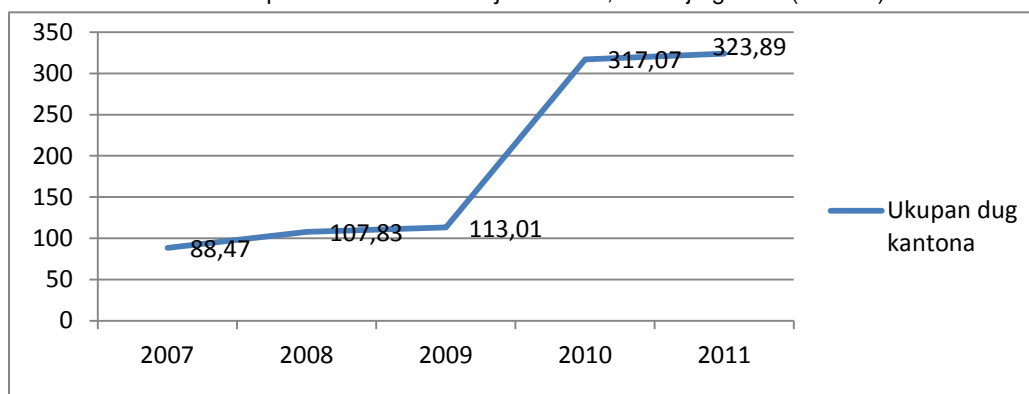
Rok otplate kredita	Broj kredita	Učešće u %
od 30-39 godina	49	35,51%
od 20-29 godina	47	34,06%
od 10-19 godina	28	20,29%
40 godina	13	9,42%
5 godina	1	0,72%

Izvor: FMF, Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu FBiH na dan 31.12.2011

Povećanje vanjskog duga u 2011. godini uzrokovan je novim povlačenjem kredita od EBRD-a u iznosu od 36,06 mil KM, EIB-a u iznosu od 135,92 mil KM, te Vlade Španije u iznosu od 51,06 mil KM.

Ukupan dug po osnovu kreditnog zaduženja u kantonima na kraju 2011. godine iznosi 323,89 mil. KM, od čega se na unutarnji dug odnosi 71,76 mil KM, a na vanjski dug 252,11 mil. KM. U periodu 2007. - 2011. godine uočljiv je nagli rast kreditnog zaduženja u 2010. godini, kada su kantonima odobrena sredstva iz Stand-by aranžmana u iznosu od 214 mil KM.

Graf: Ukupno kreditno zaduženje kantona, na kraju godine (mil. KM)

Izvor: FMF, Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu FBiH, 2011. godina

Tabela: Dug kantona u FBiH na dan 31.12.2011. godine (u mil. KM):

Kanton	Kreditni	Garancije	Ukupno
Unsko-sanski	16,87		16,87
Posavski	10,06		10,06
Tuzlanski	47,7	7,94	55,64
Zenicko-dobojski	17,79		17,79
Bosansko-podrinjski	11,64		11,64
Srednjobosanski	6,00	9,77	15,77
Hercegovačko-neretvanski	31,66	39,72	71,38
Zapadnohercegovački	9,67	19,71	29,38
Kanton Sarajevo	167,85		167,85
Kanton 10	4,66	1,26	5,92
UKUPNO	323,9	78,4	402,3

Izvor: FMF, Informacija o vanjskom i unutarnjem dugu FBiH, 2011. godina

Razvoj finansijskog tržišta

Najrazvijeniji dio finansijskog tržišta u FBiH je bankarski sektor.

Posmatrajući najbitnije pokazatelje može se zaključiti da bankarski sektor u 2011. godini karakteriše stagnacija. Ostvaren je neznatan rast bilansne sume u odnosu na 2010. godinu. Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2011. godine iznosila je 15,2 milijarde KM i veća je za 1% ili 115 miliona KM u odnosu na prethodnu godinu. Krediti su u predkriznom periodu rasli, ali su od 2008. godine stagnerali i bili ispod nivoa depozita.

Bankarsku dozvolu u FBiH ima 19 banaka. 18 banaka je pretežno u privatnom vlasništvu, a jedna pretežno u državnom. Banke u FBiH ostvarile su pozitivan ukupan finansijski rezultat u izvještajnom periodu u iznosu od 84 mil KM.

Koncentracija bankarskih aktivnosti po bankama u 2011. godini je na približno istom nivou kao i prethodne godine. Učešće pet najvećih banaka u FBiH u ukupnom tržišnom učešću najvećih institucija u sistemu iznosio je 74,6%, dok je prethodne godine bilo 75,8%.

Stopa adekvatnosti kapitala⁸ bankarskog sektora sa 31.12.2011. godine iznosila je 17,1%, što je i dalje znatno više od zakonskog minimuma (12%) i predstavlja zadovoljavajuću kapitaliziranost i dobru osnovu za očuvanje sigurnosti i stabilnosti. To znači da su depoziti štediša dobro zaštićeni. Od ukupno 19 banaka u FBiH sa 31.12.2011. godine, 18 banaka imalo je koeficijent adekvatnosti kapitala veći od 12%, dok je samo jedna banka imala manji koeficijent.

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita.

Kreditni, kao najveća stavka bilansa banaka, u 2011. godini u odnosu na prethodnu zabilježili su rast za 4% ili 432 miliona KM. Na kraju godine ukupan iznos odobrenih kredita iznosio je 10,4 milijardi KM ili 68,6% od bilansne sume banaka FBiH.⁹ Blagi kreditni rast ukazuje na intenzivirane kreditne aktivnosti banaka u 2011. godini. Krediti stanovništvu iznosili su pet milijardi KM, što je učešće od 48% ukupnih kredita, dok su krediti privatnim preduzećima iznosili 4,9 milijardi KM, što je 47% ukupnih kredita.

Depoziti su i dalje najznačajniji izvor za finansiranje banaka u FBiH. Učešće depozita u aktivni iznosilo je 11 milijardi KM, ili 72,8 % ukupne aktivne.

Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta u 2011. godini sa stopom od 8% na dan 31. 12. 2011. godine iznosili su 5,36 milijardi KM.

⁸ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastali lošim plasmanima.

⁹ Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu Federacije BiH 31.12.2011. godine

Tabela: Štednja stanovništva (u 000 KM)

Banke	31.12.2009.	31.12.2010.	31.12.2011	2010/2009	2011/2010
Državne	35.275	47.148	50.259	134	107
Privatne	4.325.928	4.926.361	5.311.178	114	108
Ukupno	4.361.203	4.973.509	5.361.437	114	108

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH

Od ukupnog iznosa štednje 32% se odnosi na štedne depozite u domaćoj valuti, a 68% u stranoj valuti.

Učešće dugoročnih štednih depozita se povećalo u odnosu na prethodnu godinu, sa 48,1% na 51,4%, dok je učešće kratkoročnih smanjeno sa 51,9% na 48,6%.

Pozitivan trend u segmentu štednje u bankama u FBiH, ukazuje na sigurnost i stabilnost ukupnog bankarskog sistema za šta je zaslužna dobra bankarska supervizija, kao i postojanje sistema osiguranja depozita, koji doprinosi povećanju stabilnosti bankarskog, odnosno finansijskog sektora i zaštiti štediša.

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend pogoršanja u 2011. godini. Zabilježeno pogoršanje je rezultat rasta nekvalitetnih kredita sa 914 miliona KM u 2010. godini na 1,25 milijarde KM u 2011. godini. Zabilježen je porast učešća nekvalitetnih kredita u odnosu na ukupne kredite sa 9,16% 2010. godine na 12% 2011. godine. Analiza bankarskog sektora ukazuje na veću izloženost kreditnom riziku, a time i potencijalnim kreditnim gubicima, kod kredita datih pravnim licima.

Tabela: Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, iznos (u hilj KM) i učešće (u %)

Kategorija	31.12.2010.				31.12.2011.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće
A – potpuna naplativost	4.257.408	3.422.650	7.680.058	76,94	4.333.709	3.704.037	8.037.747	77,19
B – niska vjerovatnoća gubitka	185.851	1.201.981	1.387.832	13,90	164.303	961.222	1.125.525	10,81
C-E – nekvalitetni krediti	289.941	624.080	914.021	9,16	543.376	706.769	1.250.144	12,00
Ukupno	4.733.200	5.248.711	9.981.911	100	5.041.388	5.372.028	10.413.416	100

Izvor: Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija 31.12.2011.

Pogoršanje indikatora u 2011. godini, najvećim dijelom je rezultat stupanja na snagu Zakona o računovodstvu i reviziji u FBiH i u vezi s tim izmjene podzakonskih akata, po kojima su banke obavezne izvještavati u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Zbog toga je izvršeno preknjižavanje E kategorije iz vanbilansa u bilans banaka, što je dovelo do porasta učešća nekvalitetnih kredita u odnosu na 2010. godinu.

Zabilježen je pad vrijednosti kapitalizacije¹⁰ na Sarajevskoj berzi (SASE) u 2011. godini u procentu od 39,4%. Kapitalizacija na Banjalučkoj berzi (BLSE) je zabilježila blagi rast od 2,7%.

Na SASE je za 130,8% povećan ukupan promet u odnosu na 2010. godinu. Ostvaren je promet u iznosu od 244,78 miliona KM, što čini 36,97% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BH berzama kroz 15.900 transakcija. Povećanje prometa je prvenstveno rezultat emisije trezorskih zapisa FBIH u iznosu od 90,9 miliona KM. Na Banjalučkoj berzi ostvaren je promet u iznosu od 425,45 miliona KM, odnosno povećan je promet za 141% u odnosu na prethodnu godinu.

Cijene

Cijene su u poslijeratnom periodu uglavnom bile stabilne. Izuzetak čine 2006. i 2008. godina kada su ostvarene inflacione stope u visini od 6,0% i 7,7%

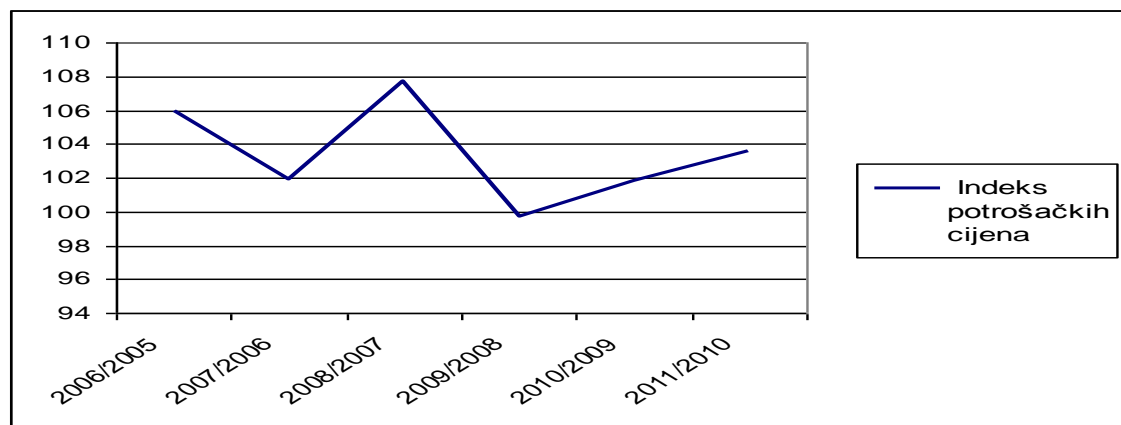
Potrošačke cijene u 2011. godini bilježe rast po stopi od 3,6%. Do ovakvog rasta cijena došlo je zbog globalnih kretanja cijena nafte i hrane na svjetskom tržištu. Ova poskupljenja su za posljedicu imala poskupljenja u FBIH u kategorijama hrane, transporta, stanovanja, energenata, komunalija, te ostalih proizvoda i usluga koje su u direktnoj i indirektnoj vezi sa kretanjem cijena nafte i hrane.

Tabela: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBIH

	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010
Indeksi	106,0	101,9	107,7	99,7	101,8	103,6

Izvor: FZS

Graf: Indeksi potrošačkih cijena u FBIH 2006-2011. godine

Izvor: FZS

Posmatrano po odjeljcima, rast cijena u 2011. godini registrovan je u svim odjeljcima, osim u odjeljku Odjeća i obuća sa padom od 9,5% i Zdravstvu sa padom od 2,8%.

¹⁰ Tržišna kapitalizacija predstavlja proizvod ukupnog broja dionica i tržišne cijene, te ukazuje na veličinu berzanskog tržišta.

Plaće

U 2011. godini zabilježen je blagi rast realnih neto plaća u FBiH. Slabiji poslovni rezultati firmi privatnog sektora, ali i smanjenje plaća u javnom sektoru su u mnogome uticali na usporen nominalni rast plaća, odnosno realni pad plaća zbog efekta inflacije. Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u FBiH u 2011.godini iznosila je 819 KM, odnosno ostvaren je nominalni rast u odnosu na 2010. godinu u procentu od 1,9%. Kada se posmatraju plaće, u periodu od 2006.-2011. može se reći da su brže rasle od rasta BDP-a. Najveće povećanje je bilo u 2008. u odnosu na 2007.godinu za 13,5%.

Tabela: Kretanje prosječnih plaća u FBiH i RS

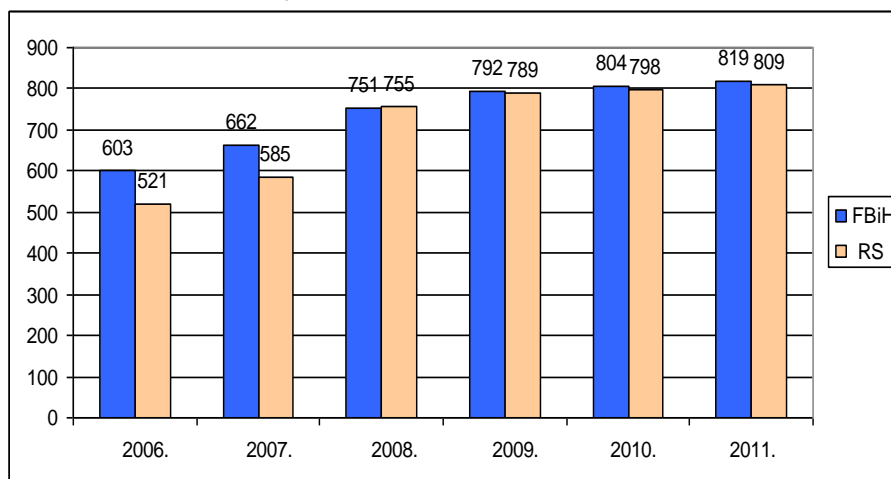
Entiteti	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
FBiH	603	662	751	792	804	819
RS	521	585	755	789	798	809

Tabela: Kretanje indeksa prosječnih plaća u FBiH i RS

Entiteti	2007/2006	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010
FBiH	109	113	105	101	101
RS	112	129	104	101	101

Kada se posmatra kretanje prosječnih plaća u FBiH i RS dolazi se do zaključka da su prosječne plaće u oba entiteta skoro izjednačene. Međutim, treba imati u vidu da u RS od 2002. godine u neto plaće ulazi i topli obrok.

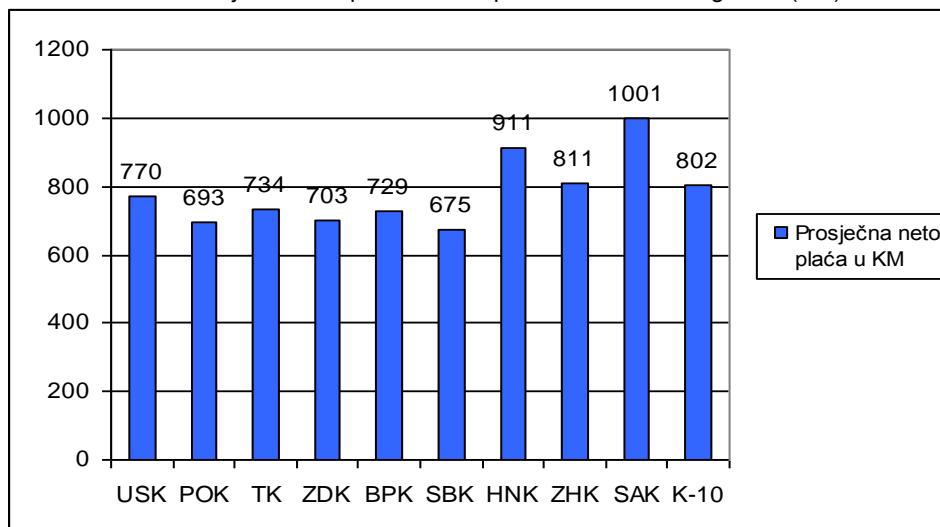
Graf: Prosječna neto plaća u FBiH i RS 2006.-2011. (u KM)

Izvor: FZS

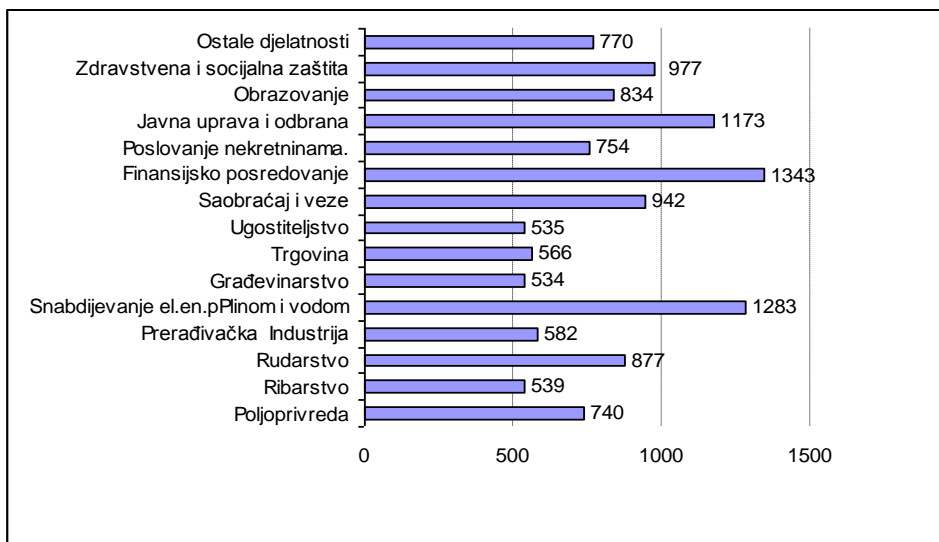
Na osnovu podataka o prosječnim plaćama po područjima u 2011.godini, plaće se kreću od 534 KM u građevinarstvu do 1.343 KM u finansijskom posredovanju. Znatne oscilacije u 2011. godini uočavaju se u visini plaća po kantonima. Najveći iznos prosječne plaće ostvaren je u Sarajevskom kantonu (1.001 KM) i Hercegovačko-neretvanskom (911 KM), dok je najniža plaća ostvarena u Srednjobosanskom kantonu (675 KM).

Graf: Prosječna neto plaća u FBiH po kantonima 2011. godina (KM)

Izvor: FZS

Graf: Prosječno isplaćene plaće u FBiH po djelatnostima 2011. godina (KM)

Izvor: FZS

Ocjena stanja makroekonomske stabilnosti u 2011. godini nije na zavidnom nivou. Mogući izazovi, pored globalne finansijske i dužničke krize, su izuzetno niska konkurentnost domaće privrede, nedostatak strukturnih reformi, te izostanak hitnog reformisanja socijalnog sektora sa ciljem socijalnih davanja u skladu sa realnim stanjem privrede.

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 43% danas, javne rashode dovesti na nivo 38% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.
- U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 10,3 %, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.
- Dosljedno i predano raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija
- Nastaviti striktnu kontrolu uspostavljanja novih radnih mjesta, kao i popune radnih mjesta zbog penzionisanja i redovno pratiti broj zaposlenih u svrhu kontrole zapošljavanja i rashoda po osnovu isplate plata
- Racionalizirati veliki broj nepotrebnih, a trenutno nepopunjenih radnih mjesta u sistematizacijama federalnih ministarstava i institucija
- Smanjiti troškove isplata naknada koje nemaju karakter plata na što moguće manju mjeru
- Smanjiti ostale kategorije tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije
- Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave
- Nastaviti reformu socijalnog sektora kako bi se socijalna davanja više vezala za potrebe, a manje za stečena prava
- Nastaviti sa supervizorskim nadzorom kapitala banaka
- Donijeti novi, fleksibilniji kolektivni ugovor sa sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH kako bi isti bio primjeren teškoj finansijskoj situaciji budžeta Vlade FBiH
- Politici robnih rezervi posvetiti znatno veću pažnju i djelovati na tržištu robnim rezervama kad cijene osnovnih namirnica počnu nekontrolisano rasti

Konkurentnost

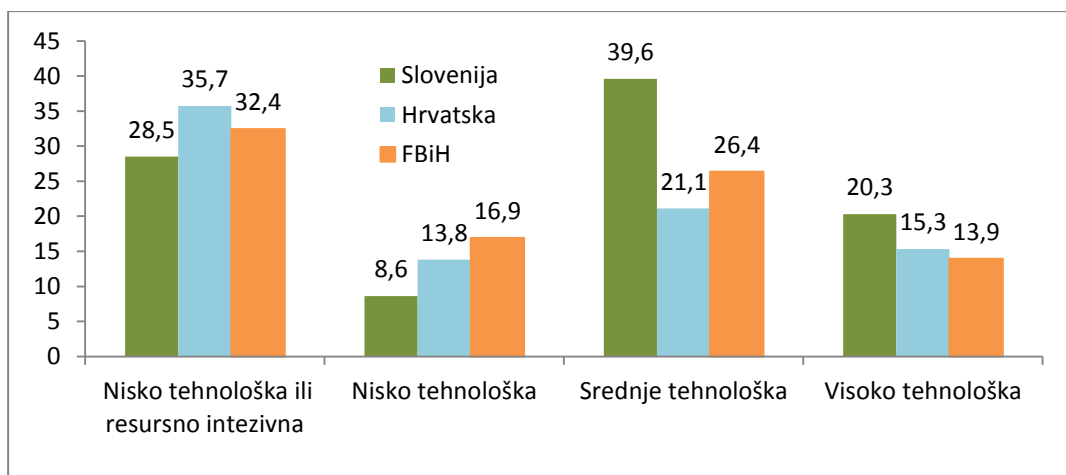
Polazeći od prioriteta iz Strategije razvoja BiH, vezanim za poboljšanje konkurentnosti, kao ključni izazovi zacrtani su oživljavanje klusterske inicijative, osiguranje kompetencija raspoloživog ljudskog kapitala, izgradnja savremene naučno-tehnološke i poslovne baze, te stvaranje zakonske podloge za jedinstven ekonomski prostor.

Konkurentnost Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu. Analizirajući izvoznu orijentaciju Federacije BiH, izdvojene su slijedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti i to:

- Resursima intenzivni proizvodi, primarni proizvodi
- Nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki
- Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki
- Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki

U proizvode sa niskim nivoom dodane vrijednosti, niskog stepena finalizacije spadaju prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, pri čemu se stepen finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Naročito je važno istaći da je dominantno učešće tehnološki intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza, karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu. Prema zadnjim raspoloživim podacima, a odnose se na 2010. godinu, struktura robnog izvoza Federacije BiH, Hrvatske i Slovenije ukazuje kako je izvoz Federacije BiH usmjeren na robe niske (resursno orijentisane) tehnološke intenzivnosti (32,4% ukupnog izvoza FBiH). Slovenija je imala viši udio visoko tehnoloških proizvoda (20,3% u ukupnom izvozu) od Hrvatske, sa udjelom ovih proizvoda od 15,3%, dok je izvoz visoko tehnoloških proizvoda činio najmanji udio u ukupnom izvozu Federacije BiH 13,9%.

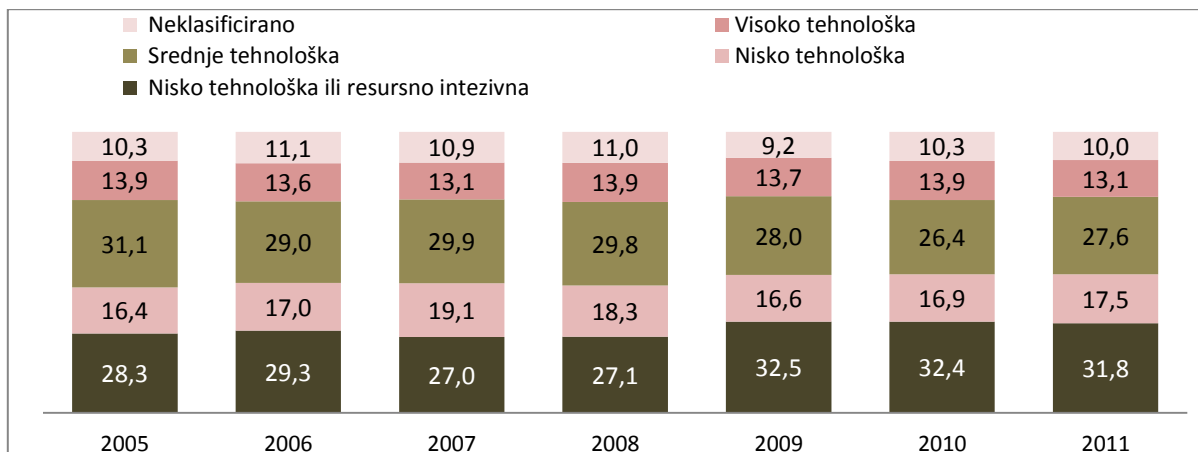
Struktura robnog izvoza FBiH, Slovenije i Hrvatske 2010. godine

Izvor: Comext; Obrada: FZZPR

U vremenskom periodu intenzivnijeg rasta ukupnog robnog izvoza FBiH (2006. - 2008. godine) ostvaren je rast izvoza svih robnih kategorija. U istom periodu izvoz resursno intenzivnih proizvoda (primarni proizvodi) bilježio je rast po prosječnoj stopi od 41,5%, što je znatno više u odnosu na ostale grupe proizvoda, pa čak i u odnosu na ukupan izvoz koji je bilježio rast u procentu od 15,4%. Grupa srednje tehnoloških proizvoda ima najmanje zabilježen prosječni rast u procentu od 10,3% za posmatrani period.

Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2005. -2011. godine

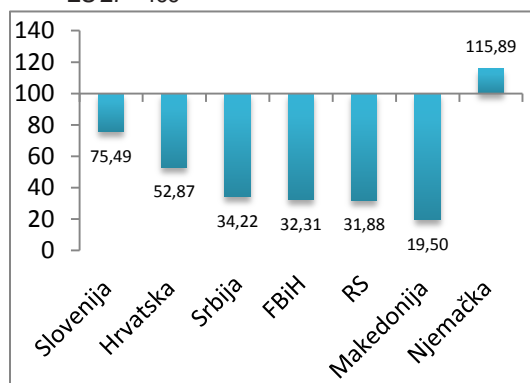
Izvor: FZS; Obarada: FZZPR

Posljedica bržeg rasta izvoza primarnih proizvoda u poređenju sa povećanjem ukupnog izvoza jeste konstantno povećanje udjela ovih dobara u ukupnom izvozu i to sa 28,3% u 2005. na 31,8% u 2011. godini.

Izvoznom strukturom ekonomski razvijenih zemalja dominiraju srednje tehnološki i visoko-tehnološki intenzivni proizvodi. Uzimajući u razmatranje faktorsku intenzivnost izvoza Federacije BiH za period (2008.-2011. godine), zabilježen je ukupan rast izvoza za 4,4%, rast izvoza visoko tehnoloških proizvoda za 2,8% i nisko tehnoloških - 7,7%. U istom periodu blaži rast u povećanju izvoza bilježili su srednje tehnološki proizvodi za 3,4%. Evidentno je da trend izvoza ide od smanjenja izvoza proizvoda više dodane vrijednosti, ka povećanju izvoza proizvoda niže dodane vrijednosti.

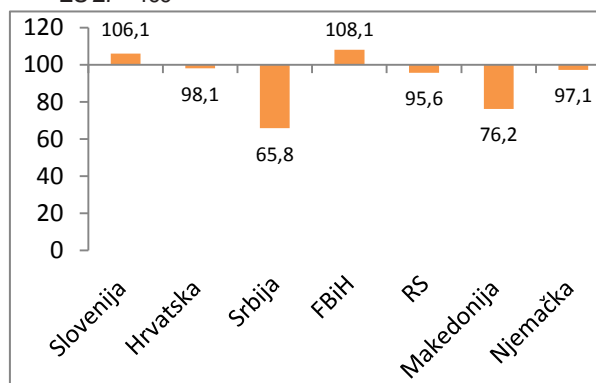
Prikazana faktorska struktura uveliko je definisala dosadašnji slab rast izvoza, što je i ograničavajući faktor budućega rasta jer je supstitucija nisko tehnološki intenzivnih proizvoda proizvodima srednje i visoko tehnološki intenzivnim proizvodima, spora i nedovoljna. Izvoznici FBiH su u jednom nezavidnom položaju u odnosu na konkurente. Potražnja za visoko tehnološki intenzivnim proizvodima najbrže raste, a naši izvoznici imaju veoma nisku konkurentnost u odnosu na konkurente, te zbog toga bilježimo mali rast izvoza visoko tehnoloških proizvoda.

Graf – Produktivnost rada 2011. godine (nominalno)
EU 27 = 100

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Graf - Troškovna konkurentnost 2011.godine (nominalno)
EU 27 = 100

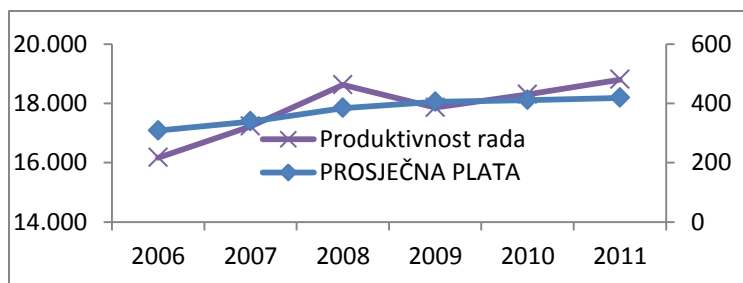

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Pored navedenog, potrebno je istaći da su radom intenzivne (primarne) djelatnosti suočene sa snažnom konkurencijom iz zemalja s niskim troškovima rada, Srbije i Makedonije, što je dodatni ograničavajući faktor rasta izvoza u tim djelatnostima. Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, u odnosu na prosjek EU 27. Koristeći službene podatke EUROSTAT-a za 2011. godinu, jasno je kako je produktivnost FBiH dostigla tek 32,31% EU 27 prosjeka, što je u poređenju sa npr. produktivnošću Njemačke koja je sa 15,89 % iznad prosjeka, veoma zabrinjavajuće.

Analiza konkurentnosti s aspekta troškova rada ukazuje kako FBiH slabije stoji u odnosu na prosjek EU i sve zemlje u regionu. Naši konkurenti su u tom smislu povoljniji za privlačenje stranog kapitala. Jedan od osnovnih uslova racionalnog funkcionisanja ekonomije u dugom periodu je troškovna konkurentnost pri čemu rast plata mora proizlaziti iz rasta produktivnosti. Analizirajući jedinične troškove rada Federacije BiH u periodu 2008. - 2011., jasno je da plate pokazuju rast, ali po nešto višoj stopi u odnosu na prosječnu stopu produktivnosti rada koja je za period 2008. – 2011. godine bilježila prosječan rast u procentu od 2,2 %. Trend rasta prosječnih plata, bilježen je posebno u sektorima pošta i telekomunikacija, zatim u sektoru proizvodnje i snabdjevanja električnom energijom, te u organima državne uprave i odbrane. Ako se uzme u obzir da je strukturu BDP-a najvećim djelom činio sektor trgovine na veliko i malo, a zatim prerađivačka industrija, nameće se zaključak da su upravo sektori koji ostvaruju velika prosječna lična primanja, najviše doprinosili ukupnoj troškovnoj nekonkurentnosti FBiH, kroz trend rasta plata koji ne prati povećanje produktivnosti u ovim sektorima.

Graf – Produktivnost i prosječne plate FBiH (2006. - 2011. godine)

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Minimalna bruto plata u FBiH u 2011. godini iznosila je oko 300 eura. U istom periodu u Srbiji je minimalna plata iznosila oko 235 eura, a u Hrvatskoj oko 400 eura. Države EU, koje su visinu minimalne plate propisale zakonom mogu se podijeliti u tri skupine. U prvu grupu spadaju one zemlje u kojima minimalna plata iznosi između 150 i 350 eura (Bugarska i Rumunija sa 157 eura, Latvija 287, Litva 232, Slovačka 327 eura, Estonija 290, Mađarska 323 eura, Češka 312 i Poljska 353 eura). Drugu skupinu čini pet zemalja u kojima se minimalna plata kreće u iznosu od 500 do 700 eura (Portugal sa 566, Slovenija, Malta 680, Grčka 684 i Španija 748 eura). Treću grupu čini šest zemalja članica u kojima zakonom zajamčena minimalna plata iznosi približno ili čak i više od 1.150 eura (Velika Britanija 1.244, Francuska 1.426, Belgija 1.472, Holandija 1.456 eura, Irska 1.462 i Luxembourg 1.801 eura). Zajamčena mjesečna minimalna plaća u Turskoj iznosi 333 eura. Malta i Luxembourg jedine se mogu pohvaliti činjenicom da kod njih minimalna plata iznosi oko 50 posto prosječne plate u državi. Pritom valja istaknuti da zagarantovana minimalna plata na Malti iznosi 612 eura.¹¹

Prema dokumentu Konkurentnost 2012. Svjetskog ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina je ocjenjena sa 3,93 poena od ukupno 7 mogućih čime je zauzela 88. mjesto po konkurentnosti ekonomije od ukupno analizirane 144 zemlje. Prema ovom dokumentu, faktori koji najnegativnije utiču na konkurentnost BH ekonomije su velika državna potrošnja (139. mjesto), dostupnost finansijskih sredstava za preduzeničtvo (127. mjesto), zaštita manjinskih dioničara (138. mjesto), visina poreza i poreska regulativa (109. mjesto), odliv intelektualaca (140. mjesto), efikasnost pravosuđa (105. mjesto) i nedovoljno razvijena infrastruktura (94. mjesto).

Klasteri

Udio prerađivačke industrije u ukupnom robnom izvozu u 2011. godini čini 88,2% i bilježi konstantan pad od 2006. godine. Manje značajan udio u ukupnom izvozu čine druge dvije djelatnosti, poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo, te rudarstvo. Učešće snabdjevanja električnom energijom, gasom i vodom bilježi blagi porast u izvještajnom periodu, ali istovremeno ne čini značajan udio u ukupnom izvozu FBiH.

Tabela - Izvoz po područjima klasifikacije djelatnosti FBiH 2005. – 2011. godine

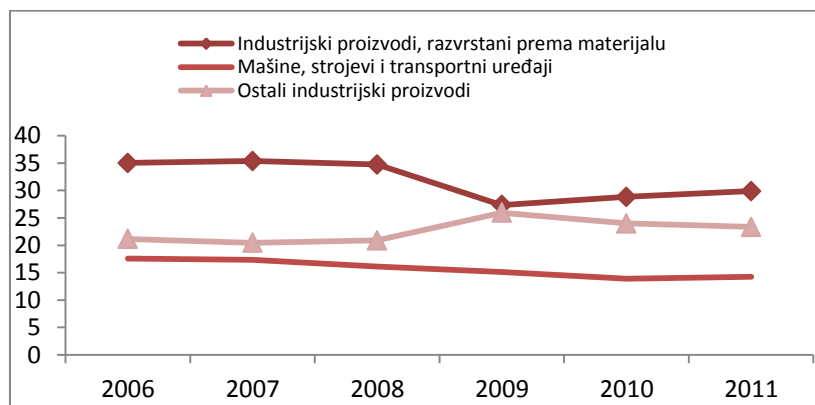
Izvoz učešće u %	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
POLJOPRIVREDA, LOV, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	1,0	1,0	1,0	1,0	1,4	1,5	1,3
RUDARSTVO	1,8	1,6	1,5	1,4	1,6	1,3	1,2
PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	94,8	93,7	93,9	92,8	90,3	92,4	88,2
SNABDIJEVANJE ELK. TRIČ. ENERGIJOM, GASOM / PLINOM I VODOM	2,1	3,6	3,6	4,8	6,7	4,8	3,7
OSTALO	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

¹¹ Key figures on Europe 2012, Eurostat Pocketbooks, <http://parco.gov.ba/cro/?page=287>

Vodeći izvozni sektori Federacije BiH (SMTK klasifikacija) značajno se razlikuju u 2011. godini u odnosu na 2006. godinu. U strukturi izvoza u periodu 2006.-2011. godine opadao je izvoz industrijskih proizvoda veće dodatne vrijednosti. Pad je evidentan posebno nakon 2008. godine, kada je globalna ekonomija zahvaćena krizom, te je pala potražnja za ovom vrstom proizvoda.

Graf – Kretanje najznačajnijih izvoznih sektora u ukupnom izvozu FBiH 2006.-2011.godine po SMTK klasifikaciji

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Iako hrana i piće, u strukturi izvoza bilježe blagi rast u periodu 2006.-2011. godine, nema većeg pomaka u konkurentnosti domaćih proizvođača prehrambenih proizvoda jer istovremeno bilježimo i porast udjela hrane i pića u ukupnom uvozu.

BiH se bori za tržišne pozicije u kojima njen udio u svjetskom ukupnom robnom izvozu, prema stanju u 2011, iznosi 0,03%.¹² Jačanje konkurentske osnove BiH i FBiH ogleda se u stvaranju proizvoda veće dodane vrijednosti (tehnološki zahtjevniji proizvodi) i smanjenju uvoza prehrambenih proizvoda. Zbog svega navedenog potrebno je dodatno jačati sektor koji proizvodi srednje tehnološke proizvode obzirom da u njemu već postoje formirani klasteri i to u:

- ✓ automobilske industrije, klaster koji se prostire na području Federacije BiH i Republike Srpske,
- ✓ klaster plastičara i alatničara sa sjedištem u Gračanici,
- ✓ klaster drvne industrije
- ✓ u turizmu se može reći da je klaster u začetku.

U sektoru srednje tehnoloških proizvoda, gdje spada i automobilska industrija i proizvodnja proizvoda od plastike, došlo je do blagog rasta izvoza i to u periodu (2008. - 2011. godine), nakon što je svjetskim tržištem zavladao kriza i generalno je smanjen obim trgovinske razmjene. S obzirom da je otežan pristup kapitalu za razvojna ulaganja i implementaciju novih tehnologija, postoji realno ograničenje za razvoj jakih klusterskih inicijativa na teritoriju FBiH.¹³

¹² Jedan broj zemalja: Nizozemska (2,77%), Republika Koreja (2,64%), Španija (1,67%), Indija (1,6%), Saudijska Arabija (1,03%), Poljska (0,98%), Austrija (0,87%), Vijetnam (0,56%) i „ostale zemlje svijeta“ (3,59%), kasne sa objavljivanjem podataka za 2010. i 2011. godinu (navedeni podaci su učešća u globalnom izvozu iz 2009. godine)

¹³ <http://fmrpo.gov.ba/www/upload/FMRPO/Klasteri.pdf>

Kako od ranije nije bio zastupljen ovakav način predstavljanja privrednih oblasti i kako je klasterska statistika nedovoljno razvijena, teško se može dati realna procjena indikatora razvijenosti klastera.

Zatečeno stanje u oblasti klastera, ukazuje na ogromne zaostatke u ovoj oblasti u odnosu na razvijene zemlje. Razloge ovakvog stanja treba prvenstveno tražiti u nedovoljnoj podršci države, nedostatak kapitala i sporom uvođenju novih tehnologija u mala i srednja poduzeća. Prema analizi konkurentnosti Svjetskog foruma, BiH je po razvijenosti klastera na 135. mjestu (od ukupno 144 zemlje) i to je svakako jedan od pokazatelja niske konkurentnosti ekonomije.

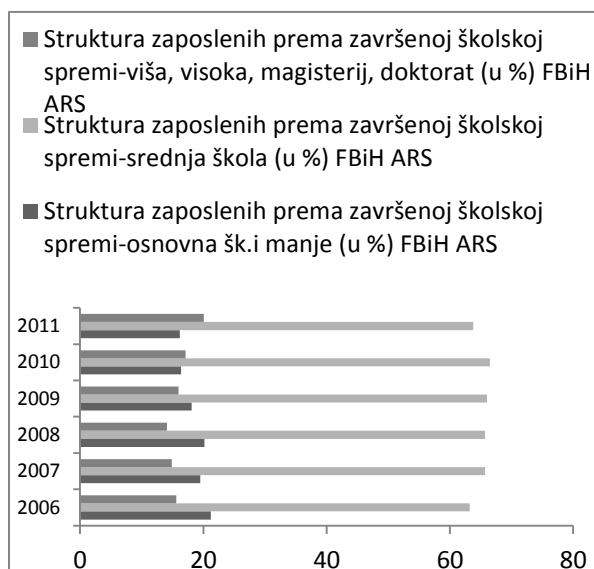
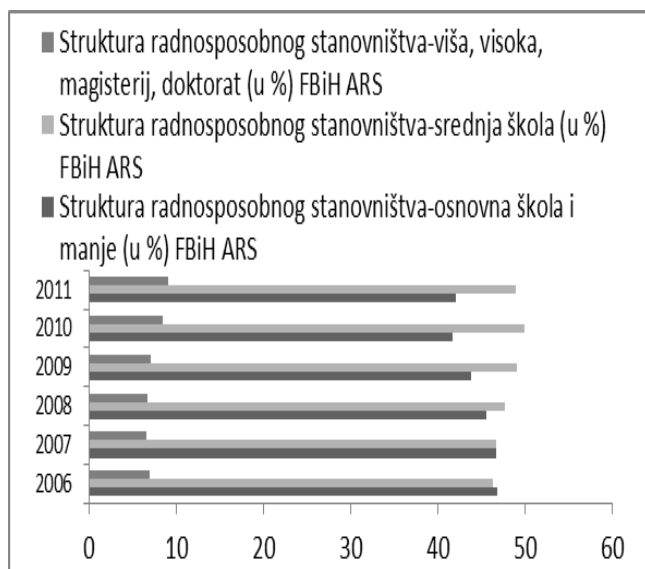
Kompetentnost ljudskih resursa

U modernom društvu, koje karakteriziraju kratki ciklusi promjene tehnologije (3-5 godina), konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društvima neovisno od stepena njihove razvijenosti.

Obrazovnu strukturu radnosposobnog stanovništva u FBiH za period 2006.- 2011.godine prati pozitivan trend, u smislu da se smanjuje broj radnosposobnog stanovništva sa osnovnom školom i niže, što je praćeno povećanjem radnosposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom. Kako se tokom vremena obrazovna struktura unapređuje, tako se i neaktivnost radnosposobnog stanovništva smanjuje, što bi trebalo rezultirati konkurentnijom radnom snagom.

Graf - Obrazovna struktura radnosposobnog stanovništva u FBiH 2006. - 2011.godina

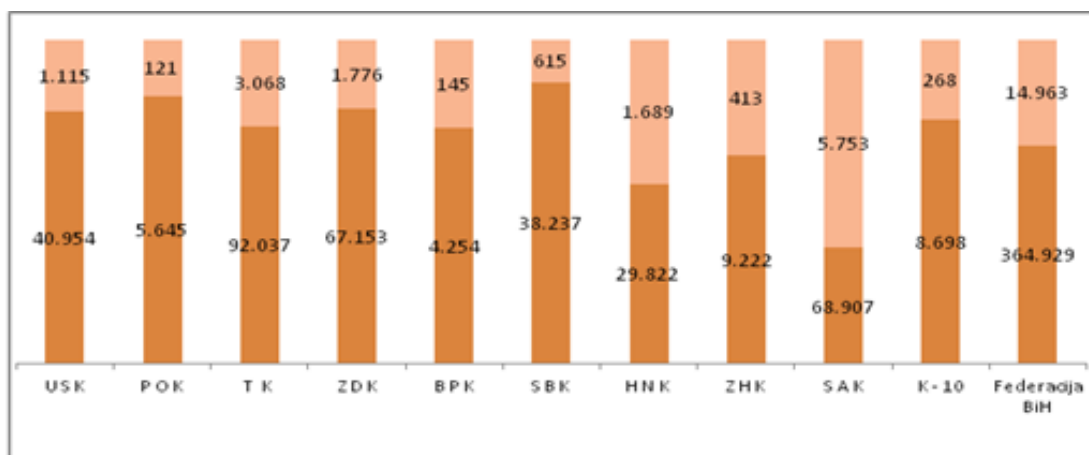
Graf - Obrazovna struktura zaposlenog stanovništva u FBiH 2006.-2011.godina

* Izvor: FZS; ARS; Obrada FZZPR

Analiza oglasa u službama za zapošljavanje, internet-portalima i štampi pokazuje da su na tržištu rada traženi farmaceuti (magistri farmacije), pravnici, ekonomisti, komercijalisti, menadžeri prodaje i prodavači, IT stručnjaci, a veliko zanimanje je i za knjigovođama, računovođama i raznim drugim ekonomskim zanimanjima, kao i za ljekarima, nastavnim kadrom, inženjerima različitih profila. U većini oglasa, osim radnog iskustva, kao uvjet za zasnivanje radnog odnosa tražena su dodatna znanja i vještine, kao što je poznavanje rada na računaru i stranog jezika uglavnom engleskog, ali i vozačka dozvola B kategorije. Ako se analizira nezanemariv udio nezaposlenih sa VSS u ukupnom broju nezaposlenih Federacije BiH u 2011. godini, može se izvesti zaključak kako se radi o kadrovima koji svojim kompetencijama ne zadovoljavaju zahtjeve poslodavaca.

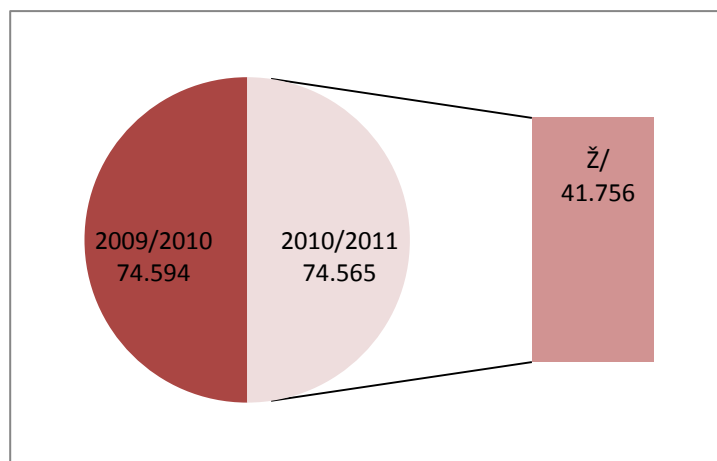
Grafik – Nezaposleni sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih u FBiH po kantonima (2011.godine)

Izvor: FZS; **Obrada FZZPR

U 2010/2011 školskoj godini je nešto manji broj upisanih studenata nego 2009/2010, dok je spolna struktura studenata bila na strani žena i to sa udjelom od oko 56%.

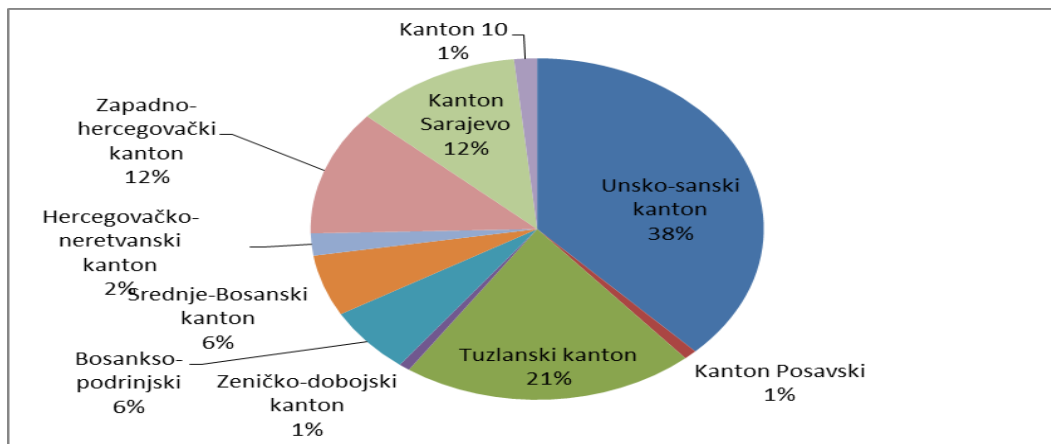
Graf - Broj upisanih studenata u FBiH u 2011/2010

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Broj nezaposlenih mladih u rasponu od 15 do 24 godine po kantonima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih mladih, najviši je u Unsko-sanskom kantonu (38%), zatim u Tuzlanskom kantonu (21%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Zeničko-dobojskom (1%) i Posavskom kantonu (1%).

Grafikon - Udio nezaposlenih od 15-24 (godina) po kantonima 2011

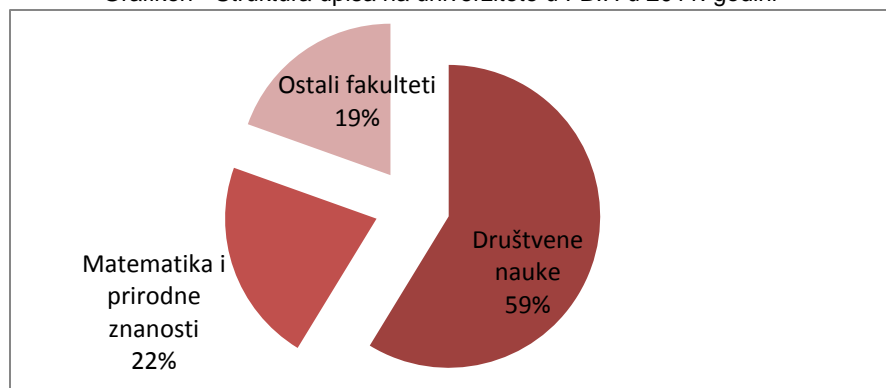

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika je ostao nepromijenjen (32) u 2011.godini kao i 2010. godine. Prosječno vrijeme studiranja je 7 godina, što je dva puta duže nego u EU i zaslužuje tretman ozbiljnog problema u sektoru obrazovanja.

Veliki broj studenata napušta studije, dok samo 10% njih završava obrazovanje u roku. Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove. U FBiH, samo 22% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta. Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i malo ih je na evidenciji nezaposlenih, kao i diplomiranih inženjera telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine.

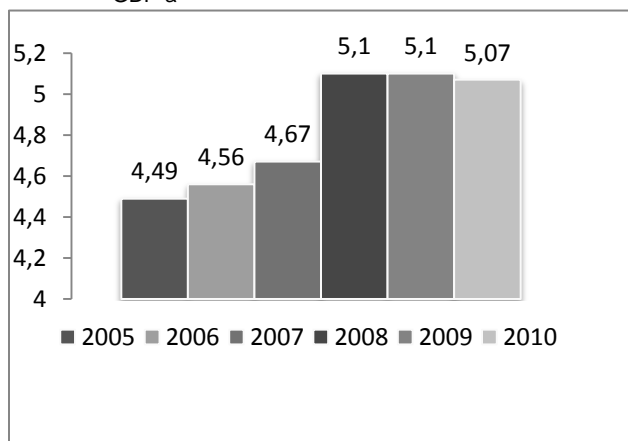
Grafikon - Struktura upisa na univerzitete u FBiH u 2011. godini

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

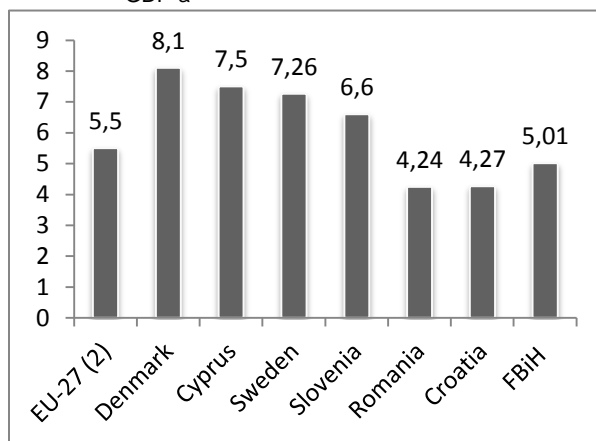
U FBiH postoje 63 javne visoko školske ustanove, nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (na primjer, u metalurgiji i poljoprivredi), te nedovoljan broj industrijskih laboratorija. Analizom finansijske slike obrazovanja, prema zadnjim raspoloživim podacima, vidi se da izdvajanja za oblast obrazovanja u odnosu na BDP Federacije u periodu 2005 - 2010. godine bilježe blagi rast. Razlog za ovakvo stanje ne leži u povećanju izdvajanja za obrazovanje i većoj brizi nadležnih institucija, već je uglavnom rezultat stagnacije BDP-a.

Grafikon - Rashodi za obrazovanje FBiH 2005.-2010. godine, % GDP-a ¹⁴

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

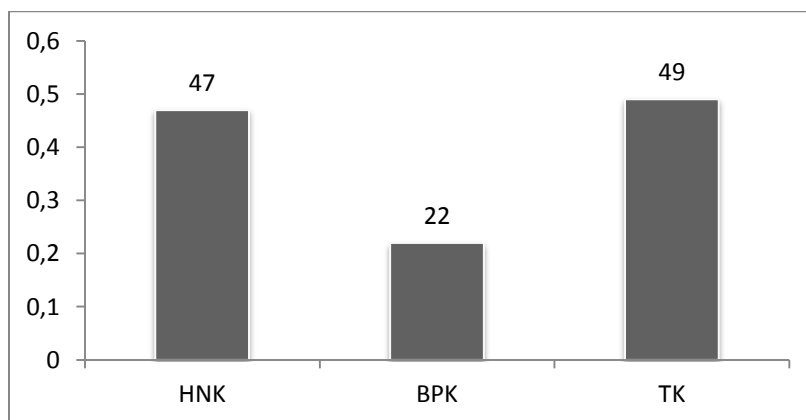
Grafikon - Rashodi za obrazovanje 2009. godine, % GDP-a

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

Evidentne su i regionalne razlike u veličini rashoda na obrazovanje po kantonima. Tuzlanski kanton i Hercegovačko-neretvanski kanton blizu polovine budžeta izdvajaju na obrazovanje, obzirom da ova dva kantona u svojoj nadležnosti imaju univerzitet, HNK-a čak dva, dok Bosansko podrinjski kanton koji nema izdvajanja za visoko obrazovane izdvaja oko 21% svog budžeta na obrazovanje. Potrebno je naglasiti da u analiziranim budžetima kantona izdvajanja za plate čini oko pola stavke obrazovanja.

Graf 11- Budžetski rashodi(%) za obrazovanje 2011. godine HNK,TK, BPK

Izvor: Ured za reviziju Federacije BiH; Obrada FZZPR

¹⁴ Informacija o stanju u oblasti obrazovanja, 2011. Federalno ministarstvo obrazovanja

Izdvajanja za kapitalne izdatke i opremu također čine značajnu stavku u dva analizirana budžeta. Akademska dostignuća studenata čiji je rok studiranja u mnogim područjima ispod standarda u mnogome su povezana sa ulaganjem u obrazovanje.

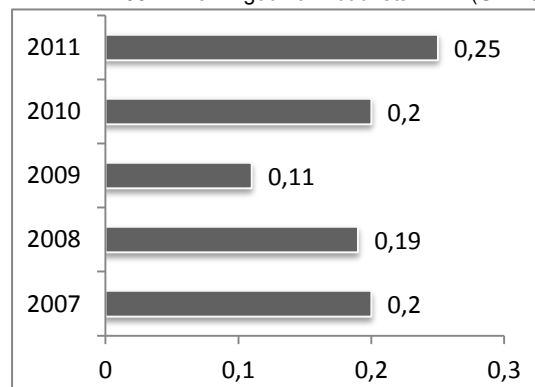
Prema dokumentu Konkurentnost 2012. – 2013. godine Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je prema stopi upisa osnovnog obrazovanja na 109. mjestu od 144 ocjenjene zemlje. Prema obimu kadrova za stručnu obuku BiH se nalazi također na 109. mjestu. Stanje u oblasti obrazovanja ukazuje da na sceni imamo ekspanziju visokoškolskih ustanova, posebno u oblasti ekonomije i menadžmenta, nerijetko bez odgovarajuće kadrovske osnove, što dovodi do izvlačenja preostalog kadra iz naučnoistraživačkih institucija i do smanjenog interesovanja mladih ljudi za bavljenje naučnoistraživačkim radom i specijalizacijom u oblasti nauke.

Sagledavanje stanja u oblasti kompetentnosti ljudskih resursa ukazuje da zahtjevi tržišta rada nisu usklađeni sa ponudom radne snage kojom raspolaže Zavod za zapošljavanje i koju kreira obrazovni sistem. Naučno – istraživačka infrastruktura opterećena je neadekvatnim kadrovskim riješenjima i nedovoljnim provrednim ulaganjima u istraživačke projekte.

Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

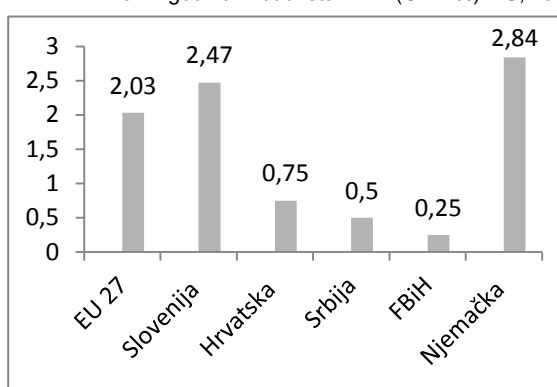
Učešće izdvajanja za nauku kao % GDP-a, ne bilježi značajan rast u periodu 2007.-2011. godine, te nije ni približno na nivou koji je bio 1990. godine (1,5%). Predratni nivo od 1,5% BDP (država 1%, poduzeća 0,5%) za razvoj i istraživanje, niti jedan nivo vlasti u FBiH nije niti pokušao dostići.¹⁵ Prema podacima EUROSTAT-a za 2011. godinu, EU izdvajanja za nauku se kreću između 1,5 – 3,5% GDP-a. Tako je u 2011. godini Slovenija za ove svrhe izdvojila oko 2,47 %, Njemačka oko 2,84 %, Srbija sa 0,5 % i Hrvatska 0,75 % su imale neznatno viša izdvajanja za razvoj i istraživanja od FBiH (0,25 % GDP-a). Prema dokumentima Ureda za reviziju institucija FBiH za 2011. godinu, najveći dio sredstava za javne i visokoškolske ustanove izdvojen je za finansiranje »Programa naučno-istraživačkih i istraživačko – razvojnih projekata« i to 500.000 KM. Ostala sredstva, uglavnom su utrošena na podršku autorima, odnosno visokoškolskim i naučnim institucijama.

Grafikon – Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2007. - 2011. godinu iz budžeta FBiH (GDP %)

Izvor: Ured za reviziju Federacije BiH ; Obrada FZZPR

Grafikon –Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2011. godinu iz budžeta FBiH (GDP %) EU, zemlje regiona

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

¹⁵ Strategija naučno - tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, septembar 2006. godine

Analizom statističkih podataka o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2011. godinu, može se vidjeti kako BiH značajno zaostaje u broju odobrenih patenata. Njemačka se nalazi na prvom mjestu sa preko 13500 odobrenih patenata, zatim Švicarska sa oko 2500 i Austrija sa preko 750. BiH sa samo jednim odobrenim patentom u 2011. godini zaostaje i za zemljama u regionu posebno za Slovenijom koja ima 42 odobrena patenta, dok Srbija i Hrvatska imaju po 5 odobrenih patenata.

Graf – Ukupan broj odobrenih patenata u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regiona 2002-2011. godine po EPO¹⁶

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Austria	481	625	637	533	654	518	624	576	668	737
Bosnia And Herzegovina	0	1	2	0	0	0	0	0	1	1
Bulgaria	1	6	2	5	4	6	4	5	3	8
Switzerland	1726	2400	2120	1920	2216	1985	2421	2221	2389	2531
Germany	11246	13407	13607	12487	14275	11929	13496	11375	12552	13583
Denmark	383	501	480	432	507	419	464	434	515	592
Croatia	5	12	7	9	15	14	13	15	10	5
Slovenia	16	20	24	24	21	17	33	28	33	42
Serbia	0	4	2	2	7	3	1	1	2	4

*Izvor: EPO; Obrada: FZZPR

U Federaciji BiH dio budžeta namjenjen za podršku istraživačko-razvojnim institucijama u 2011. godini iznosio je 3,1 miliona KM. Istovremeno, Republika Srpska je za ove namjene izdvojila 2,4 miliona budžetskih sredstava. Najveći dio danas postojeće istraživačko - razvojne infrastrukture nalazi se na javnim univerzitetima, gdje se, uglavnom, i obavlja sav naučno-istraživački rad. Privatni naučno-istraživački i istraživačko-razvojni instituti, većinom ne posjeduju potrebne materijalno-tehničke pretpostavke i kadrovske potencijale. Postojeći zakoni koji tretiraju oblast naučno-istraživačke djelatnosti u BiH, uglavnom, omogućavaju osnivanje i razvoj svih institucionalnih oblika prema sljedećoj tabeli:

Tabela Naučno - istraživačke institucije

Naučne institucije	Naučno-istraživačke organizacije	Organizacije za transfer tehnologije	Organizacije povezivanja
Univreziteti/fakulteti		Centri za transfer tehnologija	Istraživačko – razvojne jedinice
Naučno-istraživački instituti	Istraživačko-razvojni instituti	Inovacioni centri	Naučno-tehnološki parkovi
Naučno-istraživački centri	Istraživačko-razvojni centri		Naučno-tehnološki inkubatori
Naučno-istraživačke laboratorije	Istraživačko-razvojne laboratorije		

¹⁶Europien Patent Office

Osnovni problem postojećih instituta je kadrovska struktura, koja ne nudi osnovu za ozbiljan naučno-istraživački rad, a modernizacija i osposobljavanje instituta za rad u naučno-istraživačkom sektoru je vrlo kompleksan i zahtjevan posao.¹⁷ Prema nalazima dokumenta Konkurentnost 2012. – 2013. godine, rang BiH po XII stubu konkurentnosti koji obuhvata inovativnost, odnosno kapacitet inovativnosti je na 101. mjestu od 144 zemlje.

Jedinstven ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Reforme koje je neophodno provesti u tom procesu odnose se na stvaranje jedinstvenog tržišta radne snage, reforme u oblasti pravosuđa, stvaranje poduzetničke klime i borba sa visokim stepenom korupcije u svim sferama društvene zajednice.

U rješavanju problema mobilnost radne snage, što je jedan od preduslova efikasnosti ovog ključnog resursa svake zemlje, nije postignut značajniji napredak u 2011. godini. Barijeru kretanju radnika u nalaženju najprikladnijeg zaposlenja još uvijek predstavljaju fragmentirani zakonodavni okvir i okvir sistema socijalnog osiguranja među kantonima i entitetima.

Zaposleni u FBiH i dalje imaju poteškoće prilikom ostvarivanja socijalnih prinadležnosti, npr. za vrijeme porodiljskog odsustva. Potrebno je raditi na usklađivanju i harmonizaciji na određivanju minimalnih plata, davanja po osnovu nezaposlenosti, radnog staža, penzionog i zdravstvenog osiguranja, razvijati socijalni dijalog i time doprinijeti konkurentnosti, zapošljavanju i razvoju.

Zakonodavstvo na entitetskom nivou je većinom usklađeno s Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi. Vlade FBiH i RS pripremile su kodeks o odnosima kako bi se unaprijedila koordinacija između različitih nivoa vlasti. Ono što nedostaje u ovom trenutku je efikasan mehanizam za saradnju između parlamenta BiH i entitetskih parlamenata, unatoč činjenici da normativni akti predviđaju zakonski okvir za koordinaciju.

Pravosudni sistem u BiH još uvijek ne može dobiti epitet nezavisnog. Intenzivirani su politički pritisci i verbalni napadi na pravosuđe. Složenost sistema usljed četiri odvojena pravosudna sistema (na nivou države, Federacije i njenih deset kantona, Republike Srpske i Brčko Distrikta) i dalje predstavljaju izazove pravilnom funkcionisanju sveukupnog pravosudnog sistema. Usklađivanje budžetskih postupaka i racionalizovanje nadležnosti između četiri nivoa vlasti i dalje predstavlja problem koji ozbiljno utiče na nezavisnost pravosuđa.

U oblasti slobodnog kretanja kapitala nije zabilježen značajniji napredak u FBiH. Sa ciljem "prevladavanja teške situacije na tržištu kapitala Federacije BiH"¹⁸, osnovana je Koordinacijska radna grupa za unapređenje tržišta kapitala Federacije BiH, ali značajnijih pomaka u ovoj oblasti u izvještajnom periodu nije bilo.

¹⁷ Informacija o stanju nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2011. Federalno ministarstvo obrazovanja

¹⁸ Monitoring procesa evropskih integracija Bosne i Hercegovine, 2011. godišnji izvještaj

Republika Srpska je usvojila izmjene i dopune Zakona o stranim ulaganjima kojim je izvršeno usklađivanje njenog zakonskog okvira s državnim zakonom, daljnja liberalizacija ulaganja u oblast vojne industrije, skraćivanje rokova i smanjenje administrativnih postupaka, a time i pojednostavljenje postupka registracije stranih ulaganja.

Korupcija kao izrazito loša društvena pojava u zemljama u tranziciji ograničava BiH i njen put u borbi za konkurentniju poziciju na regionalnoj i globalnoj razini. Globalni index percepcije korupcije (CPI) rangira više od 150 zemalja na osnovu percipiranog stepena korupcije, utvrđenog na osnovu procjene eksperta i istraživanja javnosti.¹⁹ Prema ovom indeksu koji rangira zemlje indeksom u intervalu između 0-10 (0 znači da je zemlja izrazito korumpirana, a 10 znači da ta zemlja nema problema sa korupcijom), BiH sa vrijednošću indeksa 3,2 nalazi se na 99 mjestu, odmah iza Srbije čija je vrijednost CPI 3,3. Slovenija (5,9) i Hrvatska (4), imaju nešto veće vrijednosti indeksa.

Prema mišljenju stručnjaka koji su učestvovali u GEM istraživanju 2011. godine, otežavajuće okolnosti za jačanje konkurentne pozicije BiH jeste dugotrajan proces registracije preduzeća, te proces dobivanja različitih dozvola i saglasnosti, što je rezultat velike, spore i komplikovane administrativne strukture Bosne i Hercegovine, sklone neposlovnim i netransparentnim aktivnostima koje doprinose percepciji BiH, kao jednoj rizičnoj zemlji podložnoj neposlovnim malverzacijama.

Preporuke

- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana
- Jačati kapacitete javne uprave radi veće mogućnosti priliva sredstava iz EU fondova za programe koji jačaju konkurentnost privrede
- Uvesti poticajne mjere za brže osnivanje i povezivanje istraživačkih centara i tehnoloških parkova sa privrednim subjektima
- Povećati izdvajanja javnog sektora za konkretne primjenjene istraživačke projekte
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu
- Ostvariti snažniju koordinaciju unutar fiskalnog vijeća BiH u funkciji jačanja jedinstvenog tržišta
- Osnovati trening centre za razvoj klastera koji se uklapaju u globalne lance vrijednosti
- Stimulisati i finansirati tehničke i naučne studije, te razvoj preduzetničkih i drugih kreativnih vještina

¹⁹ Transparency international BiH, 2011.

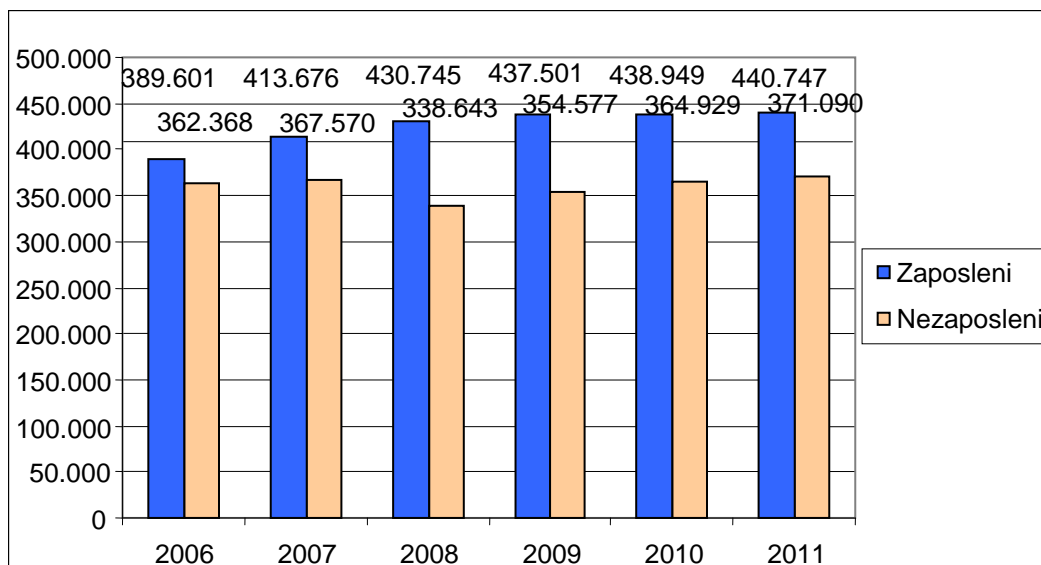
- Jačati standarde nastavničkog znanja, istraživačkog rada i tehničke opremljenosti nastavnih ustanova
- Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate

Zapošljavanje

Polazeći od Strategije razvoja BiH, prioriteta za poboljšanje zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta, funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

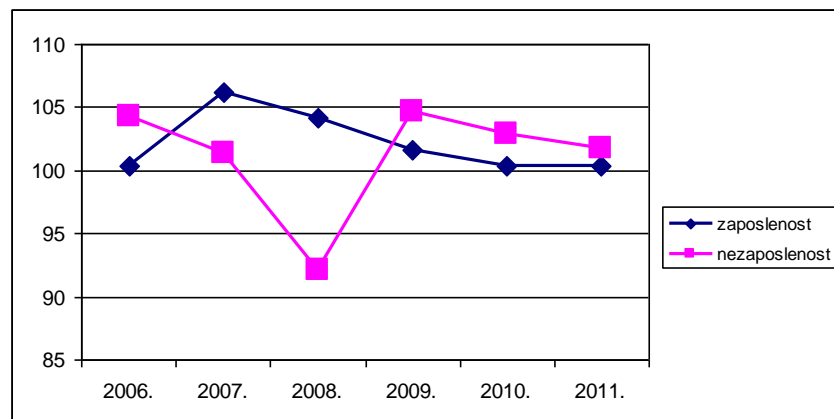
Ukupan broj zaposlenih u FBiH u 2011. godini iznosi 440.747 radnika, što je u odnosu na 2010. godinu više za 0,4% ili za 1.798 uposlenika. Ukupan broj zaposlenih i nezaposlenih, koji predstavljaju radnu snagu je u 2011. godini povećan za 1,0%. U prethodnih pet godina ostvarivano je neznatno godišnje povećanje broja zaposlenih. Stepenn zaposlenosti u 2011. godini iznosio je 27,7 % (mjereno u odnosu na radno sposobno stanovništvo).

Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2006-2011. godine

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2006 – 2011 (indeksi)

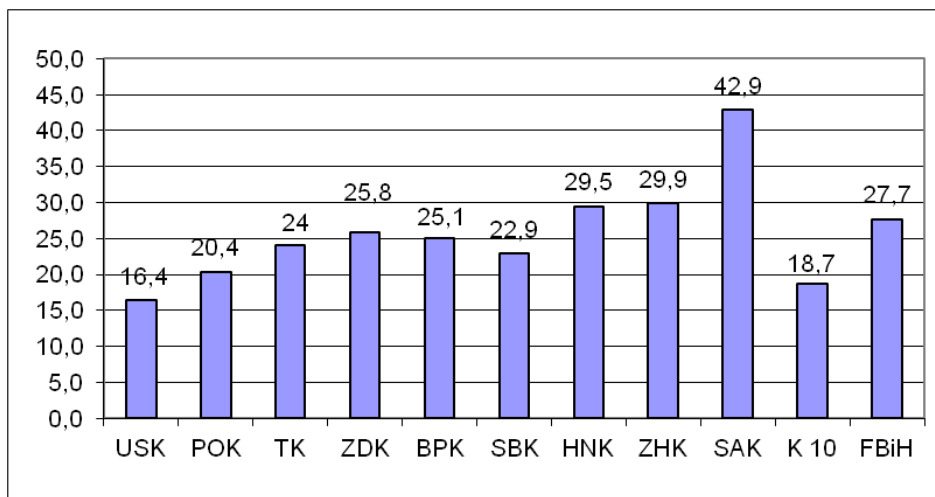

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Gledajući po kantonima, u 2011. godini najveći broj zaposlenih ima Sarajevski kanton (126.068), zatim Tuzlanski (82.946), Zeničko-dobojski (70.926), a najmanji broj zaposlenih je u Posavskom (5.619) i Bosansko-podrinjskom (5.541).

Najveći stepen zaposlenosti ima Sarajevski kanton (42,9%), zatim Zapadnohercegovački kanton (29,9%), Hercegovačko neretvanski (29,5%), Zeničko dobojski (25,8%), Bosansko podrinjski (25,1%). Stepen zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u tri kantona (SAK, ZHK i NHK), dok je ispod prosjeka FBiH ovaj stepen ostvaren u preostalim sedam kantona.

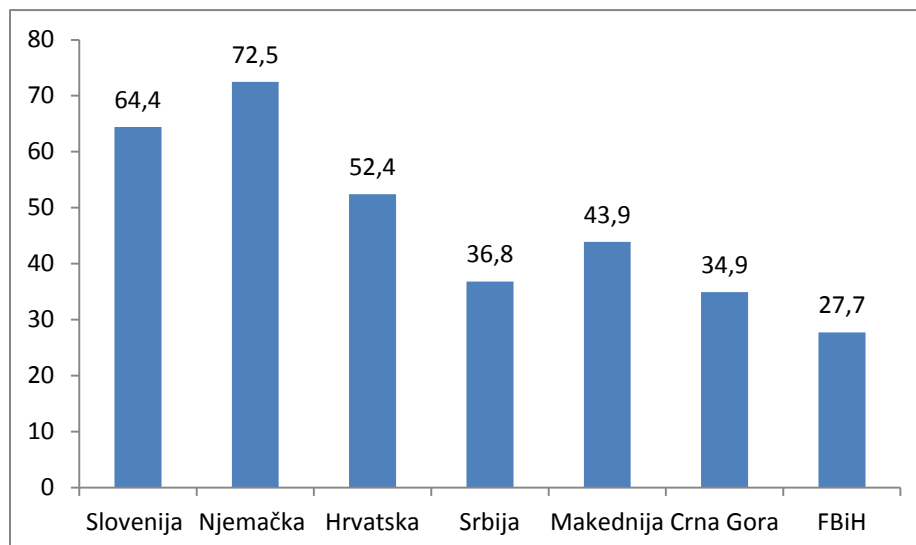
Stepen zaposlenosti po kantonima, 2011. godina

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

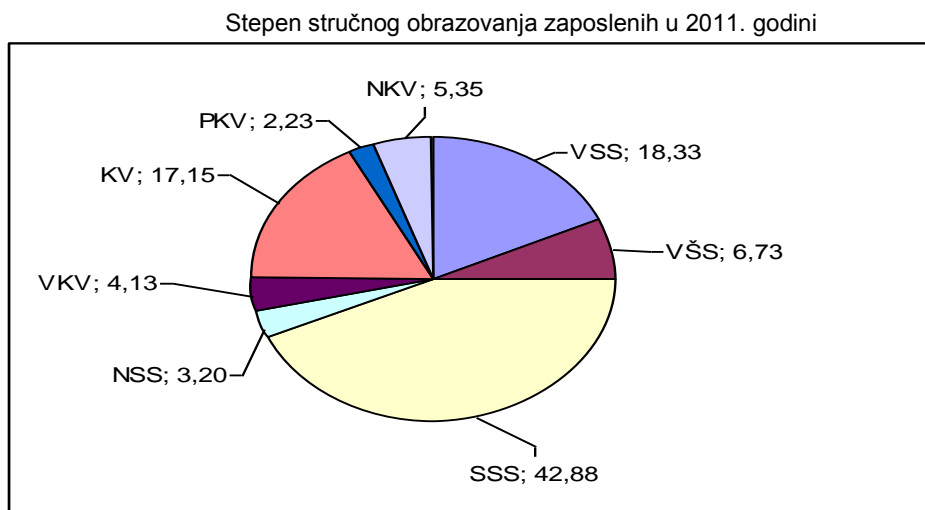
Stepen zaposlenosti prema EUROSTAT-u se mjeri brojem zaposlenih u odnosu na radno sposobno stanovništvo. Tako da prema ovom pokazatelju FBiH ima najmanji stepen zaposlenosti u 2011. godini (27,7%), u odnosu na zemlje u okruženju (Slovenija 64,4%, Hrvatska 52,4%, Makedonija 43,9%, Srbija 36,8%, Crna Gora 34,9%).

Stepen zaposlenosti za 2011. godinu

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

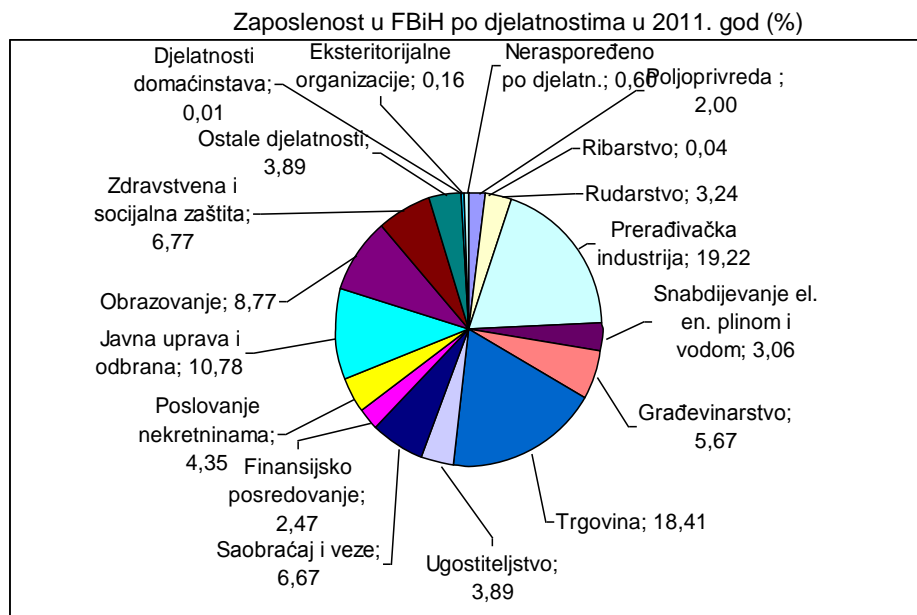
Prema stepenu stručnog obrazovanja zaposlenih u FBiH najveće učešće u 2011. godini odnosi se na SSS spremu (42,9%), VSS (18,3%), KV (17,2%), VŠS (6,7%), NKV (5,4%), VKV (4,1%), NSS (3,2%), PKV (2,2%).

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Posmatrano po djelatnostima najveće smanjenje broja zaposlenih u 2011. godini evidentirano je u građevinarstvu (1.049 ili 5,7%), rudarstvu (355 ili 3,2%), prevozu, skladištenju i vezama (350 ili 6,7%). Najveći rast broja zaposlenih zabilježen je u obrazovanju (1.329 ili 8,8%), poslovanju nekretninama, iznajmljivanju i uslugama (962 ili 4,4%), državnoj upravi i odbrani (659 ili 10,8%), prerađivačkoj industriji (636 ili 19,2%), trgovini (171 ili 18,4%).

I pored činjenice da troškovi javnog sektora u FBiH veoma mnogo učestvuju u BDP-u, u 2011. godini je došlo do povećanja zaposlenih u sektoru državne uprave i odbrane, što svakako veoma zabrinjava.

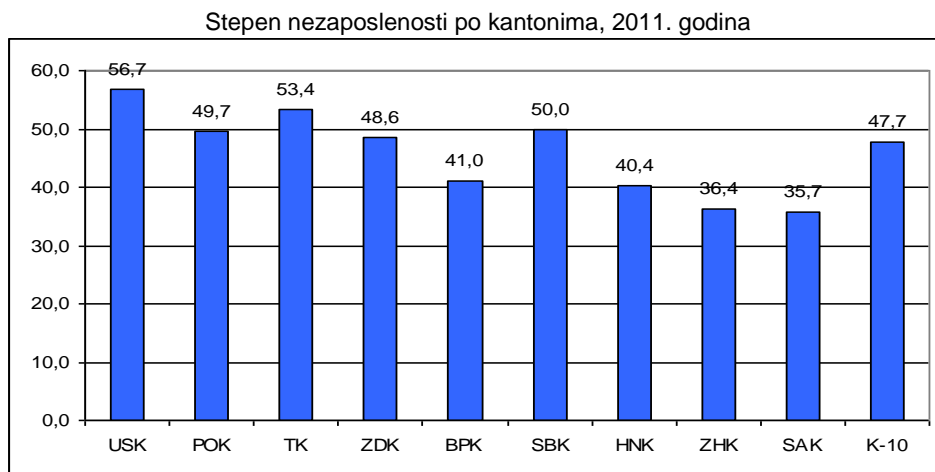
Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Analiza zaposlenih radnika prema područjima značajna je jer pokazuje koja područja najviše doprinose zaposlenosti. U FBiH u 2011. godini prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (84.700 ili 19,2% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (81140 ili 18,4%), javna uprava i odbrana (47532 ili 10,8%). Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasljeđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2011.godini iznosio je 371.090 lica, što je više za 6161 lica u odnosu na 2010 godinu. Stepenn nezaposlenosti u 2011.godini iznosio je 45,6%, a u 2010.godini 45,4% (mjerenn brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu). Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Stopa nezaposlenosti u FBiH (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2011. godinu – obuhvaćeno 10501 domaćinstvo u BiH), bilježi rast i iznosi 29,2% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu nezaposlenosti.

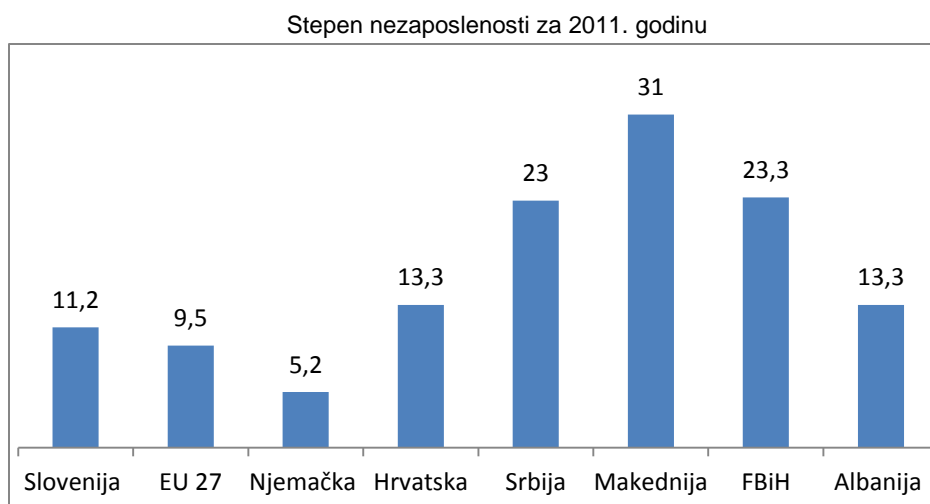
Kada se posmatraju kantoni najveći stepenn nezaposlenosti u 2011. godini ima Unsko-sanski kanton (56,7%), zatim Tuzlanski (53,4%), Srednje-bosanski (50,0%), Posavski (49,7%), Zeničko-dobojski (48,6%), K-10 (47,7%). Stepenn nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u šest kantona (Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Srednje-bosanski i K-10), dok je ispod prosjeka FBiH ovaj stepenn ostvaren u preostala četiri kantona. Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2011.godini ima Tuzlanski kanton (25,7%), Sarajevski (18,8%), Zeničko-dobojski (18,0%), Srednje-bosanski (10,5%).

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Najveće učešće broja nezaposlenih osoba u 2011.godini odnosi se na KV spremu (34,3%), NKV (32,0%), SSS (24,2%), VSS (5,0%), PKV (2,3%), VŠS (1,3%), VKV (0,6%), i NSS (0,3%).

FBiH ima najviši stepen nezaposlenosti²⁰ u okruženju. Prema EUROSTAT-u, stepen nezaposlenosti je mjeran brojem nezaposlenih u odnosu na radno sposobno stanovništvo. Stepen nezaposlenosti u FBiH (23,3%) je skoro dva i po puta veći od evropskog, iako nikada u zemljama EU nije bilo više nezaposlenog stanovništva. U 2011. godini stepen nezaposlenosti u EU iznosi 9,5%, što je više od stepena nezaposlenosti u Njemačkoj, ali je još uvijek mnogo manje od Srbije, Makedonije i Hrvatske. Od zemalja u regionu Slovenija je imala najniži stepen nezaposlenosti i to 11,2%.

Izvor: EUROSTAT; Obrada FZZPR

U FBiH je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u 2011.godini bilo prosječno 371 hiljada prijavljenih. Od ukupnog broja novoprijavljenih 52,1% prijavljenih je bilo usljed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2011.godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumni raskid ugovora i povreda radne obaveze.

Razlozi ovakvog stanja u zapošljavanju su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava uticaj svjetske finansijske i dužničke krize u EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, strana tržišta još uvijek nisu oporavljena, povećanje cijena kapitala, smanjenje kupovne moći i potrošnje stanovništva i dr.). Udar krize je posebno pogodio pojedine sektore (građevinarstvo, metaloprerađivačka industrija), tako da je došlo do značajnog otpuštanja radnika, ali i do znatnog usporavanja nivoa novog zapošljavanja.

Vlada FBiH je utvrdila novi Zakon o radu i uputila ga u parlamentarnu proceduru pred kraj 2011.godine. Novim rješenjima, postojeća rješenja iz Zakona se usklađuju sa odredbama nekih od 68 konvencija Međunarodne organizacije rada koje je ratificirala i naša zemlja. Ovo se, prije svega, odnosi na konvencije o plaćenom godišnjem odmoru, o minimalnoj starosnoj dobi zaposlenih, o zaštiti materинства i o jednakosti muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, što treba da doprinose ostvarivanju većeg stepena socijalne pravde i boljoj prevenciji i zaštiti od svakog oblika diskriminacije zaposlenih, kao i osoba koje traže zaposlenje.

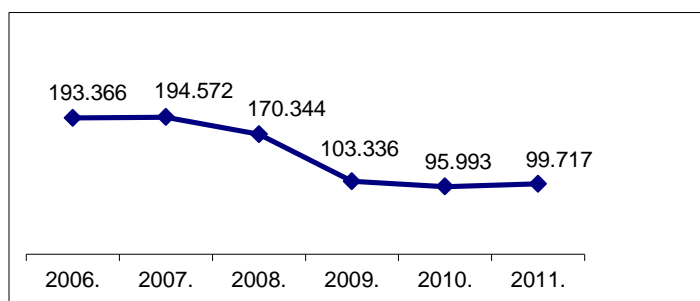
²⁰ Eu 27 stopa nezaposlenosti u 2011. godini 9,5%, Bugarska 11,2%, Rumunija 7,4%, Slovačka 13,5%, Mađarska 10,9%, Hrvatska 13,2%, Slovenija 8,2%, Srbija 23,%, Makedonija 31% i Crna Gora 24,5%.

Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje FBiH smanjen je prosječno za 9,4% u periodu od 2006. do 2011. godine.

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje FBiH u 2011. godini iznosi 99717 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 3,9%.

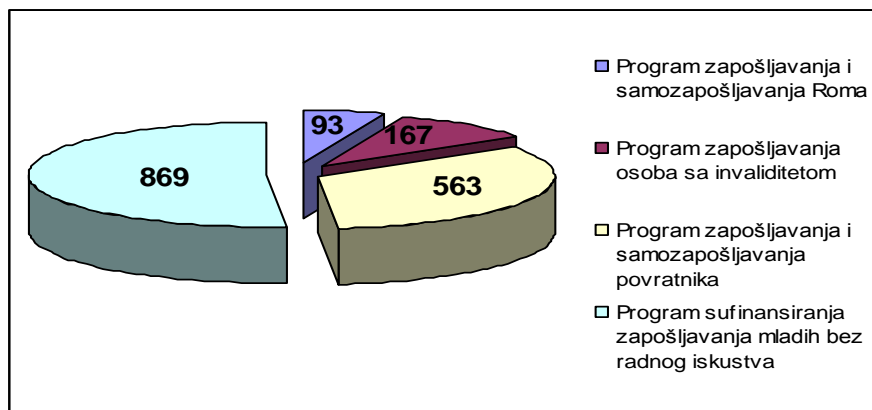
Broj novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH, 2006-11. godine

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

I pored toga što je nedovoljan, udio nezaposlenih uključenih u razne programe zapošljavanja u ukupnom broju nezaposlenih u FBiH se smanjuje. U 2011. godini udio nezaposlenih uključenih u mjere zapošljavanja smanjen je za 0,06%, u RS-u za 0,47% i BD za 5,69%.

Broj lica uključenih u programe zapošljavanja u ukupnoj registriranoj nezaposlenosti u FBiH, 2011

Izvor: FZZZ; Obrada FZZPR

Izdvajanja za poticanje zapošljavanja u 2011. godini su veća nego u ranijem periodu i na taj način FBiH ostvaruje pozitivan trend ulaganja u programe zapošljavanja. Tokom zadnjih godina FBiH je imala blagi trend rasta izdvajanja za programe zapošljavanja ali je u 2008. ostvarila nagli pad u procentu od 68,4% i pad u 2009. godini (45,6%).

Izdvajanja za materijalne naknade u slučaju nezaposlenosti su u porastu. Najviša izdvajanja za naknade u slučaju nezaposlenosti su bila u 2008. godini kada je izdvojeno skoro četiri puta više nego u 2006. godini. U FBiH u 2011. godini mjesečnu novčanu naknadu koristilo je u prosjeku 8.158 nezaposlenih osoba.

U 2011. godini, izdvajanja na programe zapošljavanja po registrovanom nezaposlenom u FBiH su iznosila 38 KM, u RS 63 KM, a u BD 107 KM po registrovanom nezaposlenom.

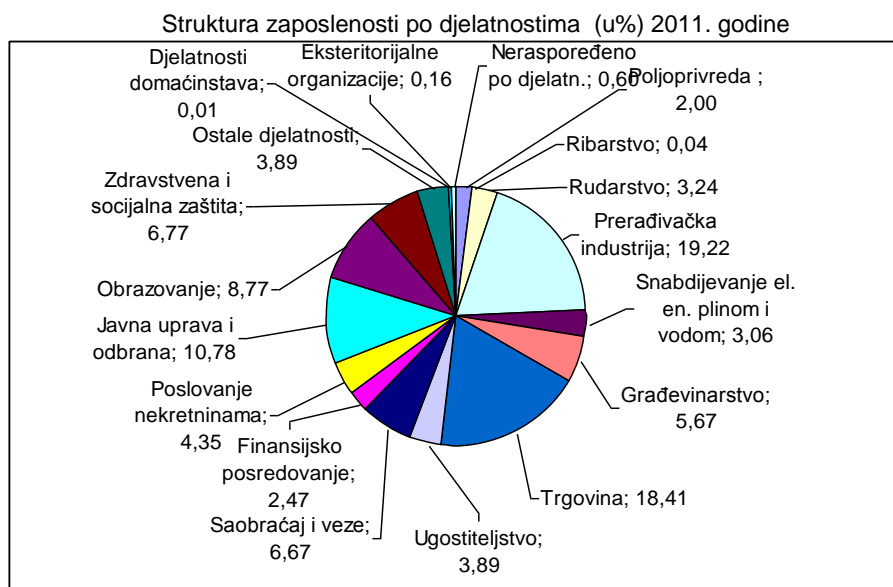
Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2011.-2012. godine od obuhvaćenih 144 zemlje, BiH se nalazi na 99. mjestu po efikasnosti tržišta rada. Faktori koji negativno utiču na tržište rada su: saradnja između institucija zapošljavanja i poslodavaca, fleksibilnost određivanja plaća, teškoće i visoki troškovi otpuštanja, odliv intelektualaca i udio žena u radnoj snazi.

Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije a čiji ciljevi su: inteligentan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u FBiH ima pozitivan trend. Smanjuje se broj radno sposobnog stanovništva sa nižom stručnom spremom, a povećava radno sposobno stanovništvo sa srednjom i visokom stručnom spremom. U FBiH najviše nezaposlenih je KV radnika - 34,3%, NKV - 32%, zatim SSS - 24,2% i VSS - 5%. Nešto manji procenat čine PKV radnici - 2,3%, VŠS - 1,3%, VKV radnici - 0,6% i osobe sa NSS - 0,3%.

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Analizirajući strukturu zaposlenih po sektorima u 2011. godini, vidi se da je najveći udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji 19,2%, u trgovini 18,4%, u javnoj upravi i odbrani 10,8%.

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Nerazvijenost stručnih vještina uveliko je rezultat (1) nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije) i cjeloživotno učenje, (2) nemoderniziranosti programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, (3) niskog učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, (4) nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

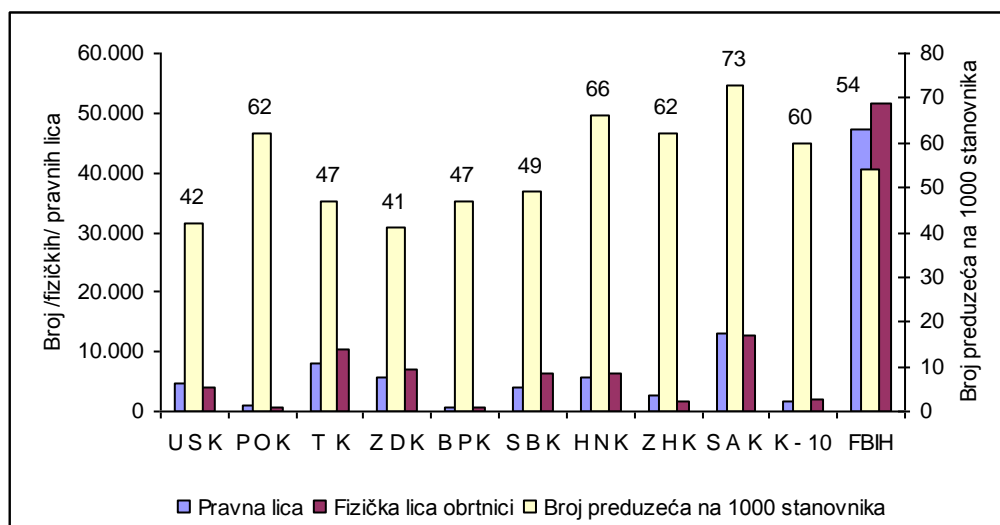
Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2011. -2012. godine od obuhvaćenih 144 zemlje, BiH je na 88 mjestu po kvalitetu visokog obrazovanja i stručnim obukama. Faktori koji najviše ometaju poslovanje u BiH u ovoj oblasti su: kvalitet obrazovnog sistema, kvalitet menadžmenta u školama, pristup internetu u školama, nedovoljan i neadekvatan upis u srednje škole i fakultete, kvantitet i kvalitet kadrova za stručnu obuku.

Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta

Mala i srednja preduzeća u svijetu predstavljaju značajan izvor zapošljavanja i dodane vrijednosti. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

U FBiH broj preduzeća na 1000 stanovnika bio je najveći u 2011. godini u Sarajevskom kantonu (73), dok je Zeničko-dobojski kanton bilježio najmanji broj preduzeća na 1000 stanovnika (41). Sarajevski kanton je imao i najveći broj prijavljenih obrtnika (12.746), dok je u Posavskom kantonu broj prijavljenih obrtnika (583) a u Bosanskom-podrinjskom kantonu (613).

Struktura poslovnih subjekata u FBiH po kantonima za 2011. godinu

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Svake se godine sve veći broj ljudi iz različitih razloga odlučuje na pokretanje vlastitog posla. Kao razlozi za samozapošljavanje mogu se navesti: poslovne prilike, znanje i vještine, nezaposlenost, otpuštanje s posla, potreba za samozaposlenjem kada ne postoje druge opcije, želja za slobodom i neovisnošću itd.

Proces stvaranja nove vrijednosti ili poduzetnički proces je rezultat međudjelovanja triju pokretačkih sila: poduzetnik osnivač (poduzetničke firme), poduzetnička prilika i potrebna sredstva. Poslovna prilika je glavna pokretačka sila poduzetničkog procesa. Stvaranje dobre poduzetničke klime znači stvaranje takvog okruženja koje će poticajno djelovati na rast poduzetničkog duha i oslobađanje poduzetničkih ideja u svim područjima privrede i vanprivrede. To pretpostavlja poduzimanje širokog spektra poticajnih mjera, od promidžbe i izobrazbe, otvaranja poduzetničkih centara, inkubatora i tehnoloških parkova, do primjerenih finansijskih mjera za striktnu realizaciju poduzetničkih aktivnosti.

Međutim, u BiH je od strane stručnjaka najlošije ocijenjena mogućnost pojedinca da dobro iskoristi poduzetničke prilike.

Poduzetnička dinamika unutar FBiH je ujednačena što pokazuje i prosjek posljednje tri godine. Razlozi za prekid poslovanja u FBiH u 2011. godini i zemljama uže regije koje su učestvovala u GEM istraživanju u 2011. godini (Hrvatska i Slovenija), najvećim dijelom su vezani za neprofitabilnost biznisa i problem finansiranja. U odnosu na posmatrane zemlje uže regije, razlog problema finansiranja biznisa najvećim dijelom je zastupljen u Sloveniji (42,8%), i za oko dva puta je porastao u odnosu na prethodnu godinu. U FBiH, dominantni razlozi prekida su neprofitabilnost biznisa (47,9%), problemi pribavljanja finansijskih sredstava (20,3%), prilika za prodaju biznisa (4,1%), penzionisanje (1,8%), drugi posao (2,6%) i dr.

Razlozi za prekid poslovanja u FBiH i zemljama regije 2011. godine

	Planirano unaprijed	Drugi posao ili posl. Prilika	Prilika za prodaju	Nezgoda	Lični razlozi	Penzionisanje	Problemi finansiranja	Biznis nije profitabilan
FBiH	0	2,6	4,1	0	10,7	1,8	20,3	47,9
Hrvatska	5	1,4	2,1	1,1	14,1	3,1	19,6	38,1
Slovenija	0	8,6	0	3,3	6,2	18,0	42,8	15

Kad je u pitanju BiH, najveća zastupljenost neprofitabilnosti biznisa kao razloga za prekid poslovanja je zabilježena u FBiH (47,9%), dok je najveća zastupljenost problema sa finansiranjem zabilježena u RS (26,9%). Ovaj pokazatelj je u RS značajno smanjen (za oko 44%) u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane, pozitivniji rezultati prekida poslovanja koji se odnose na priliku za drugi biznis i priliku za prodaju su najviše zastupljeni na području BD (4,2%).

Udio mladih u ranoj poduzetničkoj aktivnosti se u FBiH smanjio sa 9,5% u 2010. na 8,9% u 2011. godini. Udio mladih je relativno visok u odnosu na zemlje regije (Slovenija 3,9%, i Hrvatska 5,7%). U FBiH preovladava dobna skupina rane poduzetničke aktivnosti od 25 – 34 godine, zatim dobna skupina od 35 – 44 godine, dok je najmanja zastupljenost dobne skupine od 55 do 64 godine. U 2011. godini je zabilježen porast ranih poduzetnika dobne skupine od 55 do 64 godine u susjednim državama (Slovenija 2,3%, Hrvatska 4,2%), a pad u FBiH (sa 4,0% na 1,9%). Zanimljiva činjenica je da u Brčko Distriktu nisu registrovani rani poduzetnici u dobnoj skupini od 18-24 godine, dok je u RS znatan porast ove dobne skupine u 2011. (11,0%) u odnosu na 2010. godinu (7,4%).

Ukupne rane poduzetničke aktivnosti (RPA) u FBiH u 2011.godini (osoba od 18 do 64 godine)²¹ (%)

	Dobna skupina 18 – 24 godine	Dobna skupina 25 – 34 godine	Dobna skupina 35 – 44 godine	Dobna skupina 45 -54 godine	Dobna skupina 55 – 64 godine
FBiH	8,9	14,5	9,9	4,9	1,9
Hrvatska	5,7	10,2	9,6	5,9	4,2
Slovenija	3,9	5,1	4,6	2,5	2,3

Posmatrajući zemlje uže regije i pokazatelje distribucije poduzetničke aktivnosti po privrednim granama, u FBiH je u posljednje tri godine došlo do značajnije izmjene strukture poduzetničke aktivnosti po privrednim granama. FBiH u 2011. godini ima i dalje izrazito visoku stopu učešća ekstraktivnih biznisa²² (19,9%), dok Slovenija ima (1,8%) i Hrvatska (7,4%).

Učešće proizvodnje i građevinarstva u ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH je u padu u 2011. (18,3%) u odnosu na 2010. godinu (27,0%). U odnosu na Hrvatsku i Sloveniju, FBiH ima nepovoljniju distribuciju poduzetničkih aktivnosti prema četiri glavne grupe privrednih djelatnosti. Ukoliko sagledamo distribuciju rane poduzetničke aktivnosti po privrednim granama RS-a može se vidjeti da je došlo do smanjenja udjela ekstraktivnih djelatnosti i rasta učešća poslovnih usluga, što je karakteristika privreda sa većim nivoom razvoja. U Brčko Distriktu je došlo do povećanja usluga ekstraktivnih djelatnosti, a poslovne usluge su ostale na istom nivou učešća.

Sektorska struktura rane poduzetničke aktivnosti u 2011. godini (%) - BiH

	Ekstraktivni biznis	Proizvodnja i građevinarstvo	Poslovne usluge	Potrošačke usluge
FBiH	19,9	18,3	13,6	48,2
RS	20,9	24,8	5,0	49,3
BD	31,7	19,8	5,3	43,2

²¹ GEM BiH 2011: „Razviti i jačati poduzetnički duh u BiH“

²² Prerađivačka industrija

U ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH u 2011. godini dominira sektor potrošačkih usluga (48,2%), dok je sektor proizvodnih usluga izrazito nerazvijen (13,6%). Posmatrajući FBiH i zemlje u okruženju može se reći da FBiH ima visoku stopu učešća ekstraktivnih biznisa u ranoj poduzetničkoj aktivnosti koja iznosi 19,9%, dok Slovenija ima 1,8% i Hrvatska 7,4%. Učešće proizvodnje i građevinarstva u ranoj poduzetničkoj aktivnosti u FBiH je u padu u 2011. godini.

Sektorska struktura rane poduzetničke aktivnosti u 2011. godini (%)

	Ekstraktivni biznis	Proizvodnja i građevinarstvo	Poslovne usluge	Potrošačke usluge
FBiH	19,9	18,3	13,6	48,2
Slovenija	1,8	23,7	34,3	40,3
Hrvatska	7,4	33,2	30,0	29,4

„Lakoća poslovanja 2012.“ (Doing Business 2012.) koji radi Svjetska banka istražuje prepreke i mogućnosti za povećanje podsticaja poslovnih aktivnosti. Prema ovom dokumentu, BiH je rangirana na 127. mjestu²³ od 183 zemlje i idalje je najlošije plasirana od svih zemalja u regionu. To govori da su poslovno okruženje, zakonska regulativa, administracija, finansijski sektor, poreska politika, lakoća investiranja i drugi indikatori i dalje najlošiji u regionu. Prema ovom dokumentu, BiH je veoma loše ocijenjena u sljedećim oblastima: Početak poslovanja 161; Dobijanje građevinskih dozvola 173; Priklučenje električne energije 157; Poreska politika 108 i Provođenje ugovora 125. Po sveukupnoj lakoći poslovanja najbolje rangirana zemlja u regiji je Makedonija (23.mjesto), zatim Slovenija (35.), pa Crna Gora (51.), Bugarska (66.), Rumunija (72.), Hrvatska (84.), Srbija (86.), Kosovo (98.).

Prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2012-2013 koji je obuhvatio 144 zemlje, BiH je na 88. mjestu. Izrazito lošu poziciju BiH ima u vremenu potrebnom za započinjanje biznisa (120. mjesto), po broju procedura za započinjanje biznisa (121 mjesto) i po raspoloživosti poduzetničkog kapitala (127 mjesto). Da bi se u BiH pokrenuo biznis potrebno je proći 11 procedura koje traju najmanje 40 dana, u poređenju s Makedonijom gdje su neophodne dvije procedure za dva dana.

²³ Svi Doing business 2011. rangovi su ponovo preračunati radi promjene metodologije

Preporuke

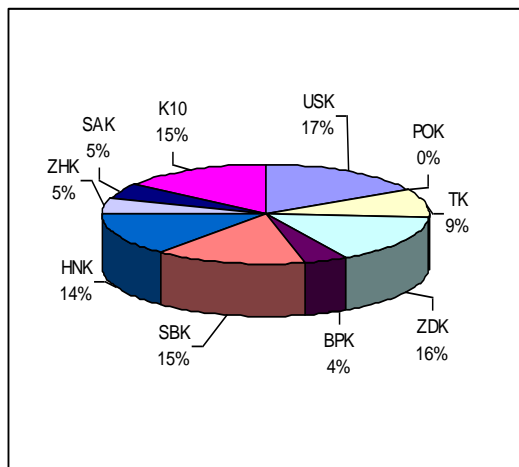
- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva;
- Kontinuirano raditi na smanjenju „rada na crno“ pojačanim inspekcijskim nadzorom;
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Analizirati negativan uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Izvršiti modernizaciju srednjih i visokih stručnih škola kroz uvođenje evropski prihvatljivih standarda obuke;
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijlano podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;
- Osnovati garancijski fond FBiH koji će olakšati kreditiranje MSP;
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoju MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa);
- Predefinirati evidencije o zdravstvenom osiguranju i druge beneficije koje se vode putem službi za zapošljavanje
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP

Održivi razvoj

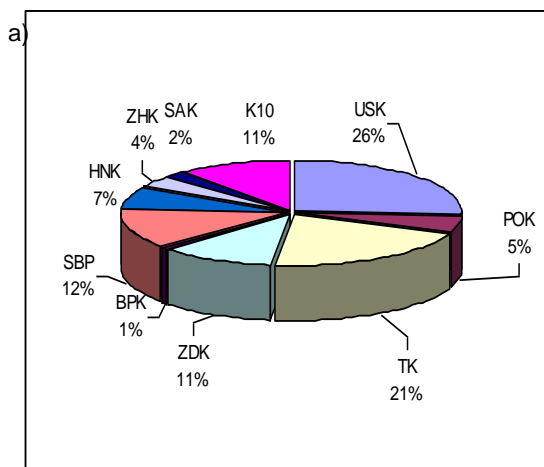
Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvitak

Osnov svake moderne i napredne poljoprivrede je zemljište. U ekonomskoj teoriji zemljište se svrstava u neobnovljive prirodne resurse, jer je podložno trošenju putem erozije, urbanizacije, izgradnje privrednih objekata, tvornica, cesta, aerodroma, benzinskih pumpi, skladišta i dr. Zbog toga se može konstatovati da se zemljište u FBiH kao poljoprivredni zemljišni kapacitet smanjuje.

Šumsko zemljište po kantonima u odnosu na ukupno šumsko zemljište (ha)

Obradivo zemljište po kantonima u odnosu na ukupno obradivo zemljište (ha)

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Učešće sektora poljoprivrede FBiH u BDP-u u 2011. godini (na osnovu baznih cijena) iznosilo je 6,1%, što je više nego u 2010. godini, kada je iznosilo 5,9%.

Generalno gledajući, Federacija BiH ima ukupan negativan trgovinski saldo. Pokrivenost uvoza izvozom u 2011. godini je iznosila 53,3% (u 2010. godini 53,2%). I pored resursa koje imamo, jasno je da hrana veoma mnogo utiče na negativan trgovinski saldo.

U sektoru hrane (prema Standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji, SMTK, rev,4) u kontinuitetu je prisutan negativan trend. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, uvoz hrane i živih životinja 2011. godine iznosio je 1,265 mlrd KM, dok je izvoz iznosio 197,4 miliona KM, što predstavlja deficit robne razmjene u iznosu od 1,068 mlrd KM. U 2011. godini u odnosu na 2010. godinu deficit u sektoru hrane je porastao za 1,1%.

U ukupnom izvozu hrane iz BiH, u 2011. godini Federacija BiH je sudjelovala s 40,6%, a u uvozu sa 60,2%.

Obim investicija u poljoprivredi, lov i šumarstvu (PLŠ) u FBiH bilježi pad u 2011. godini (34,6 mil KM) u odnosu na prethodnu (36,4 mil KM).

Broj registrovanih zaposlenih u poljoprivredi u FBiH u 2011. godini iznosio je 8.811, što je za 2,2% manje u odnosu na 2010. godinu kada je broj zaposlenih iznosio 9.010 osoba. Međutim, prema Anketi o radnoj snazi, broj zaposlenih u poljoprivrednoj djelatnosti u 2011. godini je iznosio 53.000 osoba. Dakle, postoji velika razlika između registrovane i anketne zaposlenosti u sektoru PLŠ, što ukazuje na snažnu sivu ekonomiju.

Udio uposlenih u poljoprivrednoj djelatnosti u FBiH u 2011. godini je iznosio 2,0% od ukupno zaposlenih u FBiH, dok je u RS iznosio 3,48%. Ovo ukazuje da poljoprivredna djelatnost ima mnogo veći značaj u RS nego u FBiH. Ovaj udio je ispod evropskog prosjeka (EU 27) od 5%. Što se tiče EU 4 (Bugarska, Rumunija, Mađarska i Slovačka) u poljoprivredi je ubjedljivo najviše radnika zaposleno u Rumuniji (28,6%), u Bugarskoj 6,8%, Mađarskoj 4,8% i Slovačkoj 3,1%. Zemlje okruženja su iznad EU - 27 prosjeka od 5%, odnosno udio zaposlenih u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu u ukupnom broju zaposlenih u Sloveniji je 8,6%, Hrvatskoj 15,4%, Makedoniji 18,7%. Izuzetak su Srbija sa 2,6% i Crna Gora sa 1,5% zaposlenih u poljoprivredi.

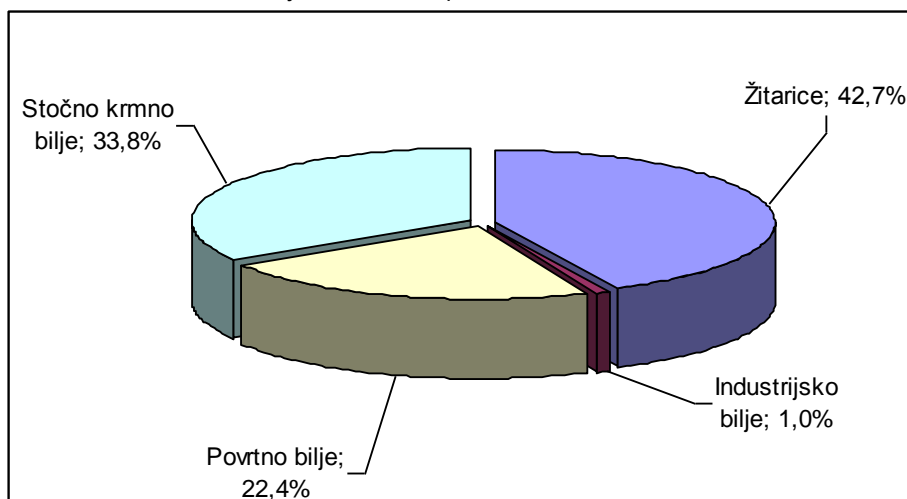
FBiH karakterizira veoma nizak koeficijent odnosa poljoprivrednog zemljišta i broja stanovnika (0,49 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta po stanovniku). Udio površina oranica i bašti po stanovniku iznosi 0,17 ha. Stanje s poljoprivrednim zemljištem u RS je povoljnije, gdje su 0,41 ha oranične površine po stanovniku.

U EU 27 evidentirano je 0,20 ha obradivog zemljišta po stanovniku. Iznad tog prosjeka je Bugarska sa 0,42 ha/stan, Rumunija 0,39 ha/stan, Mađarska 0,38 ha/stan, te Slovačka sa 25 ha/stan. Od zemalja iz okruženja Slovenija ima 0,08 ha obradivog zemljišta po stanovniku, Crna Gora 0,30 ha/stan, Makedonija 0,25 ha/stan, Srbija 0,69 ha/stan, a Hrvatska ima prosjek EU 27, dakle 0,20 ha po stanovniku.

Posljednjih godina veličina sjetvenih površina u FBiH značajno se ne mijenja. U 2010. godini ukupno je zasijano 196.925 ha što je više za 0,4% u odnosu na sjetvu u 2009/10. godini.

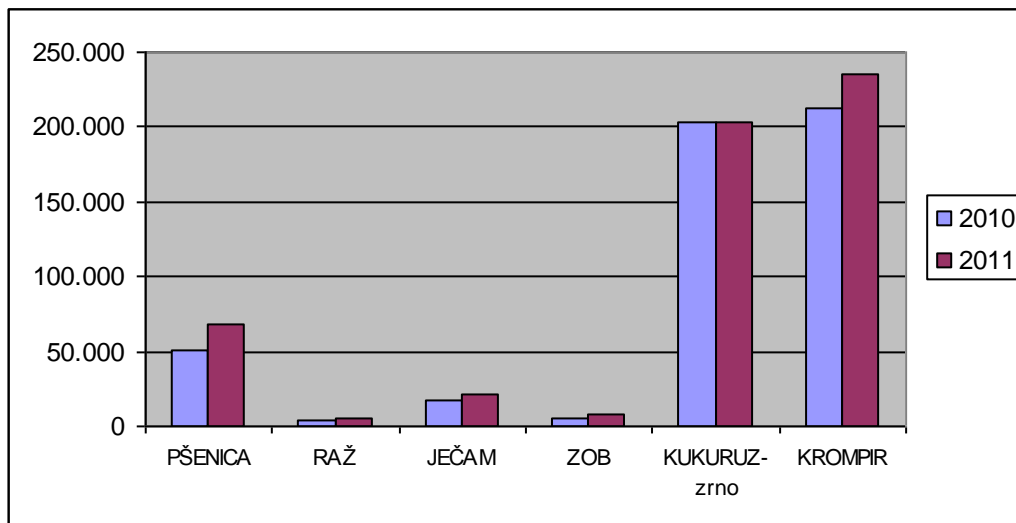
Od ukupno zasijanih površina u FBiH u 2010/2011 godini, na žitarice otpada 84,1 hilj. ha ili 42,7%, industrijsko bilje 2,0 hilj. ha ili 1%, povrtno bilje 44,2 hilj. ha ili 22,4%, te stočno-krmno bilje 66,5 hilj. ha ili 33,8%.

Graf - Zasijana oranična površina u FBiH u 2010/2011

U prikazu poljoprivredne proizvodnje u FBiH fokus se stavlja na ključne poljoprivredno-prehrambene proizvode: žitarice i mlijeko. U 2011. godini došlo je do povećanja proizvodnje žitarica (pšenica, raž, ječam i zob), te mlijeka (samo ovčije).

Graf - Proizvodnja usjeva u FBiH 2010-2011. godina, tona

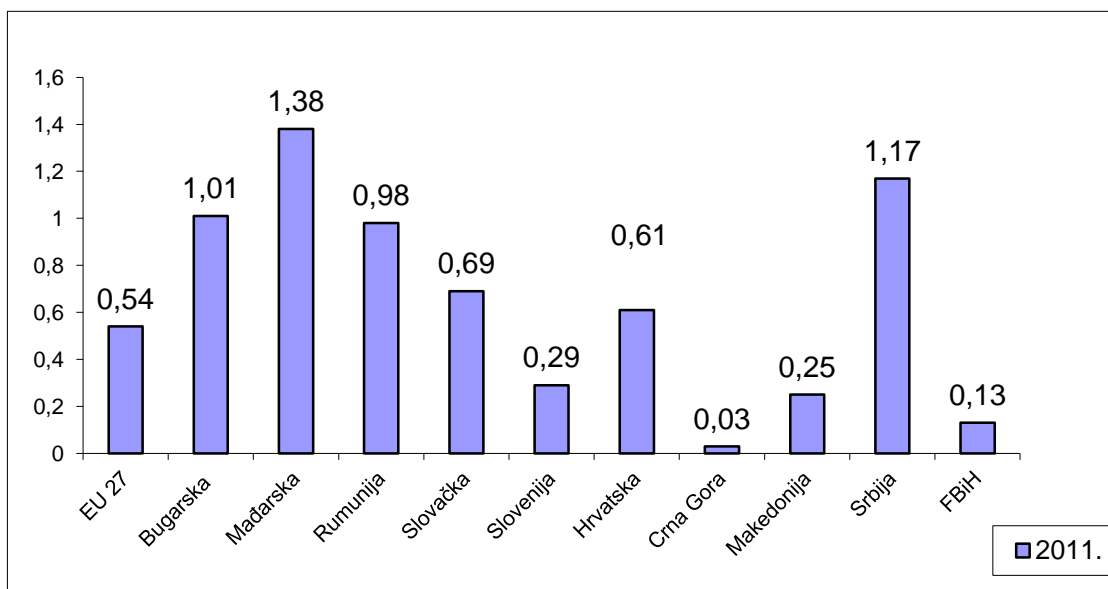

Proizvodnja pšenice u 2011. godini bilježi rast u procentu od 34,5%, proizvodnja raži 38,7%, ječma 28,2% i zobi 27,0%. Bitno je naglasiti da je došlo do povećanja prinosa pšenice sa 2,9 t/ha na 3,8 t/ha.

Radi poređenja, u zemljama okruženja prinos pšenice iznosi u Hrvatskoj 5,2 t/ha, Crnoj Gori 3,2 t/ha, Makedoniji 3,3 t/ha i Srbiji 4,2 t/ha.

Proizvodnja žitarica po stanovniku u EU 27, Bugarskoj, Rumuniji, Mađarskoj, Slovačkoj, te zemljama okruženja ilustruje sljedeći graf:

Graf - Žitarice u t/ stanovniku

U 2011. godini u FBiH došlo je do pada stočnog fonda u odnosu na prethodnu godinu. Najveći pad stočnog fonda zabilježen je kod konja (7,8%), goveda (2,8%) i svinja (0,3%).

Zanimljivo je da je nakon bruceloze, koja je kulminirala u 2009. i 2010. godini, došlo do rasta broja ovaca za 0,1% u 2011. godini. Takođe, došlo je do porasta proizvodnje ovčijeg mlijeka za 0,3%. Istovremeno, proizvodnja kravljeg mlijeka bilježi pad za 0,5%. Proizvodnja kozijeg mlijeka iznosila je 4.709 hilj. litara i manja je za 1,2% u odnosu na 2010. godinu.

Tokom 2011. godine u FBiH je poslovalo 16 mljekara. Mljekare su preradile 138,13 miliona litara mlijeka što čini 58% ukupno prerađenog mlijeka na nivou BiH.

Instalirani kapaciteti prerade mlijeka u FBiH procjenjuju se na oko 275 miliona litara mlijeka, ali je njihova iskorištenost svega 55%. Proizvodni program mljekara sadrži 12 vrsta mliječnih proizvoda.

Iako je otkup mlijeka povećan u 2011. godini u odnosu na 2010. godinu za 4,7%, došlo je do smanjenja broja proizvođača mlijeka sa 20 u 2010. godini na 16 u 2011. godini. To je posljedica pogoršanog ekonomskog položaja proizvođača mlijeka (niska otkupna cijena, skupa stočna hrana, nedovoljni poticaji). Takođe, uzrok su i nekonkurentni proizvodni programi mljekara orijentirani na kratkotrajne konzumne proizvode (pavlaka, jogurt, svježi sir, te polutvrđi i tvrdi sirevi).

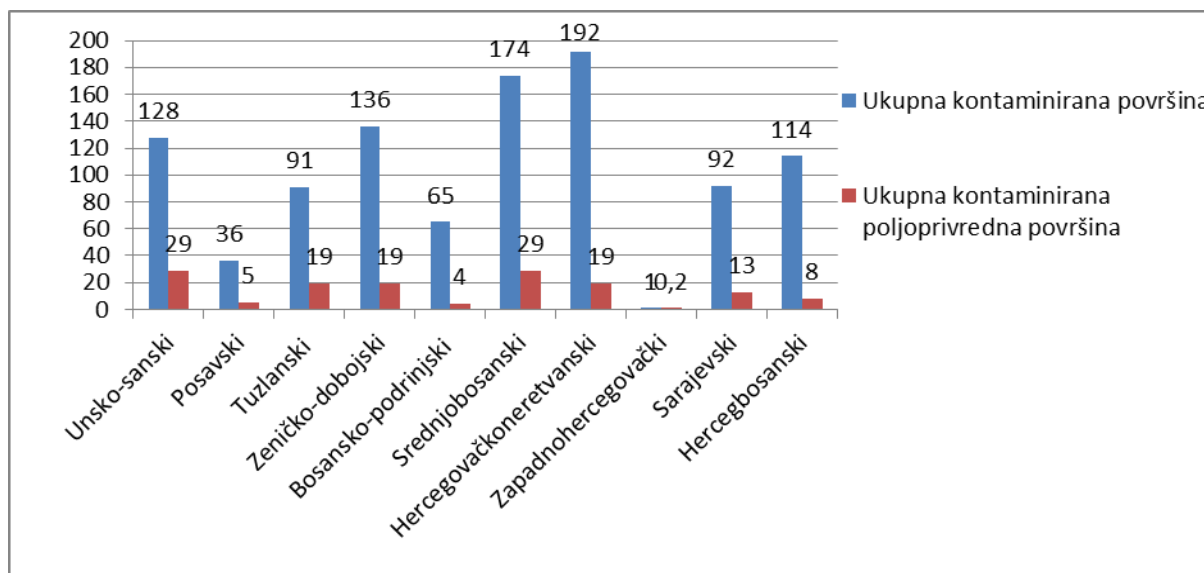
Učešće savremenih mliječno kiselih napitaka je još uvijek nedovoljno (nisko masni jogurt, bio jogurti, voćni jogurti i sl.) i znatno niže u odnosu na strane mljekare koje izvoze mliječno kisele napitke u BiH.

Od ukupno 79 općina u FBiH njih 18 se mogu klasificirati kao ruralne.²⁴ Većina ruralnih opština u FBiH spadaju u kategoriju slabo ili srednje razvijenih, a neki od razloga za to su nepostojanje ili loša opća infrastruktura, otežan pristup javnim servisima, zdravstvenim i obrazovnim institucijama, nemogućnost zaposlenja i slično.

Značajan dio zemljišta u FBiH je još uvijek kontaminiran minama (4%). Time je onemogućeno korištenje tog dijela poljoprivrednog obradivog zemljišta i šumskih resursa. Najveća ukupna površina kontaminiranog zemljišta je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (192 km²). Što se tiče poljoprivrednog zemljišta, najviše su kontaminirani Unsko-sanski (29,3 km²) i Srednjobosanski kanton (29 km²).

²⁴ Prema OECD metodologiji koja se bazira na gustoći naseljenosti stanovništva (OECD 1994.) „Creating rural indicators for shaping teritorial policy“, („izrada ruralnih indikatora za oblikovanje teritorijalnih politika“) razlikuju se dva nivoa ruralnih oblasti: 1) lokalne zajednice sa manje od 150 stanovnika po kvadratnom kilometru, 2) regioni sa više od 150 stanovnika po km² (NUTS 3 ili NUTS 2) koji su klasificirani u prve dvije od tri kategorije kako slijedi: 1) pretežno ruralni region (PR) - više od 50% stanovništva regiona živi u ruralnim zajednicama koje imaju više od 150 stan/km²; 2) srednje ruralni region (IR) od 15%-50% stanovništva živi u ruralnim lokalnim zajednicama. 3) pretežno urbani region (PU) – manje od 15% stanovnika regije živi u ruralnim lokalnim zajednicama.

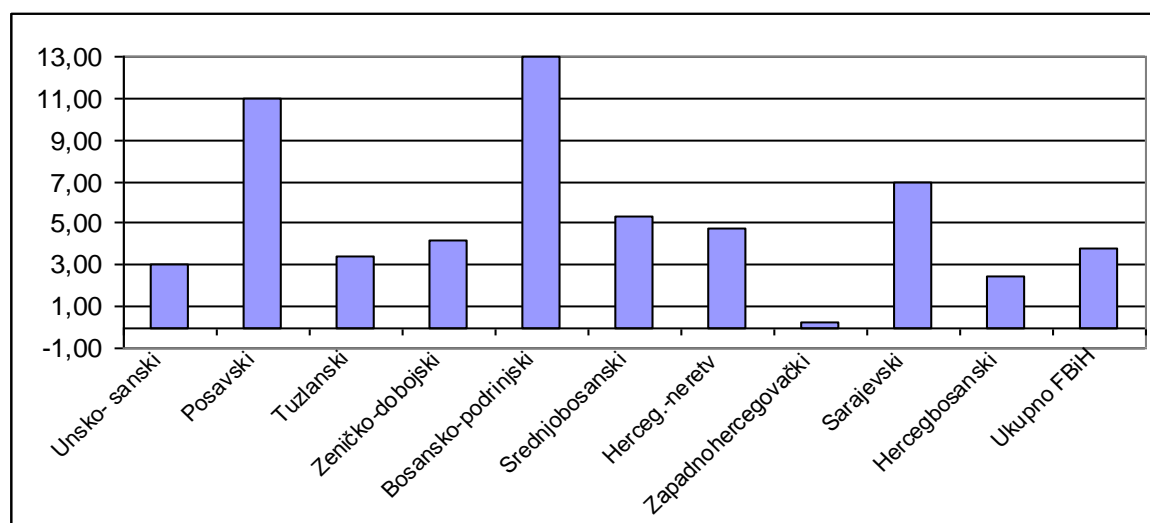
Graf - Ukupna kontaminirana površina i ukupna kontaminirana poljoprivredna površina u FBiH 2011. godine (km²)

Izvor: Strategija gospodarenja poljoprivrednim zemljištem, 2011.g; Obrada: FZZPR

U odnosu na ukupnu površinu cijelog kantona, Bosansko-podrinjski kanton je najviše kontaminiran minama - 13%, a najmanje je kontaminiran Zapadnohercegovački kanton.

Graf – Kontaminirana površina u odnosu na ukupnu površinu kantona (%)

Izvor: FZS; Strategija gospodarenja poljoprivrednim zemljištem, 2011.g; Obrada: FZZPR

Ukupna izdvajanja za podršku poljoprivredi u Bosni i Hercegovini 2011. godine bilježe pad u odnosu na prethodnu godinu za 23,8 miliona KM. Pad izdvajanja za poljoprivredu posljedica je smanjenja budžetskih prihoda na svim nivoima vlasti što je uticalo na donošenje budžeta koji nemaju razvojni karakter.

Ukupna izdvajanja za poljoprivredu u FBiH bilježe pad i manja su za 6,1% u odnosu na prethodnu godinu. Podsticajna sredstva za poljoprivredu u 2011. godini iznose 74,6 mil KM, dok su u 2010. godini iznosila 79,4 miliona KM.

Za razliku od ranijih godina, kada je podrška poljoprivredi u RS bila nešto viša, u 2011. godini situacija je obrnuta, tako da je FBiH u izvještajnom periodu pružala veću podršku poljoprivredi.

U periodu 2008. - 2011. godina, udio izdvajanja za poljoprivredu u FBiH u odnosu na ukupni budžet za poljoprivrednu proizvodnju BiH ima tendenciju rasta, izuzimajući 2009. godinu kada je udio bio najmanji i iznosio tek 44,8%.

Poljoprivredni budžeti u BiH (2008.-2011.) (u mil KM)

	2008	2009	2010	2011
FBiH + Kantoni	80,0	71,1	79,4	74,6
Republika Srpska	80,0	81,5	81,2	63,0
Brčko Distrikt BiH	5,0	6,0	5,0	5,0
Bosna i Hercegovina	165,0	158,6	165,6	142,6

*Izvor: Izvještaj iz oblasti poljoprivrede za Bosnu i Hercegovinu, 2011. MVTEO BiH

Poticaji poljoprivredi iz Budžeta FBiH – ostvarenje (2008. – 2011.)

	2008.		2009.		2010.		2011.	
	Iznos u mil. KM	% učešća	Iznos u mil. KM	% učešća	Iznos u mil. KM	% učešća	Iznos u mil. KM	% učešća
Budžet FBiH (ostvareno)	1.338,7	100,0	1.988,9	100,0	1.764,4	100,0	1.483,4	100,0
Poticaji za poljoprivredu (realizirano)	52,4	3,9	49,2	2,5	56,2	3,2	51,9	3,5

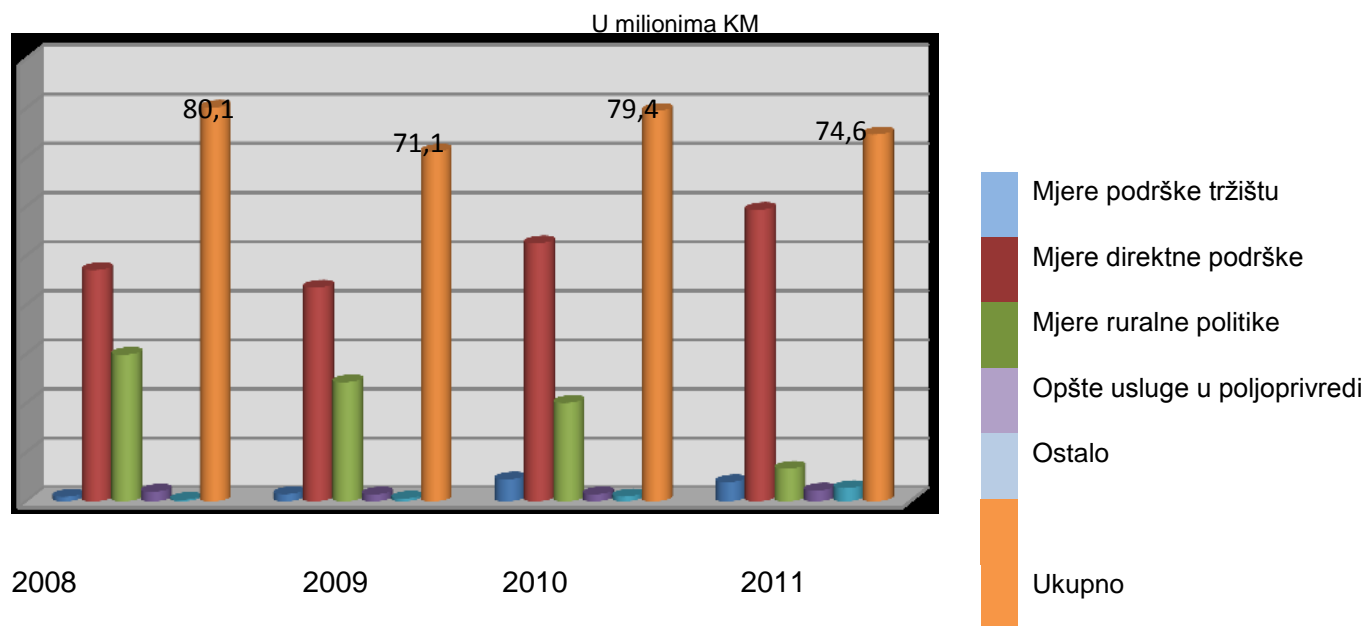
Izvor: Obrada FZZPR

Struktura podrške poljoprivrednom razvoju u FBiH pokazuje da se najveći dio realizira kroz mjere direktne podrške proizvođačima i ima rastući trend od 2009. godine. Činjenica da ukupni iznos podrške opada, a podrška proizvođačima raste, pokazuje da je politika usmjerena prema proizvodnji.

Ostvareni poticaji poljoprivredi za 2011. godinu iz Budžeta Hrvatske iznose 3,7%, Budžeta Srbije 2,2%, Budžeta Crne Gore 1,7% i Budžeta Makedonije 0,05%.

Po visini izdvajanja slijedi druga grupa mjera, a to su mjere ruralnog razvoja. Izdvajanja su prethodnih godina bila znatno viša od onih u 2011. godini. Na ovoj grupi mjera se štedilo, jer nije direktno vezana za proizvodnju. Ovo je posebno problem zbog činjenice da se u okviru mjera ruralnog razvoja izdvajaju sredstva za jačanje konkurentnosti poljoprivrednih gazdinstava. Umanjivanje podrške ruralnom razvoju ukazuje na to da još uvijek nema jasnog i jakog strateškog opredjeljenja za ovu vrstu podrške.

Struktura podrške po grupama mjera (2008–2011) FBiH

*Izvor: Izvještaj iz oblasti poljoprivrede za Bosnu i Hercegovinu, 2011. MVTEO BiH

Poljoprivreda je u najvećem dijelu ruralnih područja u FBiH i danas osnovni izvor prihoda. Ima više socijalnu nego ekonomsku snagu jer smanjuje siromaštvo seoskog stanovništva i podržava zaposlenost. Da bi se zadržalo postojeće stanovništvo na selu potrebna su veća investiciona ulaganja u rural.

Kvalitet života u ruralnim područjima ovisi i od diverzifikacije poslovnih aktivnosti i mogućnosti zapošljavanja u djelatnostima koje nisu direktno vezane za poljoprivredu.²⁵

U parlamentarnoj proceduri od oktobra 2011. godine je Prijedlog zakona o poljoprivrednim savjetodavnim službama. Savjetodavne službe postale su imperativ savremenog društva posebno s aspekta usvajanja evropskih standarda u poljoprivrednoj proizvodnji. Istovremeno se ovim zakonom stvaraju osnove za formiranje privatnih savjetodavnih službi kao konkurencija javnim.

²⁵ Npoljoprivredne uslužne djelatnosti koje doprinose kvaliteti života u ruralnim područjima su turizam, smještaj i druge aktivnosti vezane za slobodno vrijeme, ručni rad, obrti, obrada drva, uzgoj riba i slatkovodnih i morskih organizama, proizvodnja obnovljive energije (vjetra, plina i slično), ugovoreni rad s vlastitom mehanizacijom i slično.

Usvojenim Programom utroška s kriterijumima raspodjele sredstava „Poticaj za veterinarstvo“ utvrđenih Budžetom FBiH za 2011. godinu, iznos od 2.025.000 KM namijenjen je provođenju mjera sprječavanja širenja i iskorjenjivanja zaraznih bolesti koje su zakonska obaveza, a posebno zaraznih oboljenja životinja koje se mogu prenijeti na ljude. Predviđen je, iz ovog iznosa i monitoring tuberkuloze i leukoze radi mogućnosti plasmana naših proizvoda na strana tržišta. Sredstva su 100% realizovana. Finansiran je aktivni monitoring kod goveda na tuberkulozu, brucelozu, leukozu i kravlje ludilo radi mogućnosti plasmana naših proizvoda na strana tržišta. Ispitano je 78.000 goveda na TBC i brucelozu, te je u znatnoj mjeri smanjen broj zaraženih životinja u FBiH.

U 2011. godini praćena je epizootiološka situacija i provođenje Programa suzbijanja i kontrole bruceloze ovaca i koza u FBiH u periodu 2010. – 2016. godina. Cijepljeno je 150.000 ovaca i koza. Redovno vakcinisanje ovaca i koza doprinijelo je smanjenju broja oboljelih životinja od bruceloze.

U izvještajnom periodu Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je izradilo Uputstvo za provođenje godišnje Naredbe o zaraznim bolestima životinja za 2011. godinu. Njime su određene obavezne mjere koje mora vlasnik životinje uraditi tokom godine, a u cilju smanjenja zaraznih i parazitarnih oboljenja životinja.

Poduzimane su pojačane kontrole kretanja životinja i prometa namirnica te poduzimane sankcije prema onima koji vrše promet suprotno odredbama Zakona o veterinarstvu na federalnom i državnom nivou.

Iz Budžeta FBiH za 2011. godinu odobreno je izdvajanje 63.000 KM namijenjenih sufinansiranju Projekta pripremljenosti za ptičju gripu (za I i II kvartal 2011. godine). Projekt je finansiran kreditnim sredstvima Svjetske banke i ima za cilj osposobljavanje institucionalnih kapaciteta za brzo djelovanje u slučaju pojave ptičje gripe. Projekat je 100% realizovan. Završena je i puštena u rad i laboratorija na lokaciji Stup Sarajevo.

U 2011. godini produženo je važenje Srednjoročne Strategije razvoja poljoprivrednog sektora u Federaciji BiH za dvije godine (2008. – 2012.) iz razloga što je implementacija Strategije počela tek u 2008. godini, a usvojena je za period 2006.-2010. godina. U Matriks dodatku postojeće Strategije izvršene su potrebne Izmjene i dopune koje se odnose na akcione planove (I-poljoprivreda, II-upravljanje zemljištem, III-ruralni razvoj, IV-prehrambena industrija).

U parlamentarnoj proceduri, je od kraja novembra 2011. godine, Prijedlog Zakona o stočarstvu koji pored uzgoja, selekcije i reprodukcije u stočarstvu uređuje i trgovinu uzgojno valjanim grlima. Takođe, uređuje zootehničke i zoohigijenske uvjete držanja i iskorištavanja domaćih životinja, zaštitu uzgoja i iskorištavanja uzgojno valjanih grla, očuvanje genetskih resursa i druga pitanja značajna za unapređenje stočarstva. Osnovni ciljevi donošenja ovog zakona su praćenje učinkovitosti proizvodnje na očuvanju i poboljšanju vitalnosti životinja, povećanje ekonomičnosti stočarske proizvodnje i poboljšanje kvaliteta proizvoda životinjskog porijekla, na osnovama i u skladu sa pravnim okvirom Evropske unije, a što nije bilo obuhvaćeno ranijim zakonskim aktom.

Oblast poljoprivrede na području FBiH karakteriše usitnjenost zemljišnog posjeda²⁶, niska produktivnost rada i nestabilnost tržišta poljoprivrednih proizvoda. Ne postoji adekvatna poljoprivredna politika, a poseban problem su trajni izvori financiranja. Podsticajna sredstva u poljoprivrednom sektoru su vrlo mala (3,5% iz Budžeta FBiH odnosno, 51,9% miliona KM). Radi poređenja, poticaji za poljoprivrednu proizvodnju Evropske zajednice iznose oko 44% ukupnog godišnjeg budžeta EU koji danas iznosi 120 milijardi eura.

Nedostatak odgovarajuće zakonske regulative, nestimulativna poreska i carinska politika i poroznost granica otežavaju stanje u ovoj oblasti.

Niska produktivnost po jedinici površine, grlu stoke i uloženom radu i tehničko-tehnološka opremljenost gazdinstava obilježja su sektora poljoprivrede u FBiH. Produktivnost u ratarskoj proizvodnji 2-3 puta je manja nego u razvijenim zemljama. Slično je i u proizvodnji mesa preživara i svinja.

Domaći poljoprivredni proizvođači i ono što proizvedu ne mogu da prodaju (npr. pekari pšenicu uvoze jer je jeftinija). Otkupne cijene većine poljoprivrednih proizvoda su na tako niskom nivou da se jedva pokrivaju troškovi proizvodnje, a u nekim slučajevima se posluje sa gubitkom. Neadekvatna kreditna politika i visoke kamate još više otežavaju stanje u ovoj oblasti. Ne postoji sveobuhvatna strategija za usklađivanje sa *acquis*-em (Pravna stečevina Evropske unije) u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Razvoj funkcionalnog sistema za provedbu *acquis*-a iz oblasti sigurnosti hrane i dalje predstavlja prioritet sa ciljem povećanja izvoza poljoprivrednih proizvoda.

Ekologija i razvoj energetske potencijala

Najveći izazov moderne civilizacije predstavljaju ekološki problemi. Smanjenje industrijske proizvodnje i ekonomska kriza uticali su i na smanjenje zagađujućih materija iz vozila, industrije, energetskih postrojenja i dr. Nažalost, smanjenje zagađujućih materija nije rezultat povećane brige nadležnih institucija za zaštitu životne sredine.

Donošenjem Zakona o zaštiti zraka i provedbenih propisa po ovom zakonu, u periodu od 2003-2005. godine, u Federaciji BiH uspostavljen je pravni okvir u oblasti zaštite zraka. Pravni okvir temeljen je na zakonodavstvu Evropske unije.

Ovim zakonom uređuju se tehnički uvjeti i mjere za sprječavanje ili smanjivanje emisija u zrak prouzrokovanih ljudskim aktivnostima koje se moraju poštovati u procesu proizvodnje, definiše planiranje zaštite kvaliteta zraka, regulišu posebni izvori emisija, definiše registar emisija, kvalitet zraka, nadzor i kazne za prekršaje za pravna i fizička lica.

Pitanja emisije iz postrojenja za sagorijevanje su regulisana Pravilnikom o graničnim vrijednostima emisije iz postrojenja za sagorijevanje i Pravilnikom o spaljivanju biomase.

Emisije iz postrojenja za sagorijevanje termalne snage iznad 50 MW su predmet Direktive o velikim ložistima 2001/80 neovisno od goriva koje se koristi, dok ispod ove vrijednosti nisu predmet regulisanja kroz zakonodavstvo EU.

²⁶ Prosječna veličina farme u FBiH je oko 3 ha u prosjeku od 9 parcela

Pravilnik o graničnim vrijednostima emisije iz postrojenja za sagorijevanje manjim dijelom je usaglašen sa navedenom direktivom. Usaglašenost je postignuta samo u dijelu pojedinih definicija i regulisanju emisija iz novih postrojenja iznad 50 MWh. Nema zvaničnog Registra emisije u zrak iz LPC²⁷ postrojenja pošto je izrada istog uslovljena razvojem Registra zagađivača i zagađivanja u FBiH.

Međunarodne obaveze BiH u dijelu velikih postrojenja za sagorijevanje definirane su Ugovorom o uspostavi Energetske zajednice. Za BiH kao potpisnicu Ugovora, rok za implementaciju obaveza je 31. decembar 2017. godine.²⁸

Problem zagađivanja zraka u industrijskim zonama i dalje je izražen uprkos nizu zakonskih rješenja. Emisije zagađujućih materija u industrijama čiji kapaciteti rade sa zastarjelim tehnologijama značajno utiču na kvalitet zraka. U toku je razvoj Registra zagađivača i zagađivanja u FBiH. Još uvijek je nedovoljan i kvantitet i kvalitet podataka o životnoj sredini. U izvještajnom period, malo napretka je postignuto u vezi sa kvalitetom zraka. Neophodno je dalje razvijati sisteme za praćenje kvaliteta zraka.

Preko 90% industrijskog otpada se neadekvatno odlaže na nezaštićeno tlo, spaljuje ili prosipa u vodotoke. Kruti otpad se prikuplja neselektivno, pa se često u komunalnom otpadu nalaze i pojedine kategorije industrijskog i drugih vrsta otpada. Oko 40% prikupljenog otpada se odlaže na općinska nesanitarna odlagališta. Zbog loše pokrivenosti uslugama prikupljanja otpada i odsustva savjesti građana veliki je broj neuređenih i nekontrolisanih deponija (oko 2000 divljih deponija je prisutno u FBiH).

U industriji u 2011. godini, upotrijebljeno je 78 972 hilj. m³ vode. Od te količine ukupno je korišteno za proizvodnju 60,7% (47992 hilj. m³), za hlađenje 35,6% (28082 hilj. m³), a ostatak od 3,7% za sanitarne potrebe i ostale namjene. Od ukupno korištene vode za proizvodnju (47992 hilj. m³), utrošeno je (vezano) u samoj proizvodnji 16,8% (8044 hilj. m³), za hlađenje (28082 hilj. m³), dok je ispareno u toku procesa hlađenja 40,6% (11397 hilj. m³).

Od ukupne količine upotrijebljene vode²⁹, u 2011. godini ukupno je ispušteno 59 531 hilj.m³. U postupku vađenja ruda i kamena ukupno je ispušteno 2,0% (1 194 hilj. m³), iz Prerađivačke industrije 77,3% (45 992 hilj. m³), a iz Snabdivanja/opskrbe električnom energijom, plinom i vodom 20,7% (12 345 hilj. m³).³⁰ Prečišćenih otpadnih voda iz oblasti industrije ispušteno je 35 358 hilj.m³, nezagađenih 3 913 hilj. m³, a zagađenih otpadnih voda 20 260 hilj. m³.

²⁷ Velika termoenergetska postrojenja iznad 50 MW

²⁸ FMOIT, „Mjere i rokovi za postupno smanjivanje monitoring emisija zagađivača, uspostavljanje katastra i ispunjavanje obaveza iz Direktive o velikim ložištima“.

²⁹ Pod korištenjem (upotrebom) voda podrazumijevaju se sve količine korištene (upotrijebljene) vode u toku godine koja se koristila za vlastite potrebe u industriji. Tu pripadaju količine voda korištene za tehnološki proces, te utrošene (vezane) vode u procesu proizvodnje i utrošene-isparene vode (u procesu hlađenja), za sanitarne potrebe i ostale namjene.

³⁰ FZS, Korištenje voda i zaštita voda od zagađivanja u industriji u 2011. godini (saopćenje).

Otpadne vode³¹ predstavljaju poseban ekološki problem. U 2011. godini količina otpadnih voda iznosila je 65 269 hiljada m³, što je za 3% manje u odnosu na 2010. godinu. Od toga na domaćinstva se odnosi 50.242 hilj.m³ ili 77,0%, poljoprivredu, lov i šumarstvo 240 hilj.m³ ili 0,4%, industriju i građevinske djelatnosti 6.617 hilj.m³ ili 10,1% i ostale djelatnosti 8.170 hilj.m³ ili 12,5%.

U 2011. godini prečišćenih otpadnih voda³² bilo je 2 693 hiljada m³, što je 3% od ukupne količine otpadnih voda, a to je, uzevši u obzir odnos količine godišnjih prečišćenih voda prema ukupnoj količini otpadnih voda, na istom nivou kao i prošle godine. Iz strukture ispuštanja otpadnih voda vidi se da ih se najviše ispušta u vodotoke (91,7% od ukupne količine neprečišćenih i 77,5% od ukupne količine prečišćenih otpadnih voda).

Razlog su nedovoljna, gotovo zanemarljiva, ulaganja u kvalitetne kolektore, prečistače i filtere. Zbog nedostatka finansijskih sredstava i opšte nelikvidnosti otežano je uvođenje čistih tehnologija u procese proizvodnje i nedovoljna upotreba razgradivih hemijskih supstanci.

Krajem 2011. godine usvojena je "Strategija upravljanja vodama FBiH 2010-2022. godina". Njom su određeni pravci upravljanja vodama u Federaciji za period od 12 godina, određene mjere iz oblasti korištenja, zaštite i zaštite od voda, te usvojena finansijska konstrukcija potrebna za realizaciju strateških ciljeva.

U avgustu 2011. godine iz Budžeta FBiH odobreno je 1,18 miliona KM za realizaciju programa utroška sredstava sa kriterijumima raspodjele za zaštitu okoliša od značaja za Federaciju BiH. Odobrena sredstva su raspodijeljena za sufinansiranje projekata za tehničko uređenje postojećih postrojenja za tretman i odlaganje komunalnog otpada. Izdvajanje sredstava za ove potrebe je u skladu sa usvojenom Strategijom upravljanja otpadom i Akcionim planom strategije okoliša za period 2008. do 2018. godine. Sredstva su realizovana u procentu od 99,4% ili 1,173 miliona KM i to za sufinansiranje projekata za tehničko uređenje postojećih postrojenja za tretman i odlaganje komunalnog otpada u općinama Konjic, Tuzla, Gradačac i Gračanica.

Krajem 2011. godine usvojen je Federalni plan upravljanja otpadom 2012-2017, koji prema Zakonu o upravljanju otpadom predstavlja provedbeni dokument Strategije upravljanja otpadom FBiH 2008 – 2018. Sredstva za njegovo implementiranje planirana su u Dokumentu okvirnog budžeta (DOB) za period 2012-2014 godine, a drugi izvor financiranja predstavlja Fond za zaštitu okoliša, posebno za saniranje, poticanje izbjegavanja i smanjivanja nastajanja otpada, te iskorištavanje vrijednih svojstava i obrade otpada. Za osiguranje sveukupno potrebnog iznosa za realizaciju Federalnog plana upravljanja otpadom u iznosu od 456,6 miliona KM koristiće se i drugi izvori financiranja, kao što su sredstva kredita razvojnih banaka, Svjetske banke, EU fondova (IPA) i sredstva za međunarodne i multilateralne saradnje.

³¹ Otpadne vode su one koje se poslije korištenja odvođe do uređaja za prečišćavanje ili se ispuštaju u prostor (u podzemne ili površinske vode). U količine otpadnih voda nisu uključene atmosferske kao ni protočne vode (npr. vode koje pokreću hidroelektrane).

³² Prečišćene otpadne vode su sve one količine otpadnih voda koje se u toku izvještajne godine pročišćavaju mehaničkim, hemijskim, biološkim ili kombiniranim načinom.

Krajem 2011. godine utvrđen je Nacrt Zakona o zaštiti prirode koji propisuje način postupanja kako bi se očuvala priroda, odnosno njena biološka i pejzažna raznolikost, te spriječili štetni zahvati u prirodi. U cilju doprinosa implementaciji direktiva Evropske unije o zaštiti divljih ptica i o očuvanju prirodnih životnih prostora (staništa) i divljih životinjskih i biljnih vrsta, ovaj zakonski akt usklađen je sa propisima Evropske unije.

Proizvodnja električne energije bilježi pad u procentu od 11,6% u 2011. godini.

Na nivou FBiH u 2011. godini proizvodnja u termoelektranama veća je oko dva i po puta od proizvodnje električne energije u hidroelektranama.

Tabela: Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH u periodu 2008. – 2011. (GWh)

Proizvodnja i potrošnja električne energije	2008.	2009.	2010.	2011.
Proizvodnja u hidroelektranama	2.833,37	3.571,05	4.699,28	2.509,03
Proizvodnja u termoelektranama	5.749,51	5.233,60	5.012,79	6.138,01
Proizvodnja u malim i industrij. El.		133,63	191,31	107,42
Proizvodnja ukupno	8.699,79	8.938,28	9.903,38	8.754,47
Distributivna potrošnja	5.376,74	5.482,43	5.600,67	5.647,21
Veliki kupci	2.749,59	1.997,46	2.402,23	2.633,79
Potrošnja rudnika i pumpanje			2,21	21,22
Potrošnja ukupno:	8.126,34	7.479,89	8.005,11	8.302,22

*Izvor: Državna regulatorna komisija za električnu energiju, 2011. FZS; Obrada FZZPR

Zbog suše, odnosno veoma malih oborina u 2011. godini, proizvodnja u hidroelektranama opala je za 46,6% u odnosu na 2010. godinu. Uočljiv je i pad proizvodnje energije u malim i industrijskim elektranama, kod kojih je u 2010. godini zabilježen rast od 43,2%.

Očekuje se da će prva vjetroelektrana u Mesihovini (Općina Tomislavgrad) snage 44 MW biti završena početkom 2013. godine. Očekivana godišnja proizvodnja je oko 129 GWh. Električni atlas vjetrova BiH³³, koji identifikuje potencijalne lokacije za vjetroelektrane, će ubrzati dalji razvoj i pripremu budućih lokacija, za čiju izgradnju postoji interes.

Imajući u vidu da za formiranje Operatora za OIEiK koji je predviđen za poslove koordinacije između proizvođača, snabdjevača i potrošača električne energije, nisu stvoreni svi potrebni preduvjeti, Vlada FBiH je, krajem 2011. godine, utvrdila Izmjene i dopune Uredbe o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije. Ovim izmjenama se utvrđuje da za svaku narednu godinu iznose naknada za podsticanje predlaže FERK, u skladu sa promjenom odnosa planirane neto proizvodnje iz OIEiK i ukupnom neto potrošnjom električne energije u Federaciji, a saglasnost za iste daje Vlada FBiH.

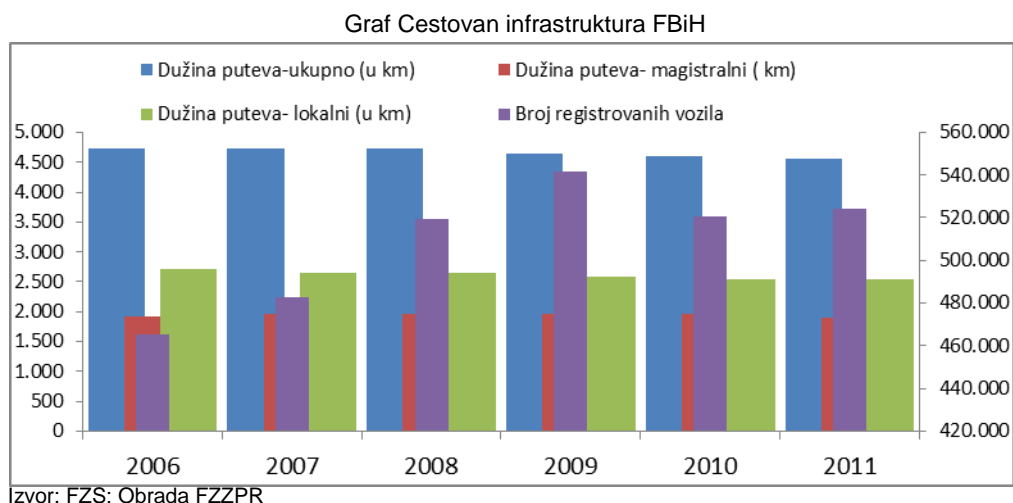
³³ Električni atlas vjetrova BiH uručila je Vlada Njemačke Vladi BiH 2010. godine.

Kad su u pitanju geološka istraživanja, zakonska neusklađenost na području Federacije Bosne i Hercegovine neposredno se odražava na neplansko i nekontrolisano korištenje mineralnih sirovina, neusklađenost podloga za prostorno plansku dokumentaciju, na ugrožavanje sistema prihranjivanja pitkih, mineralnih i termomineralnih voda, neistraženost urbanih područja na kojima su se aktivirala klizišta, neizvođenje ili neujednačenost izvođenja geoloških istraživanja pri izgradnji saobraćajne i druge infrastrukture na području FBiH.

Transport i komunikacije

Moderni ekonomski tokovi, pored ostalih uslova, podrazumjevaju i postojanje moderne transportne i komunikacione infrastrukture.

Aktivnosti na izgradnji dionica na Koridoru Vc u FBiH nastavljene su i u 2011. godini. U skladu sa Zakonom o cestama Federacije BiH, stvoreni su preduslovi za nesmetane aktivnosti na obnovi postojećih i izgradnji novih kapaciteta lokalnih puteva.

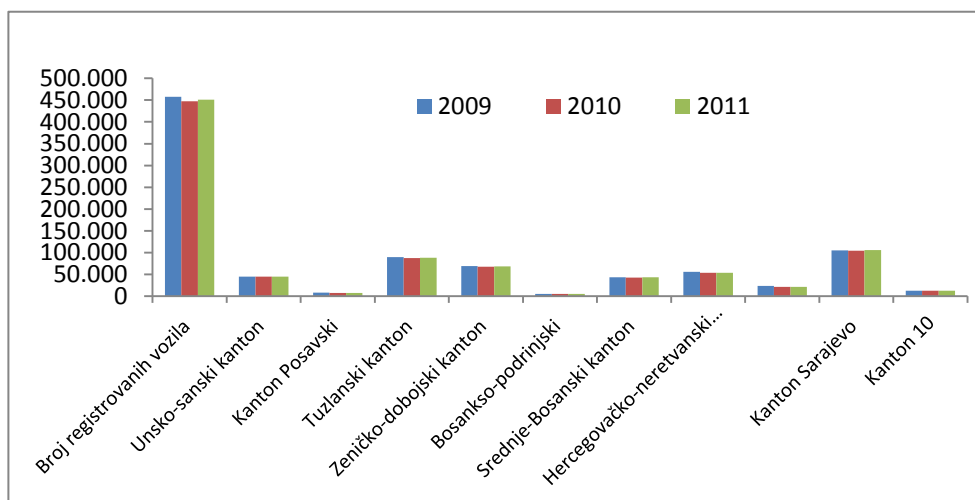

Cestovna i željeznička mreža u FBiH nisu dovoljno razvijene. Prema podacima BIHAMK-a (Bosansko-hercegovački auto-moto klub) gustoća ukupne cestovne mreže u BiH iznosi 45 km/100 km², gustoća magistralnih cesta iznosi 7,6km/100km², što je za 3 puta manje od EU prosjeka. U FBiH gustina magistralnih cesta je nešto viša u odnosu na BiH i iznosi 7,84 km na 100 km². Stupanj motorizacije³⁴ FBiH znatno zaostaje za EU i u 2011 godini je iznosio 198 što je za skoro dva puta manje u odnosu na EU-27 gdje stupanj motorizacije iznosi 480 registrovanih vozila na 1000 stanovnika. Broj registriranih putničkih vozila u FBiH u 2011.godini iznosio je 450.700, dok je u 2010. godini bilo nešto manje registrovanih putničkih vozila 447.051.

³⁴ Odnos broja putničkih vozila na 1000 stanovnika

Posebne aktivnosti u 2011. godini u Sektoru transportne infrastrukture prometnog sistema su bile posvećene analizi funkcionisanja sistema cesta u cilju definisanja strateških ciljeva, racionalnog gospodarenja cestama kao javnim dobrom, te namjenskog ulaganja sredstava za održavanje i građenje cesta i definiranjem stvarnih prioriteta za održavanje i izgradnju vodeći računa o stanju cesta, prometnom opterećenju i regionalnoj uravnoteženosti. U izvještajnom periodu, posebna pažnja je bila posvećena praćenju realizacije Programa implementacije projekata koji se finansiraju iz sredstava GSM licence, izradi saglasnosti na projektne zadatke za izradu studija za odvijanje prometa na magistralnim cestama u Federaciji, zaštiti cesta i korištenju cestovnog zemljišta.

Grafikon - Broj registrovanih putničkih vozila po kantonima u FBiH u 2009. - 2011. godine

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

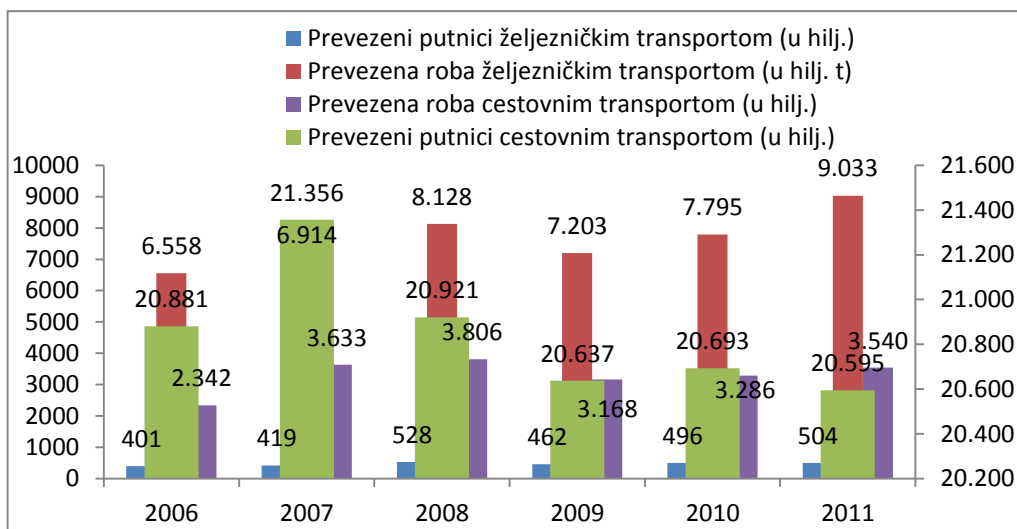
Broj prometnih nezgoda na cestama u FBiH opada. U 2011. godini broj prometnih nezgoda se smanjio na 27.951, dok je taj broj u prethodnoj godini iznosio 28.486. U 2009. godini evidentirano je 29.384 prometne nezgode.

Izveštajni period obilježen je i implementacijom druge i treće faze obnove željezničke infrastrukture u FBiH. U prvoj fazi su sanirane pruge za male brzine bez odgovarajuće signalizacije i telekomunikacije.

U okviru druge faze završila se obnova pruga i pružnih postrojenja s modernizacijom pruge na Koridoru Vc i paralelnom Koridoru X (stanična signalizacija i osiguranje putnih prelaza, daljinsko upravljanje električnom vučom, sanacija tunela Jedrinje kod Mostara, nabavka i instalacija informacijske opreme u ukupnoj vrijednosti od 65 miliona eura).

Količina roba prevezena cestovnim putem u FBiH porasla je u 2011. godini (3.540 hilj. t) u odnosu na 2010. godinu (3.286 hilj. t). U 2009. godini došlo je do smanjenja količine prevezene robe cestovnim putem za 8% u odnosu na 2008. godinu, a značajniji rast je zabilježen u 2007. i 2008.

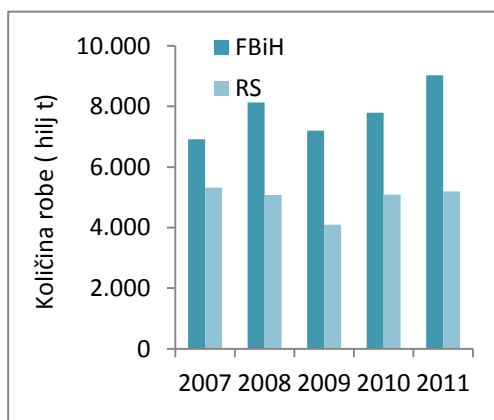
Grafikon - Količine roba u FBiH prevezene cestovnim i željezničkim prevozom

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

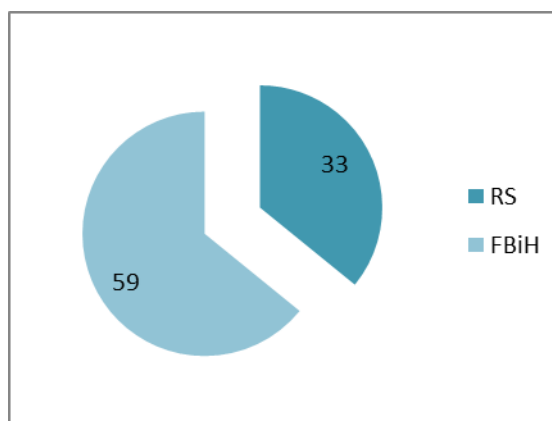
Udio željezničkog transporta u ukupnom prevozu roba u FBiH u periodu 2006. -2011. pokazuje promjenjivo kretanje, ali je još uvijek veći od cestovnog prevoza. U periodu 2006.-2011. udio željezničkog transporta u ukupnom prevozu roba je imao najveću vrijednost u 2008. (8.128 t/km), u 2009. opada (na 7.203 t/km), raste u 2011. (9.033 t/KM). Realizacija ciljeva u oblasti željezničkog saobraćaja u 2011. godini, akcentirala je nastavak aktivnosti na sprovođenju Zakona o finansiranju željezničke infrastrukture i sufinansiranju putničkog i kombinovanog saobraćaja, sprovođenju Zakona o željeznicama Bosne i Hercegovine i restrukturiranju sektora u skladu sa evropskim standardima, kao i nastojanju da se provede Zakon o finansijskoj konsolidaciji Javnog preduzeća Željeznice Federacije Bosne i Hercegovine d.o.o. Sarajevo. Pored navedenog izdvaja se rad na uvođenju Talgo vozova u saobraćaj u Bosni i Hercegovini, a realizacija ovog projekta ogleda se u tome što su dvije garniture Talgo vozova stavljene u promet početkom 2011. godine.

Graf- Prevezena roba željezničkim transportom (u hilj. t) 2007-2011. Godine FBiH/RS

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

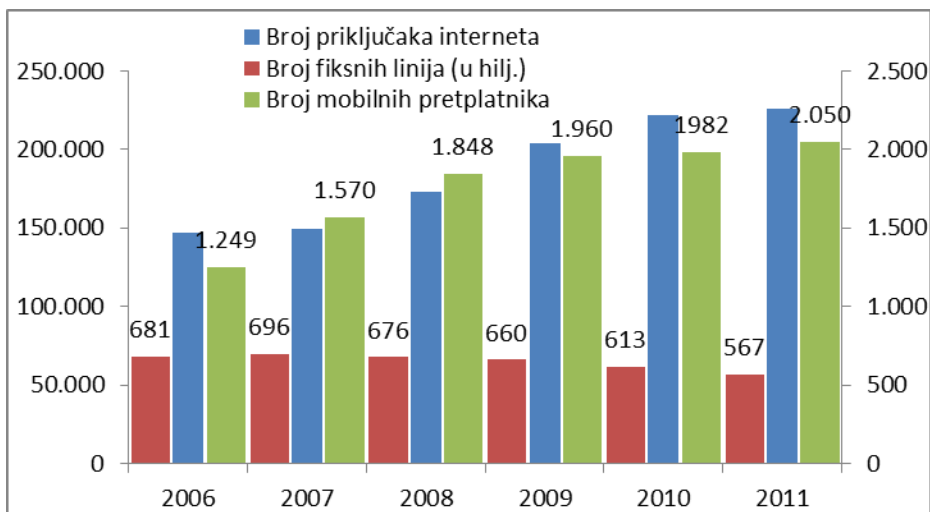
Graf – Broj željezničkih stanica na kraju 2011. godine FBiH/RS

* Izvor: FZS; Obrada FZZPR

FBiH bilježi porast broja Internet pretplatnika u 2011. godini na 225.602 u odnosu na 2010. godinu kada je zabilježeno 221.636 pretplatnika.

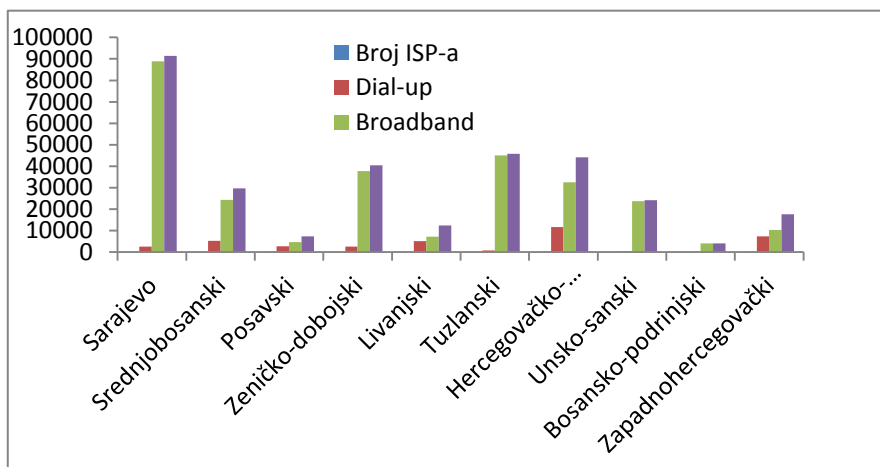
Grafikon - Broj pretplatnika fiksne mreže i broj korisnika širokopojasnog interneta u FBiH

Izvor: FZS; Obrada FZZPR

Sve veći broj korisnika u FBiH ima pristup širokopojasnom internetu. Broj aktivnih fiksnih³⁵ telefonskih linija prema zadnjim objavljenim podacima RAK-a (Regulatorna agencija za komunikacije) u 2011. godini je bio u blagom padu kod sva tri BiH telekom operatera.

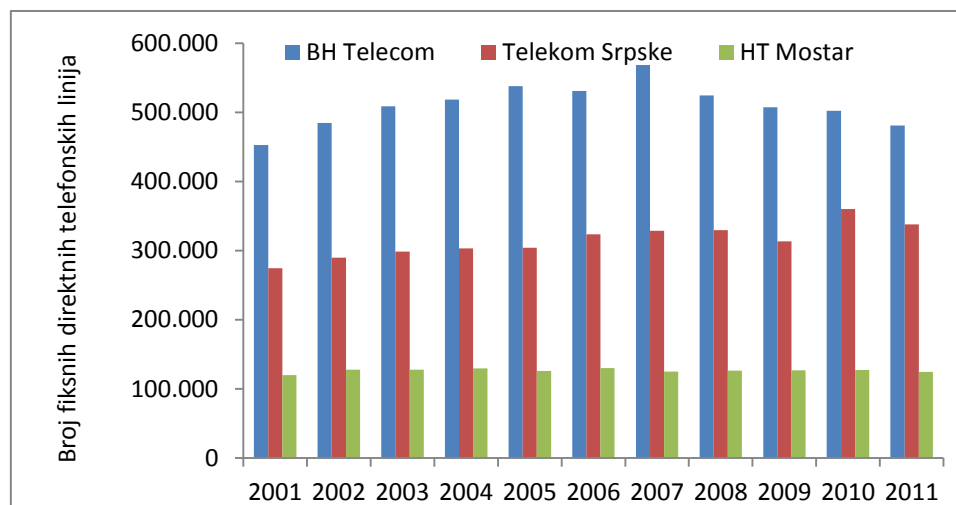
Grafikon - Broj Int. pretplatnika u FBiH po kantonima za 2011. god

³⁵ Aktivne fiksne telefonske linije predstavljaju zbir aktivnih analognih fiksnih linija, ISDN (digitalna mreža integriranih usluga) kanala, broja javnih telefonskih govornica i VoIP (Voice over IP) pretplata.

Blagi pad u broju korisnika fiksne mreže evidentan je u periodu od 2008. do 2011. godine. Razlog za to su nove mogućnosti internet tehnologija, te korisnici odustaju od fiksne telefonije. Ovakav trend je zabilježen i u evropskim i svjetskim razmjerama.

Graf-Broj pretplatnika fiksnih linija 2001 - 2011.godine tri BiH telekom operatera

Izvor: RAK; **Obrada FZZPR

Broj pretplatnika mobilne telefonije u FBiH u 2011. godini iznosi 2.050 hiljada i bilježi neznatan rast u odnosu na 2010. godinu kada je iznosio 1.982 hiljada. Broj pretplatnika mobilne telefonije na 100 stanovnika u FBiH je u kontinuiranom rastu u razdoblju 2006.-2011. godine.

Prema nalazima dokumenta Konkurentnost BiH 2012. – 2013. godine, stanje u oblasti ukupne infrastrukture rangiralo je BiH na 139 poziciju od 144 zemlje. BiH sa kvalitetom puteva zauzima 134. poziciju, sa kvalitetom luka je na 142. poziciji, avio transport je na nezavidnom 143. mjestu. Razlozi za ovako stanje najvećim dijelom leže u odsustvu jasne vizije i strategije razvoja transporta i komunikacija, te dugogodišnjem zanemarivanju ulaganja u transportnu infrastrukturu. Pored navedenog prisutni su i jaki transportni lobiji koji nastoje da zadrže stanje koje ide u prilog povećanju transporta cestovnim na uštrb željezničkog saobraćaja, koji je neuporedivo jeftiniji i rentabilniji.

Preporuke

- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH
- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve sprovesti strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina

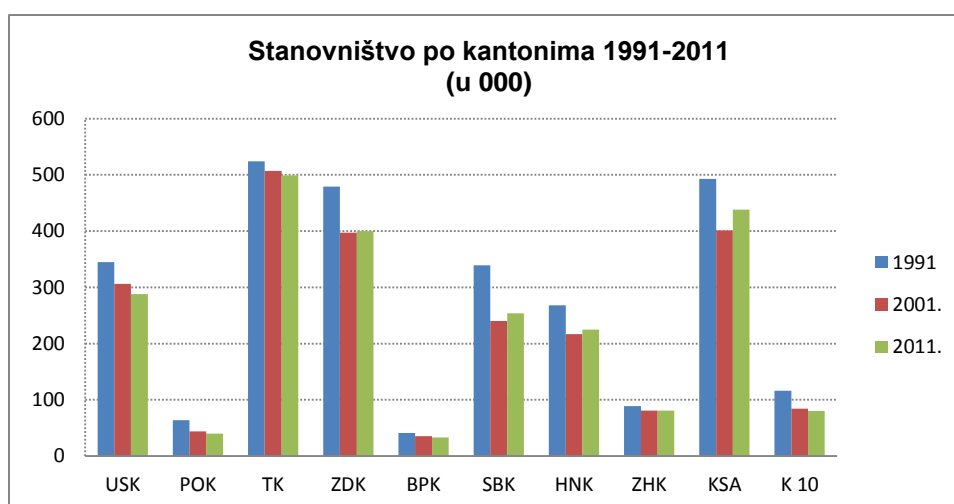
- Zakonski uskladiti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radili planski i kontrolisano
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU
- Poreskim i drugim olakšicama stimulisati investicije u poljoprivredu, lov i šumarstvo kroz dobro osmišljene i kvalitetne projekte radi angažovanja neiskorištenog investicionog potencijala BH dijaspore,
- Povećati produktivnost gazdinstava kroz poboljšanje tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH,
- Inicirati neophodna pregovaranja radi potpisivanja ugovora za međusobno priznavanje liste laboratorija i certifikata o kvalitetu u okviru CEFTA zemalja;
- Dosljedno preduzimati mjere i aktivnosti na sprječavanju bolesti životinja kroz uspostavu efikasnijeg sistema kontrole zdravlja životinja primjenom Uputstva za provođenje godišnje Uredbe o zaraznim bolestima životinja (obavezne mjere koje mora vlasnik životinje uraditi tokom godine) uz kontinuirani nadzor veterinarske inspekcije,
- Sredstva Razvojne banke FBiH (povoljne kreditne linije), sredstva Svjetske banke, usmjerena preko Fondacije za održivi razvoj i budžetska sredstva namjenski i transparentno usmjeravati u poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju;
- Nastaviti sa deminiranjem kontaminiranih poljoprivrednih zemljišta planiranjem sredstava u budžetima svih nivoa vlasti, te iz sredstava donacija.
- Privatizirati manjiske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti cjelokupne privrede,
- Smanjenjem birokratskih prepreka na izgradnji koridora Vc omogućiti prevazilaženje operativnih problema poput nerješениh imovinsko-pravnih odnosa, u svrhu stvaranja pretpostavke za nesmetanu gradnju narednih dionica.
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspeksijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredaba
- Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetske resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije.

Socijalna uključenost

Prema popisu stanovništva iz 1991. godini broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 4.377.033. Nacionalna struktura stanovnika bila je slijedeća: Bošnjaci 43,4%, Hrvati 17,4%, Srbi 31,2% i ostali 8,1%.

U toku rata i ratnih razaranja, te poslijeratnih ekonomskih zbivanja znatano se mijenjao obim i struktura stanovništva. Uz veliki broj nastradalih osoba do promjene je došlo i zbog velikog raseljavanja i iseljavanja stanovnika iz zemlje.

Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4.377.033 stanovnika), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH pripalo je 2.758 hiljada, a RS-u 1.620 hiljada stanovnika.³⁶

Izvor: FZS

Ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 31.12.2011. godine, prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 2.338 hiljada stanovnika (prisutno stanovništvo), od čega se najveći broj stanovnika nalazi u Tuzlanskom i Sarajevskom kantonu.

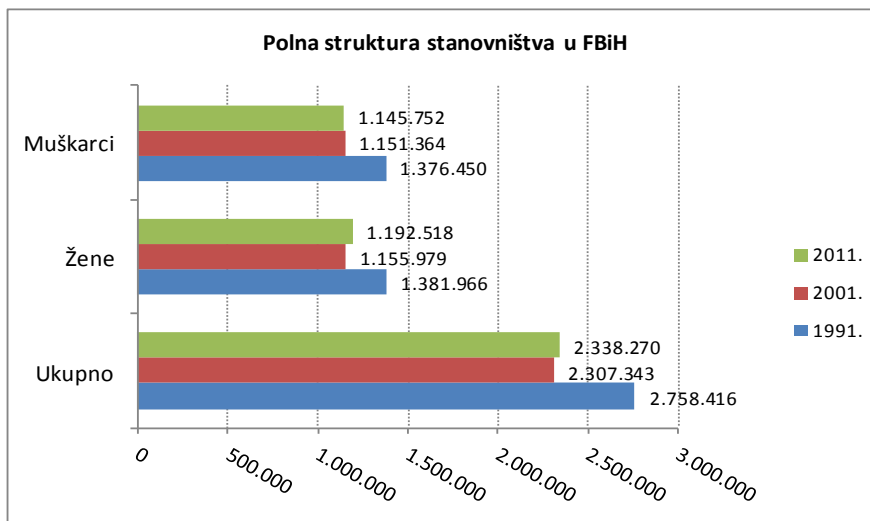
U periodu od 2001. do 2011. godine, ukupan broj prisutnog stanovništva u Federaciji BiH smanjio se za 62 hiljade.

Rat i ratna razaranja u Bosni i Hercegovini ostavili su duboke i snažne uticaje na demografsku strukturu i trendove. Reprodukcijska stopa stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. U okviru Revidirane strategije za implementaciju Aneksa 7 Općeg okvirnog sporazuma za mir za BiH, planirane su aktivnosti koje se odnose na osiguranje održivog povratka raseljenih osoba i izbjeglica, a posebno aktivnosti koje se odnose na rekonstrukciju ratom porušene imovine, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje i upošljavanje povratničkih obitelji. U okviru Budžeta za 2011. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica je za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih grantova-

³⁶ Podaci za FBiH u 1991. godini su uslovno svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

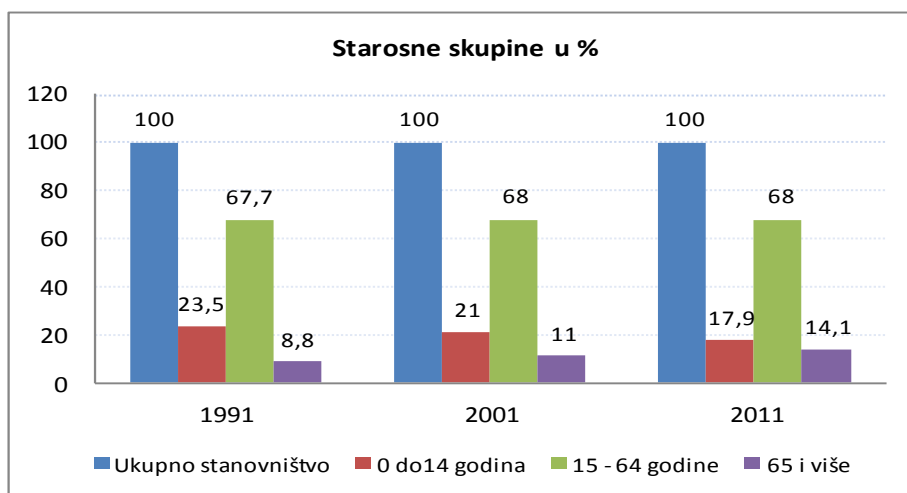
Transfer za raseljena lica i povratnike izdvojilo 19.636.000 KM, te u okviru Kapitalnog granta- Podrška implementaciji i održivom povratku izbjeglica i prognanih lica sa područja opštine Srebrenica - 1.483.207 KM.

Struktura populacije u FBiH u 2011. (prisutno stanovništvo) prema spolu je slijedeća: 1.145.752 muškaraca i 1.192.518 žena, pri čemu na 100 muškaraca dolazi 104,08 žena što je isti prosjek kao i na nivou BiH.

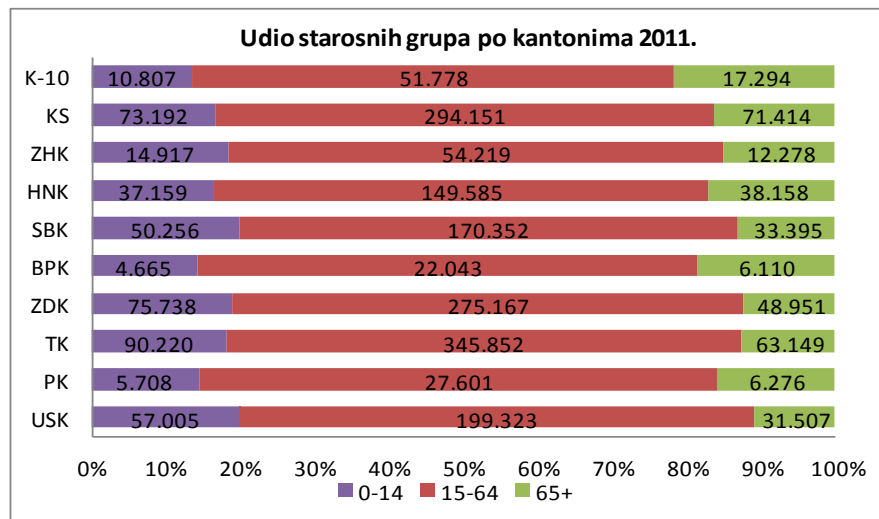

Izvor: FZS

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Od ukupnog broja stanovnika u FBiH, 2011. godine populacija 0-14 čini 17,9% od čega najveći dio otpada na Tuzlanski kanton (21,5%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 68% ukupne populacije, dok 14,1% otpada na populaciju stariju od 65 godina, što je za 1% manje u odnosu na prosjek u BiH (15,1%). Broj lica u ovoj skupini raste i sve je više starih koji ovise o radno sposobnoj populaciji čiji broj bilježi pad.

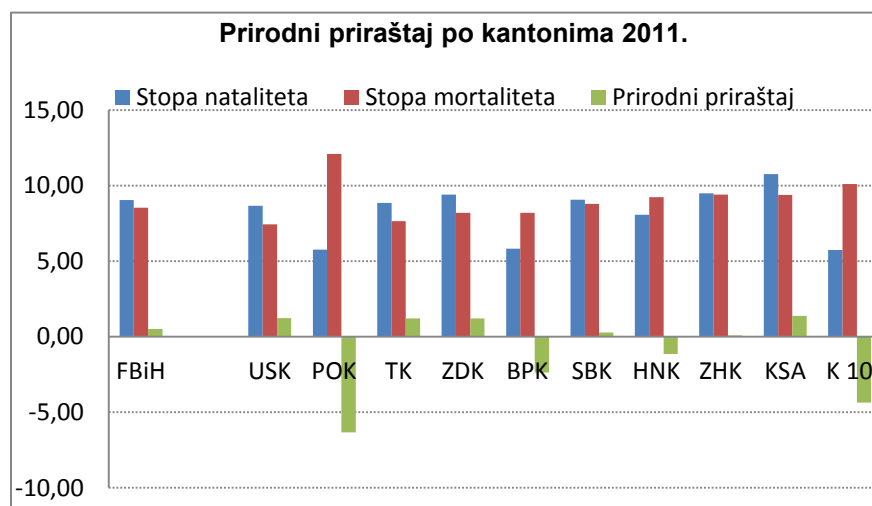

Izvor: FZS

Izvor: FZS

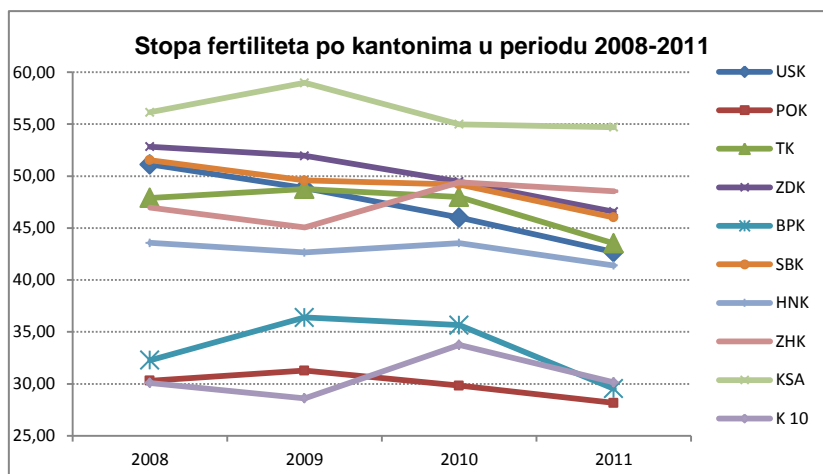
Stopa nataliteta u FBiH u 2011. godine iznosila je 9,05‰, a stopa opšteg mortaliteta 8,54‰. Prirodni priraštaj iznosi 0,51‰. Iako je prirodni priraštaj pozitivan, zabilježen je pad nataliteta, tako da je i stopa prirodnog priraštaja manja za 0,48 ‰ u odnosu na 2010. godinu kada je iznosila 0,99‰ (2009. godine 1,24 ‰). Zbog veće stope mortaliteta, negativan prirodni priraštaj zabilježen je u Posavskom, Bosansko-podrinjskom, Hercegovačko-neretvanskom i Kantonu 10. Izuzetno veliki pad prirodnog priraštaja zabilježen je u K10 (sa 0,47‰ 2010. godine na -4,37‰ 2011. godine). Lagan pozitivan trend zabilježen je u KS (sa 1,30‰ na 1,37‰).³⁷

Izvor: Proračun Federalni zavod za programiranje razvoja prema podacima FZS

³⁷ Izvor podataka: FZS, Demografska statistika 2011.

U izvještajnom periodu, na svakih 22 žene u FBiH koje su u periodu plodnosti rodilo se jedno dijete, a opšta stopa fertiliteta iznosi 45,36‰³⁸.

Izvor: Procjena Federalnog zavoda za programiranje razvoja

Pored ekonomskih razloga, na strukturu stanovništva još uvijek utiče nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica. Najveći broj povrataka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira. Povratak raseljenih i izbjeglih osoba odvija se u vrlo složenim uslovima koji se ogledaju u nedostatku sredstava, problemu zapošljavanja i obrazovanja, strukturi povratničke populacije (staro i iznemoglo stanovništvo). U periodu 01.01.1996. - 31.12.2011. u Federaciju BiH vratilo se 743.825 raseljenih osoba i izbjeglica. U toku 2011. godine ostvareno je 247 povrataka od čega 210 u Kanton Sarajevo, 36 u Posavski i jedan povratak u Unsko-sanski kanton³⁹.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstva u FBiH (APD) 2011. godine, siromašnih domaćinstava je bilo 16,0% (BiH 17,2%, RS 19,6%), dok je siromašnih pojedinaca bilo 17,1% (BiH 17,9%, RS 19,5%). Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi⁴⁰ - 2.043.587 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se reći da je oko 349.700 stanovnika živjelo u relativnom siromaštvu. Jaz siromaštva⁴¹ iznosio je 26,64% (BiH 25,2%, RS 23,3%). U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstva u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da je siromaštvo u FBiH neznatno smanjeno (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, finansijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog

³⁸ Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontingentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: Anкета o radnoj snazi FBiH 2010., radno sposobno stanovništvo – žene 15-49 godina. Podaci za kantone: Procjena Federalni zavod za programiranje razvoja.

³⁹ Izvor podataka: Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica

⁴⁰ Federalni zavod za statistiku – Anкета o potrošnji domaćinstava u FBiH, 2011. (konačni rezultati)

⁴¹ Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

statusa i mjesta prebivališta.⁴² Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Ustav FBiH garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su za realizaciju socijalne politike i obezbjeđenje socijalne zaštite nadležni i entitet i kantoni. Pitanje socijalne zaštite regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH.

Činjenica da je kantonima prepušteno uređivanje ove izuzetno važne oblasti, dovodi do situacije da građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH.

Sveobuhvatan set indikatora socijalne zaštite, koji bi bio i EU uporediv u BiH i FBiH nije još definisan. Agencija za statistiku BiH izdaje tematske biltene o socijalnoj zaštiti. Ono što bi dodatno trebalo pratiti u anketama radne snage je kategorija uposlenih, a siromašnih (minimalne i niske plaće ili dugi period rada bez plaće).

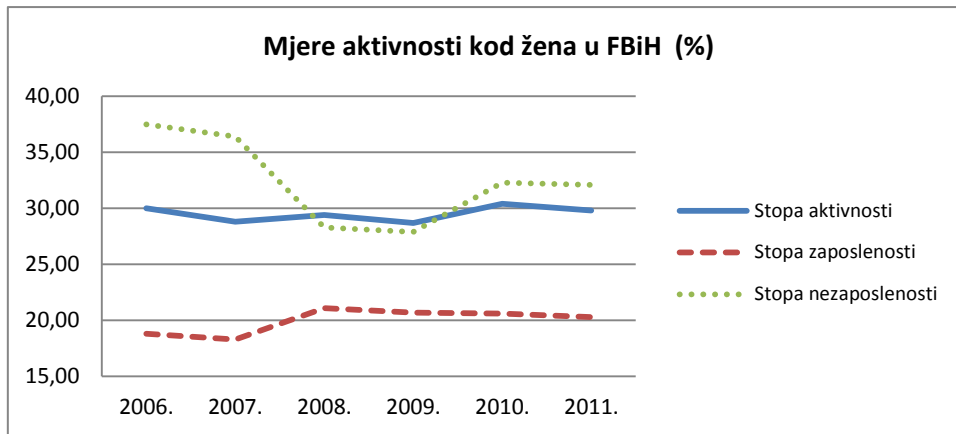
U pogledu razvoja socijalnih politika u oblasti zapošljavanja nije bilo napretka u 2011. godini.⁴³ Postojeći zakoni o radu u entitetima se tek trebaju uskladiti sa *acquis-em*.

Postoji niz prepreka u realizaciji prioriteta socijalne politike u oblasti zapošljavanja u FBiH. Ključne su (1) nedostatak koordinacije između velikog broja institucija za rad i zapošljavanje i nepostojanje jedinstvenih standarda i metodologije za prikupljanje podataka, (2) slaba uvezanost institucija socijalne zaštite i institucija tržišta rada, kao i između zapošljavanja i obrazovne politike, (3) ekonomska kriza pogoršava položaj ranjivih grupa uprkos povećanim izdvajanjima za područje socijalne zaštite.

Zaposlenost žena u FBiH je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2011., svega 20,3% radnosposobnih žena u FBiH 2011. godine, bilo je zaposleno. Dakle, stopa zaposlenosti žena u 2011. iznosila je 20,3% i veća je od stope zaposlenosti u 2006. kada je bila 18,8%. Najveća stopa rasta zaposlenosti žena zabilježena je 2008. godine (21,1%), od kada se bilježi lagani pad. Stopa nezaposlenosti iznosi 32,1% (27,6% kod muškaraca) i manja je u odnosu na 2006. kada je bila 37,5%. Stopa aktivnosti žena iznosi 29,8% a muškaraca 55%. Stopa aktivnosti predstavlja odnos radne snage (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva.

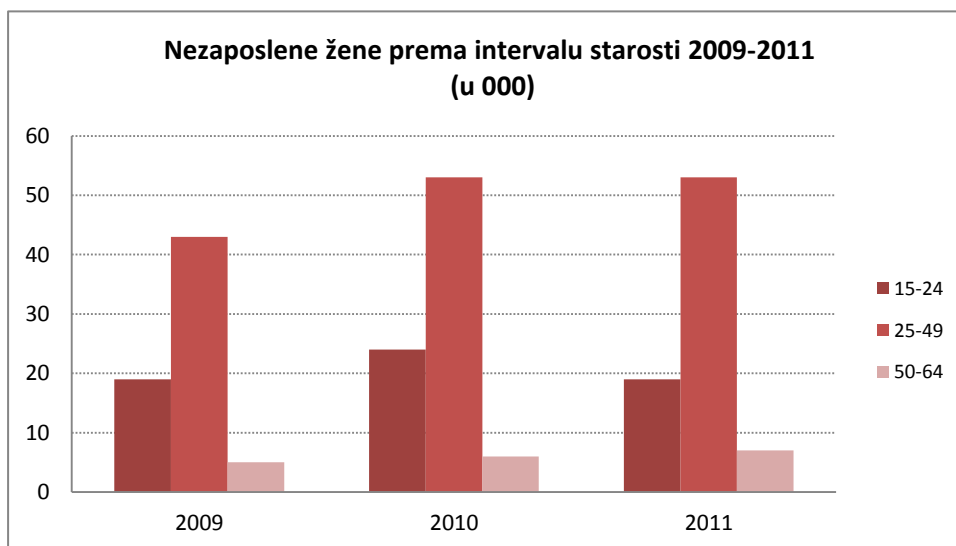
⁴² DFID. (2005). Smanjenje siromaštva rješavanjem pitanja socijalne isključenosti, str.3

⁴³ Izvještaj o napredku BiH za 2011. godinu, Evropska komisija

Izvor: ARS

Prema intervalu starosti najveći broj nezaposlenih žena u 2011. godini bio je u dobnoj starosti 25-49 - 32,5% (2010. godine 30,8 %).

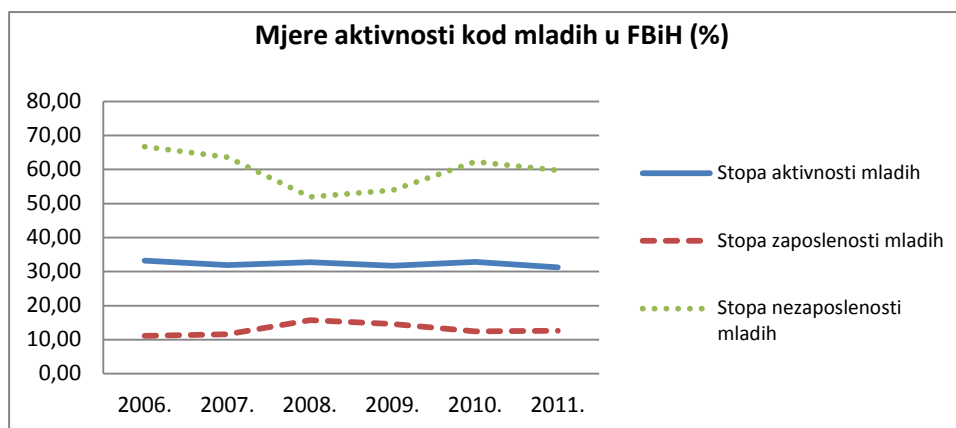

Izvor: ARS 2011.

Od ukupno zaposlenih u 2011. godini u FBiH, svega je 7% mladih (15-24) bilo zaposleno⁴⁴ Prema Anketi o radnoj snazi 2011. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 12,6% i bilježi blagi trend rasta u odnosu na 2006. godinu. Stopa zaposlenosti mladih dosegla je vrhunac u 2008. godini, kad je iznosila 15,7%. U 2009. i 2010. godini zabilježen je pad zaposlenosti mladih, dok je u 2011. godini zabilježen neznatan rast u odnosu na 2010. godinu. Stopa zaposlenosti mladih predstavlja odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo iste dobi. Stopa nezaposlenosti mladih u 2011. (59,7%) je niža od nivoa u 2006. godini (66,7%), s tim što je zabilježen rast nezaposlenosti mladih u periodu 2008-2010 godina. Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. Tako je u Srbiji krajem 2011. godine iznosila 51,9%, u Crnoj Gori 39,4% (u četvrtom kvartalu 2011.)⁴⁵. Stopa aktivnosti mladih iznosi 31,2% u 2011. godini i opala je u odnosu na prethodnu godinu kada je bila 32,8%.

⁴⁴ ARS 2011.

⁴⁵ Redovni ekonomski izvještaj za Jugoistočnu Evropu, Odjel za smanjenje siromaštva i ekonomsko upravljanje Svjetske banke za Evropu i centralnu Aziju.

Izvor: ARS

Stopa nezaposlenosti mladih je visoka. Visoka stopa nezaposlenosti je odraz teškoća s kojim se suočavaju mladi prilikom pronalaženja posla. Međutim, ovo ne znači da je starosna grupa nezaposlenih osoba u dobi 15-24 velika, zato što je većina mladih u procesu školovanja i ne traže posao. U 2011. godini završena je realizacija Programa sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva koji je započeo 2010. godine, a koji je implementiran posredstvom kantonalnih službi. Omogućio je zapošljavanje 869 osoba i to 487 VSS, 57 VŠS, 181 SSS IV stepena i 144 SSS III stepena. Za realizaciju ovog programa isplaćena su sredstva u iznosu od 3.850.000 KM. Takođe, u 2011. godini završena je realizacija Programa sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva započetog 2010. godine, koji direktno implementira Federalni zavod za zapošljavanje, te su obezbijeđena finansijska sredstva za prvo zapošljavanje osoba iz ciljne grupe, i to sufinansiranjem srednje stručne spreme III stepena u trajanju od šest mjeseci u iznosu od 450 KM mjesečno, srednje stručne spreme IV stepena u trajanju od šest mjeseci u iznosu od 500 KM mjesečno, više stručne spreme (VŠS) u trajanju od 12 mjeseci u iznosu od 550 KM mjesečno, visoke stručne spreme (VSS) u trajanju od 12 mjeseci u iznosu od 600 KM mjesečno. Programom su odobrena sredstva u iznosu od 4.782.250 KM, a prvo radno iskustvo su stekle 874 mlade osobe, od kojih su 502 žene⁴⁶.

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

⁴⁶ Javni poziv za učešće u Programu sufinansiranja mladih osoba bez radnog iskustva u 2010. godini koji se realizira posredstvom kantonalnih/županijskih službi za zapošljavanje ... "Poslije zaključivanja ugovora sa poslodavcem o sufinansiranju zapošljavanja osoba iz ciljne grupe i nakon kompletiranja preostale tražene dokumentacije iz javnog poziva, Služba će poslodavcima isplatiti avansna sredstva za prvi mjesec, a zatim u istom iznosu sredstva za svaki naredni mjesec do isteka ugovorene obaveze sufinansiranja, nakon što poslodavac dostavi spisak osoba čije se zapošljavanje sufinansira po ovom Programu, njihove platne liste i specifikacije plaća ovjerene u Poreskoj upravi".

Takođe, kroz Program Mladi poduzetnik koji se implementira posredstvom kantonalnih službi za zapošljavanje, čiji cilj je poticanje razvoja poduzetništva, kod 100 mladih osoba radi pokretanja vlastitog biznisa, realizirano je 99 poslovnih ideja, a za realizaciju Programa u 2011. godini obezbijeđena su finansijska sredstva u iznosu od 693.000 KM.

U 2011. godini za zapošljavanje mladih osoba kroz zajedničke aktivnosti sa UNDP realiziran je i „Program sufinansiranja zapošljavanja mladih osoba bez radnog iskustva „400+“ u iznosu od 1.081.224 KM, od čega dvije trećine sredstava obezbjeđuje UNDP, a trećinu Federalni zavod za zapošljavanje. Ovim programom zaposlena je 321 osoba (128 žena), i to 243 osobe sa srednjom (III i IV stepen) i 78 osoba sa višom i visokom stručnom spremom, koje u prosjeku imaju 24 godine starosti, a na evidenciji nezaposlenih su provele 2,5 godine.

Broj osoba sa invaliditetom uključenih u programe zapošljavanja je u porastu. U okviru programa poticanja zapošljavanja kantonalnih službi za zapošljavanje je predviđeno zapošljavanje osoba s procentom invaliditeta od najmanje 60% i osoba sa smetnjama u psihičkom razvoju, te žena žrtava nasilja. Ovaj program je započeo krajem 2009. godine, nastavljen je u 2010., a završen u 2011. godini. Kroz Program je zaposleno 167 nezaposlenih osoba od čega 77 žena i to: 114 zapošljavanjem kod 83 pravna subjekta, a 53 samozapošljavanjem. Prosječna invalidnost zaposlenih invalidnih osoba je 70%, a prosječna dužina prijave na evidenciji kantonalnih službi za zapošljavanje je 3,8 godina. Prema kvalifikacionoj strukturi zaposlenih, najviše su zastupljene osobe sa srednjom stručnom spremom (68%), zatim nekvalificirane osobe (17%), te osobe sa visokom stručnom spremom (5%). Među korisnicima sredstava za samozapošljavanje su dvije žene žrtve nasilja. Za realizaciju Programa u 2011. godini isplaćena su sredstva u iznosu od 347.100 KM.

Kroz programe zapošljavanja osoba sa invaliditetom i drugih teže zapošljivih grupa, koji se realizira posredstvom kantonalnih službi za zapošljavanje, a koji je započeo 2010. godine, omogućeno je zapošljavanje 177 osoba s invaliditetom i 3 žene žrtve nasilja. Za realizaciju Programa u 2011. godini isplaćena su sredstva u iznosu od 604.700 KM.

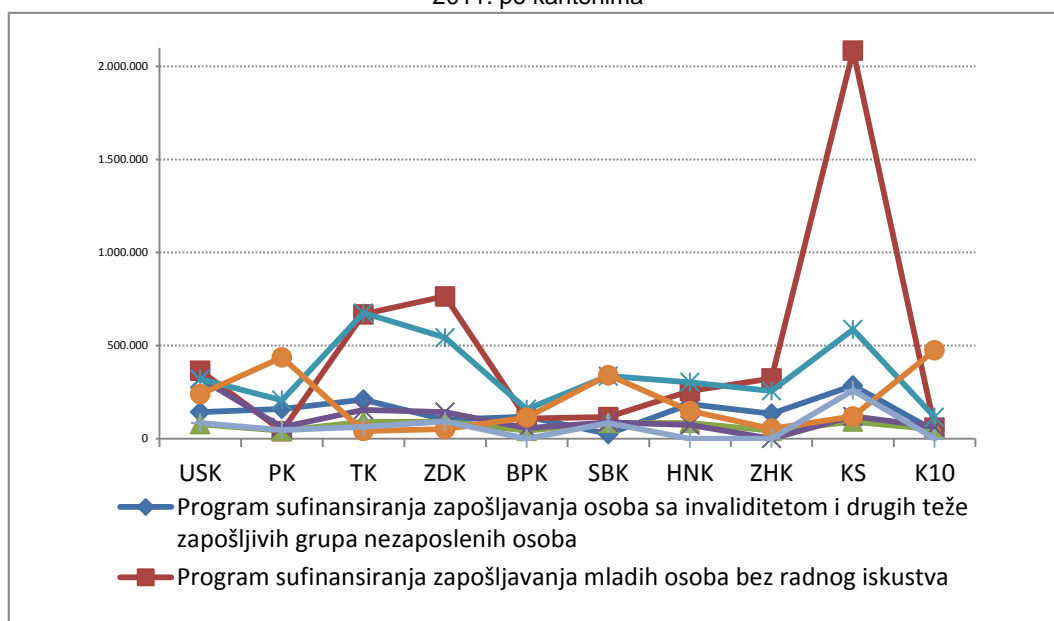
U oblasti socijalnih politika u funkciji zapošljavanja postignut je mali napredak u području socijalnog uključivanja i antidiskriminacije. Ratifikovana je Konvencija UN-a o pravima lica sa invaliditetom. U FBiH je usvojen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, obukama i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Međutim, nisu preduzeti nikakvi koraci kako bi se otklonili nedostaci u Zakonu o zabrani diskriminacije, čak ni oni vezani za starost i invalidnost, te veliki obim izuzetaka.

Izdvajanja za poticanje zapošljavanja⁴⁷ 2011. su manja nego 2007. godine.⁴⁸ FBiH je imala blagi trend rasta potrošnje na programe zapošljavanja 2007/2006, ali je 2008. zabilježen nagli pad u procentu od 68,4%, koji je nastavljen i 2009. godine u procentu od 45,6%. U 2011. godini zabilježen je rast izdvajanja za programe zaposljavanja za oko 3 miliona KM, dok su izdvajanja na prava za demobilisane borce smanjena za oko 2 miliona KM.

⁴⁷ U BiH ne postoji sistemsko kontinuirano praćenje ovih podataka usklađenih prema EUROSTAT-u. Podaci koje je DEP je obradio, a dobiveni su na zahtjev od Agencije za zapošljavanje BiH.

⁴⁸ Iznosi se odnose na troškove zavoda za zapošljavanje na trening, podršku zapošljavanju i rehabilitaciji i inicijative start-up poduzetništva. Nisu uzeti u obzir troškovi fonda za rehabilitaciju i zapošljavanje OSI.

Potrošnja na programe zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje,
2011. po kantonima

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje, Izvještaj o radu 2011.

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, od 43.678 raseljenih osoba u FBiH, njih 16.593 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 25.056 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 59 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD.⁴⁹ U 2011. godini završena je realizacija Programa zapošljavanja i samozapošljavanja povratnika započetog u 2010. godini. Za zapošljavanje 563 povratnika utrošeno je 1.124.000 KM, i to: za samozapošljavanje 174 osobe, te zapošljavanje 389 osoba kod poslodavaca.

U okviru programa zapošljavanja i samozapošljavanja Roma, od ukupno 629.000 KM odobrenih sredstava po Programu, u 2011. godini je utrošeno je 364.165 KM, zaposleno je 58 Roma od kojih je 29 pokrenulo vlastiti biznis, a 29 se zaposlilo kod 15 poslodavaca.

Pregled broja zaposlenih i samozaposlenih Roma po kantonima 2011. godine

Red. Br.	Kanton	Broj poslodavaca	Broj zaposlenih	Broj samozaposlenih	Odobreno u KM
1.	Unsko-sanski	1	1	6	84.000
2.	Posavski	1	2	3	46.000
3.	Tuzlanski	5	5	2	63.000
4.	Zeničko-dobojski	3	4	6	92.000
5.	Bosansko-podrinjski	0	0	6	0
6.	Srednjobosanski	1	1	0	84.000
7.	Hercegovačko-neretvanski	0	0	0	0
8.	Zapadnohercegovački	0	0	0	0
9.	Kanton Sarajevo	4	16	6	260.000
10.	Kanton 10 (Livno)	0	0	0	0
Ukupno		15	29	29	629.000

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

⁴⁹ Stanje raseljenih osoba prema prijeratnom mjestu prebivališta sa 31.12.2011. godine - FMROI

Opšte stanje na tržištu rada i dalje je veoma teško. Pod uticajem globalne ekonomske krize privreda je dodatno oslabila, a ukupni socioekonomski problemi su se povećali, što je značajno uticalo i na tržište rada. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturom nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva).⁵⁰ Evidentno je da postoji strukturna neravnoteža na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija ili regionalnog rasporeda. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede.

Mjerama aktivne politike zapošljavanja u 2011. godini cilj je bio pomoći nezaposlenim osobama sufinansiranjem njihovog zapošljavanja kod poslodavaca ili samozapošljavanja, kao i obukom i stručnim osposobljavanjem u skladu sa potrebama tržišta rada. Kroz programe zapošljavanja nastojalo se omogućiti zapošljavanje osoba sa invaliditetom i drugih teže zapošljivih grupa (žene, povratnici, Romi), kao i mladih bez radnog iskustva, ali napredak koji je učinjen još uvijek nije dovoljan.

Preporuke

- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;
- Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;
- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva⁵¹ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.

⁵⁰ Program rada Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2012. godinu

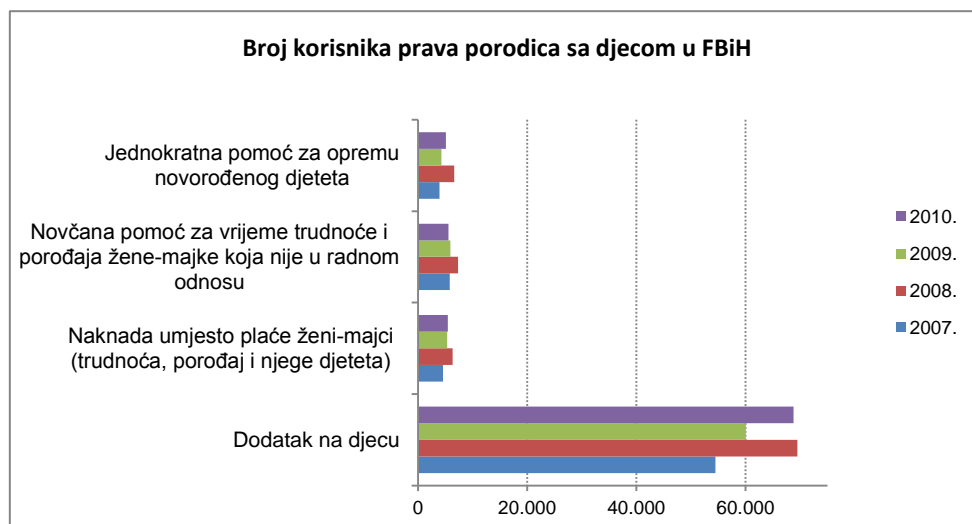
⁵¹ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

Položaj porodica sa djecom

U periodu implementacije Strategije socijalnog uključivanja BiH, u oblasti zaštite djece i porodica s djecom fokus je stavljen na jačanje institucionalnih aranžmana u oblasti socijalne, porodične, dječije zaštite koji se odnose na poboljšanje koordinacije između različitih institucija sistema socijalne zaštite u BiH, jačanje saradnje s civilnim sektorom, naročito u kreiranju i implementaciji programa zaštite, razvoj i jačanje funkcije monitoringa i izvještavanja položaja djece i porodica s djecom. Cilj je da se stvore preduslovi za efikasnije upravljanje javnim politikama u oblasti praćenja položaja djece i bolje ciljanosti javnih politika prema stvarnim potrebama korisnika.

Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Različite vrste lišenosti (ishrana, zdravstvena njega, obrazovanje i sigurnost), nasilje u porodici itd., mogu imati dugoročne nepopravljive posljedice. One mogu rezultirati i međugeneracijskim prenosom siromaštva, te sklonostima prema kriminalu i zapadanju u različite vrste ovisnosti. Ukratko, otežane prilike odrastanja mogu dovesti do smetnji u psihofizičkom razvoju, socijalnoj isključenosti, zdravstvenoj ugroženosti, lošijem obrazovanju i sklonosti kriminalu. Porodica predstavlja ključni stub optimalnog razvoja društva. Stoga, poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece.

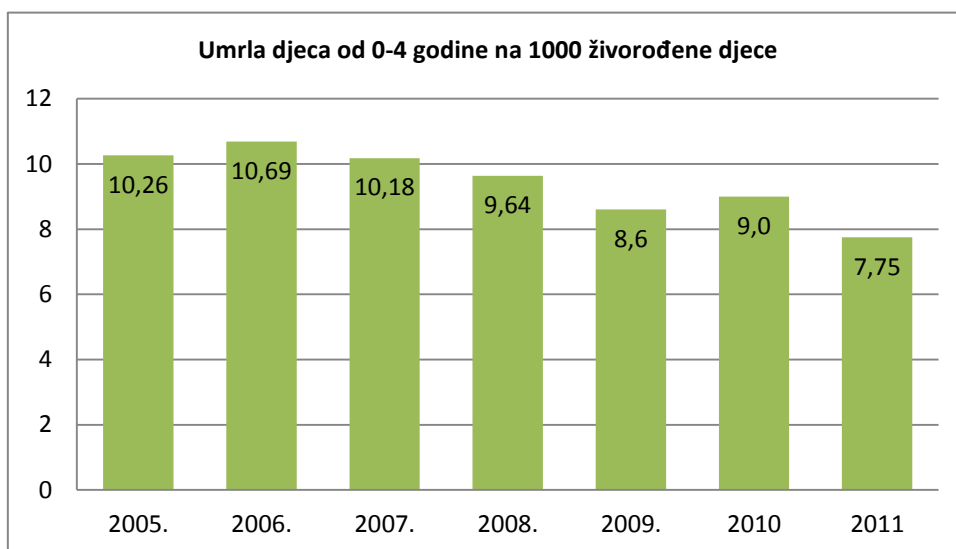
Koncept dječije/socijalne zaštite u ovom izvještaju obuhvaća osnovne pokazatelje dječije dobrobiti kao i specifičnu ovisnost djece o odgovornostima roditelja i države, naročito u oblastima socijalne pomoći, zdravstva i obrazovanja kao ključnih faktora koji doprinose dobrobiti djece. Također se razmatraju i okviri monitoringa i evaluacije, uključujući monitoring i definisanje ranjivih grupa, na principima i indikatorima Konvencije o pravima djeteta.

Izvor: DEP (dopis 18 april/za 2010.g. 25 juli 2011.)

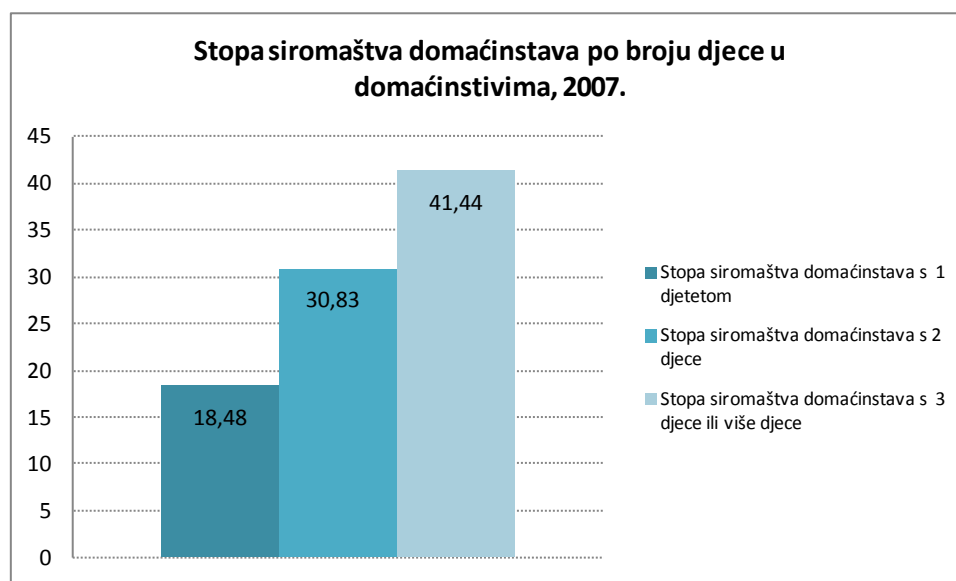
Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2011. godine bilo 537.802 djeteta do 18 godina, što čini 23% stanovništva (u odnosu na BiH za 1,4% više - BiH 21,6%).

U 2011. godini, stopa smrtnosti djece od 0-4 godine na 1000 živorođenih, opala je za 13,9% u odnosu na 2010. godinu. U periodu 2006-2011 godine, stopa smrtnosti djece od 0-4 godine, opadala je po prosječnoj stopi od 4,6%.

Izvor: Proračun FZZPR prema podacima FZS

Stopa siromaštva je najveća kod domaćinstava s troje i više djece i iznosi 41,44%, što je za 3,7% manje u odnosu na BiH, a 10,3% u odnosu na RS.⁵² Regionalne razlike u stopama siromaštva u FBiH se značajno razlikuju po kantonima. Stopa siromaštva (apsolutna) djece je najniža u Kantonu Sarajevo (9,6%) i Zapadnohercegovačkom kantonu (10,4%), dok je najveća u Bosansko-podrinjskom (36,8%) i Tuzlanskom kantonu (35,8%).

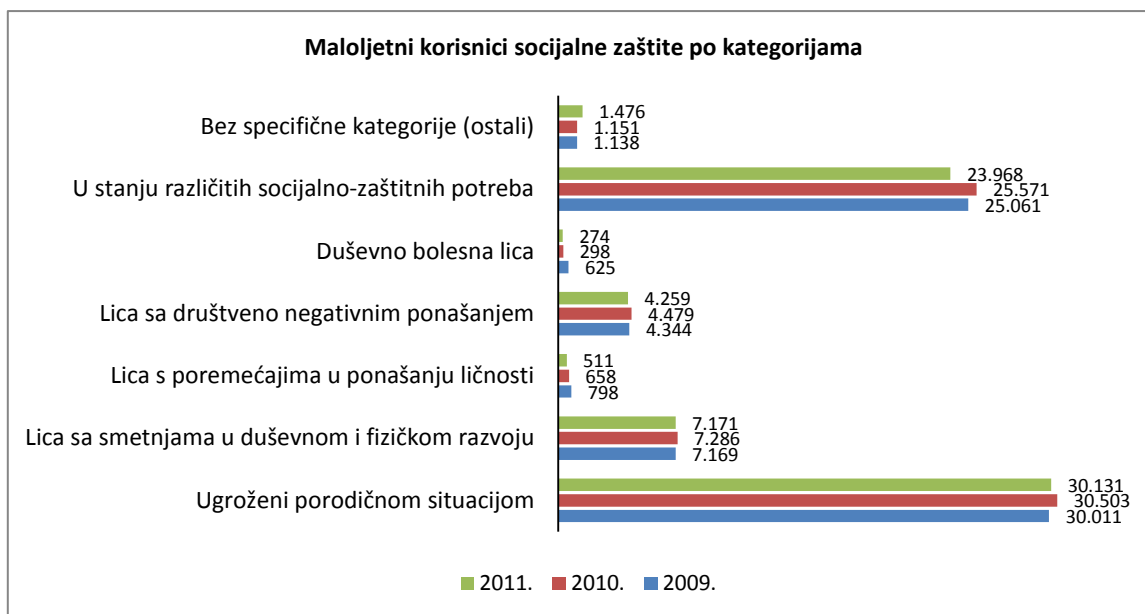

Izvor: APD 2007.

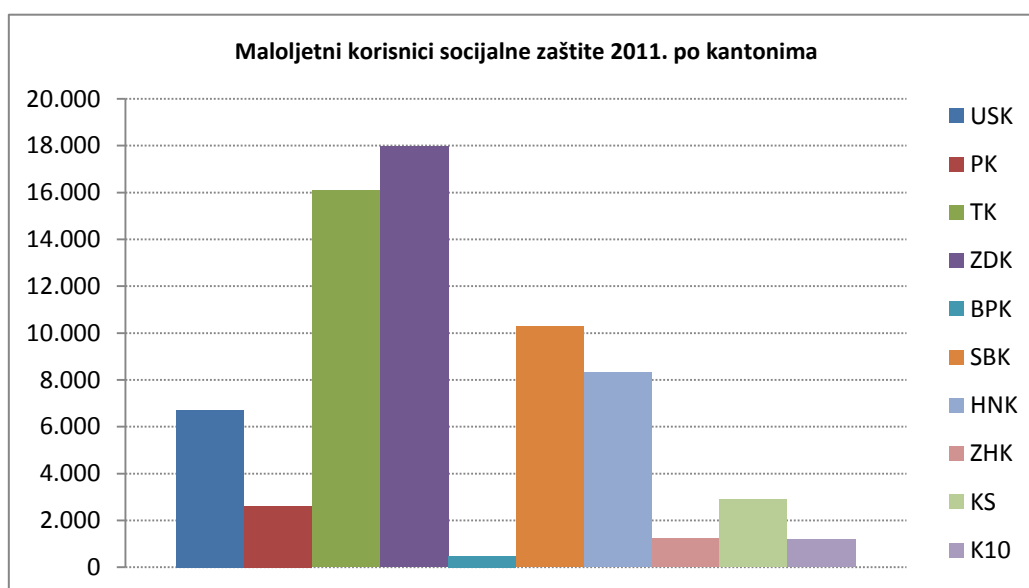
Opada broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite. U 2011. godini, broj maloljetnih korisnika opao je za 3,08%. Ukupan broj u 2011. godini iznosio je 67.790, što čini 23,84% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (45,91%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (54,09%).⁵³ Najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je u Zeničko-dobojskom kantonu, 17.964 što je za 9,3% više u odnosu na 2010. godinu.

⁵² APD 2007.

⁵³ Federalni zavod za statistiku

Izvor: FZS

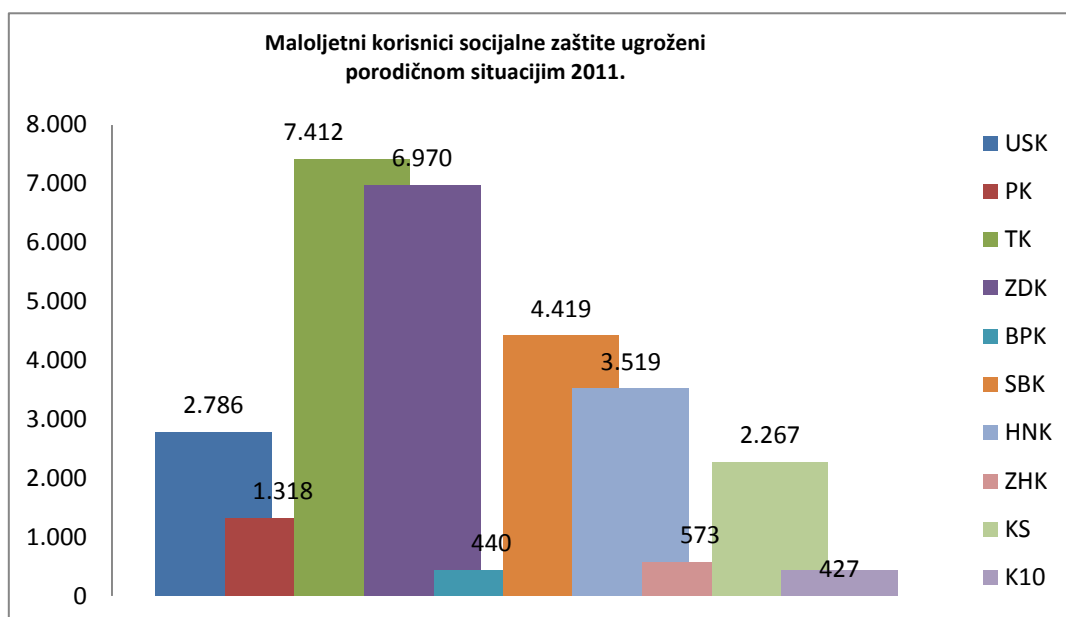

Izvor: FZS

Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom je neznatno opao. I dalje najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe s ugroženom porodičnom situacijom (44,4% u 2011., 43,6% u 2010.) i korisnici u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba (35,4% u 2011., 36,6% 2010.). Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite koji su ugroženi porodičnom situacijom, u 2011. godini opao je za je 1,2%, s tim što se broj ženskih korisnika povećao, a muških opao. Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁵⁴, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca.

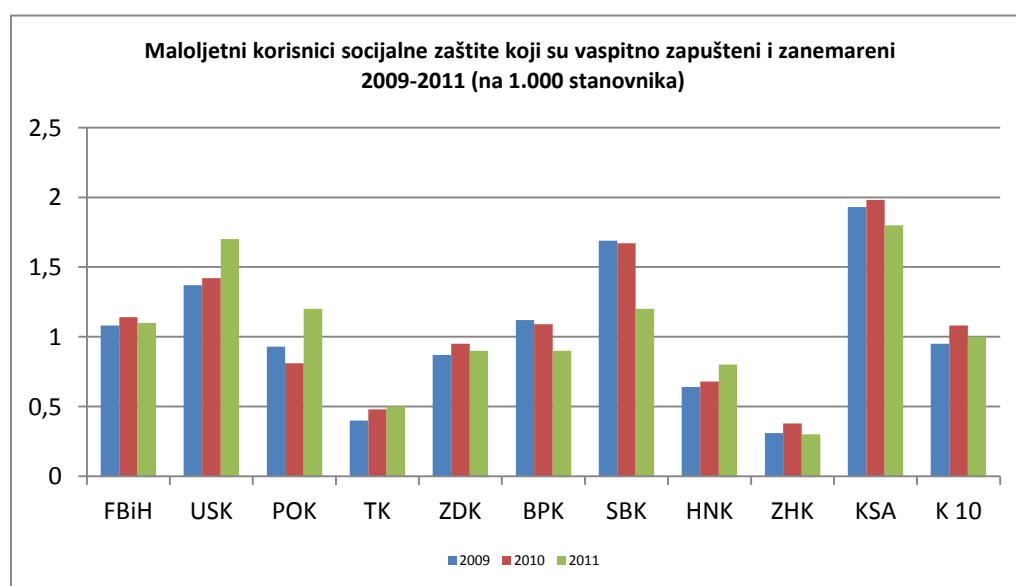
⁵⁴ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

U izvještajnom periodu, najveći udio čine djeca roditelja koja nemaju dovoljno prihoda - 67,3%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama - 14,8%. Od ukupnog broja djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda najveći broj je u Zeničko-dobojskom kantonu 5.649 (27,9%).

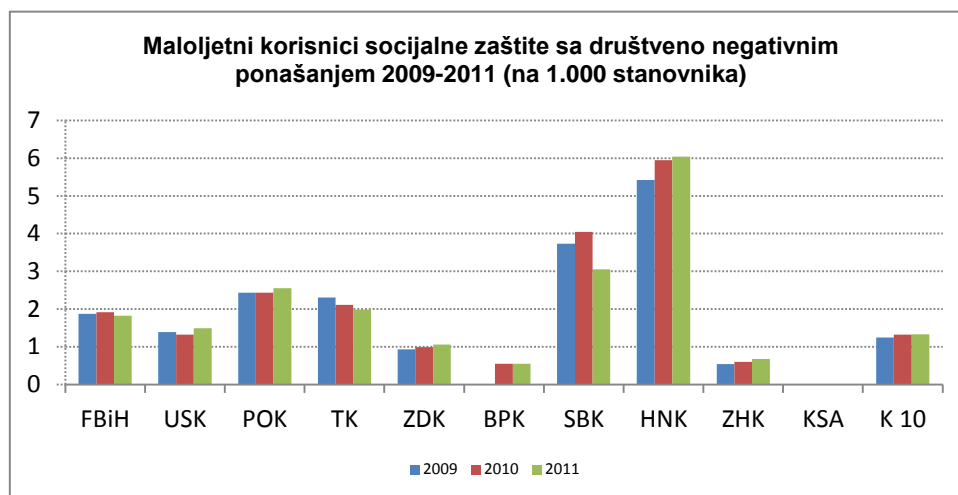
Izvor: FZS

Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zanemareni i zapušteni bilježe značajnu spolnu razliku. Udio muškaraca čini skoro 71,7% u ukupno vaspitno zanemarenoj i zapuštenoj djeci. Najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece bio je u Kantonu Sarajevo – 1,8 na 1000 stanovnika, Unsko-sanskom kantonu 1,7, Srednjobosanskom i Posavskom kantonu po 1,2 djece. U 2011. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.568, što je za 3,3% manje u odnosu na 2010. godinu. U FBiH, na 1000 stanovnika je bilo 1,1 vaspitno zanemarene i zapuštene djece.

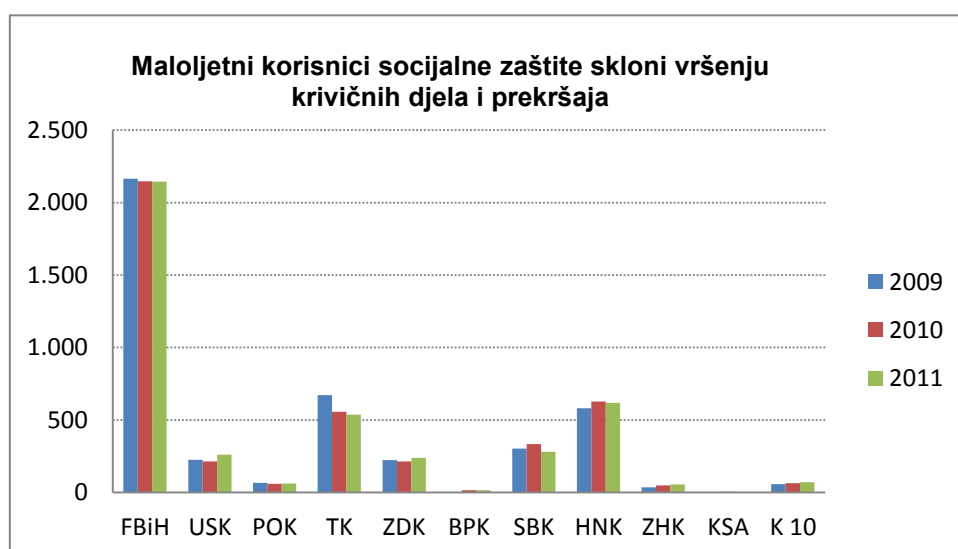

Izvor: Proračun FZZPR prema podacima FZS

Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja opada. Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja čini 6,3% od ukupnog broja maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2011. godini. U odnosu na 2010. zabilježen je pad broja maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja za 4,9%. Na 1000 stanovnika u FBiH, bilo je 1,8 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija u 2011. godini nije bitno promjenila u odnosu na 2010. godinu. Najveći broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja i dalje je bio u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, 6 korisnika na 1000 stanovnika, zatim u Srednjobosanskom kantonu 3,1, Posavskom 2,6 i Tuzlanskom 2 korisnika na 1000 stanovnika.

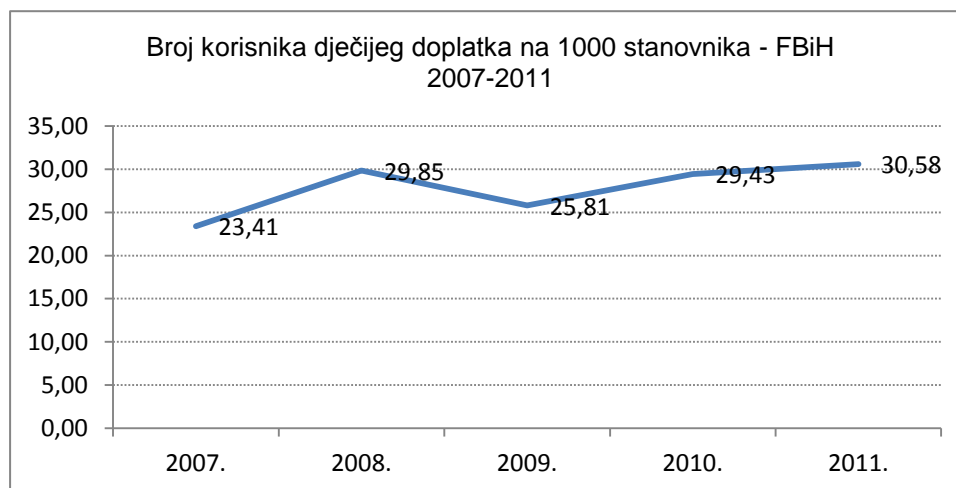
Izvor: Proračun FZZPR prema podacima FZS

Izvor: FZS

Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja su osobe sklone skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, alkoholičari i narkomani. U ovoj skupini maloljetnih korisnika socijalne zaštite, najviše je onih koji su skloni vršenju krivičnih djela (2.145), od čega se mnogo veći broj odnosi na muškarce koji su skloni vršenju krivičnih djela (83,7%). Ovo je jedan od indikatora koji ukazuje na ugroženost porodica s djecom. U odnosu na 2010. godinu ovaj broj

gotovo da se nije promijenio. Najveći broj maloljetnih korisnika sklonih vršenju krivičnih djela evidentiran je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (619), i u odnosu na 2010. godinu je opao za 1,4%. U Tuzlanskom kantonu koji je prednjačio po broju ovih korisnika u 2009. godini, i dalje se bilježi opadajući trend. U odnosu na 2010. godinu broj korisnika u Tuzlanskom kantonu u 2011. godini manji je za 3,6%. Pored ova dva kantona veliki broj ovih korisnika zabilježen je i u Srednjobosanskom (280), Unsko-sanskom (262) i Zeničko-dobojskom kantonu (239).

Izvor: Proračun FZZPR prema podacima DEP-a

U 2011. godini, u FBiH je bilo 3.184 maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama, bez značajne razlike po spolovima.⁵⁵ Krajem 2011. godine bila su 93 kolektivna centra s 1.959 porodica,⁵⁶ od čega su 1.384 porodice sa statusom raseljenih osoba. Najveći broj porodica sa statusom raseljenih osoba koje borave u kolektivnim centrima, bilo je u Tuzlanskom kantonu (1.093 porodice ili 78,97%). Osobe koje su smještene u kolektivnim centrima, uglavom su veoma lošeg materijalnog stanja jer se radi o korisnicima socijalne pomoći ili novčanih primanja po osnovu tjelesnog oštećenja i prava na novčanu naknadu za pomoć i njegu drugog lica, ili su nezaposleni iako su radno sposobni. Takođe, pored raseljenih osoba i izbjeglica, i veliki broj povratnika živi u neuslovnim stambenim jedinicama.

Broj korisnika prava na dječji dodatak raste. Od svih prava⁵⁷ u skladu sa zakonom, u FBiH je najviše korisnika koji imaju pravo na dječiji dodatak. Tako je u FBiH 2011. godine bilo 71,5 hiljada korisnika prava na dječiji dodatak, što predstavlja 77,2% ukupnih korisnika prava porodica s djecom. Broj korisnika ovog prava je u porastu u periodu 2007-2011. Prosječna godišnja stopa rasta je 8%.

⁵⁵ Federalni zavod za statistiku

⁵⁶ Informacija o stanju raseljenih osoba i povratnika u FBiH, iskazanim potrebama i mjerama – FMROI, novembar 2011.

⁵⁷ Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatok pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

Po pitanju ostvarivanja prava na dječiji doplatak u Federaciji BiH, situacija je različita u odnosu na finansijske mogućnosti pojedinih kantona. Isplatu sredstava po osnovu prava na dječiji doplatak do 2007. godine, vršila su četiri kantona (Tuzlanski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski i Kanton Sarajevo), a tek od 2007. godine i Zeničko-dobojski kanton, ali pod određenim kriterijima i u različitim iznosima. Primjera radi, u 2009. godini iznosi dječijeg doplatka kretali su se u Tuzlanskom kantonu od 30,00-50,00 KM po djetetu, 11,10-16,60 KM u Zeničko-dobojskom kantonu, 29,00-43,50 KM u Bosanskopodrinjskom kantonu, 28,00 KM u Srednjobosanskom kantonu i 33,00-49,50 KM u Kantonu Sarajevo.⁵⁸

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁵⁹ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih tokova u padu nataliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece.

U FBiH socijalna zaštita a samim tim i zaštita porodica sa djecom uređena je tako da su nadležnosti u ovoj oblasti podijeljene između FBiH i kantona, uz obavezu Federacije da kreira okvirnu politiku u oblasti zaštite porodice s djecom, dok se propisima kantona bliže uređuju uslovi, način, postupak, organi i finansiranje stečenih prava. S obzirom na neujednačen razvoj i različitu ekonomsku moć kantona, različitost materijalnih naknada za potpunu zaštitu djece i nesmetano provođenje pravilnog odgoja i odrastanja, stvaraju diskriminaciju i dodatno povećavaju nepravdu prema licima u stanju socijalne potrebe. Zbog toga bi formiranjem Fonda za dječiju zaštitu na nivou FBiH, kao i donošenjem novih zakonskih rješenja, bila ujednačena visina naknada za prava u svim kantonima, čime bi se harmonizirala zaštita porodica sa djecom na nivou cijele FBiH.

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);
- Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FbiH

⁵⁸ Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine (2002.-2010.)

⁵⁹ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

Obrazovanje

Kako obrazovanje igra veoma važnu ulogu u izgrađivanju čovjeka, posebno mlade ličnosti, važnu ekonomsku ulogu u izgradnji humanog društva, odnosno kako ima važnu integrativnu funkciju, te kako je jedan od ključnih preduslova za poboljšanje ekonomskog statusa pojedinca i društva u cjelini, za smanjenje siromaštva i poboljšanje socijalne uključenosti, ova oblast je u 2011., kao i u prethodnim godinama, zauzimala vrlo značajno mjesto u ukupnom društveno-ekonomskom i političkom razvoju Federacije BiH. Razvoj ove oblasti je, počev od ulaganja u njeno unapređenje, do usklađivanja sa evropskim standardima, tekao u skladu sa dokumentom "Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008-2015." U 2011. godini akcenat aktivnosti je bio na četiri strateška pravca:

- Poboljšanje obrazovanja i obuke,
- Olakšanje pristupa učenju,
- Uspostava informacionog sistema za upravljanje obrazovanja i
- Otvaranje obrazovanja i obuke ka svijetu.

Akcenat aktivnosti u 2011. godini bio je na povećanju obuhvatnosti stanovništva obrazovanjem, s posebnim naglaskom na ranjive grupe, nastavku reforme finansiranja sistema obrazovanja, te usklađivanju obrazovnog sistema sa zahtjevima na tržištu rada.

Uključenost djece u predškolsko obrazovanje se poboljšava. 2011/2012. školske godine, u odnosu na godinu dana ranije, broj predškolskih ustanova u Federaciji BiH se nije promijenio, iako je konstantno u porastu broj djece koji koriste predškolske ustanove. Prema relevantnim pokazateljima Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, broj predškolske djece na 1000 stanovnika u Federaciji BiH se nije značajnije mijenjao već godinama, i iznosi četvoro djece na 1000 stanovnika. Kako, međutim, predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni, to vrlo teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe.

Obuhvat djece osnovnim obrazovanjem je, kao i ranijih godina, u padu. Oko 2% djece, i pored svih preduzetih mjera, u izvještajnom periodu, uopšte nije obuhvaćeno osnovnim obrazovanjem.

U FBiH ukupan broj upisanih učenika osnovnog obrazovanja u 2011. godini iznosi 207 921, što je manje za gotovo 15 000 u odnosu na prethodnu godinu i manje za oko 31 000 učenika u odnosu na 2007. godinu.

U posljednjih 5 godina broj učenika na jednog nastavnika u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja (2007/2008 – 16,2, 2011/2011 – 13,4), kao i prosječan broj učenika u odjeljenju (2007/2008 – 22,8, 2011/2011 – 21,0). U izvještajnom periodu najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u K10 (10,6) i HNK (11,6) dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u SBK (14,6) i USK (14,2).

U školskoj 2011/2012. godini je nastavljen proces podjele besplatnih udžbenika i nastavnih sredstava u osnovnim školama, prije svega, učenicima čiji su roditelji lošijeg materijalnog stanja, odnosno ranjivim grupama stanovnika Federacije BiH. Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike i raspisivanje javnih natječaja za pribavljanje rukopisa udžbenika i lektire za romsku djecu i djecu u stanju socijalne potrebe, značajno je doprinijelo pozitivnim trendovima u ovoj oblasti.

	FBiH	KANTONI / ŽUPANIJE									
		USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
2007/2008											
Broj učenika	238.887	31.024	4.039	50.626	42.936	2.835	28.604	22.628	9.628	39.972	6.595
Broj nastavnika	14.733	1.735	265	3.088	2.497	184	1.662	1.598	695	2.515	494
Broj učenika na 1 nastavnika	16,2	17,9	15,2	16,4	17,2	15,4	17,2	14,2	13,9	15,9	13,4
Broj odjelenja	10.469	1.307	213	2.187	1.813	144	1.177	1.102	482	1.683	361
Broj učenika u 1 odjelenju	22,8	23,7	19,0	23,1	23,7	19,7	24,3	20,5	20,0	23,8	18,3
2008/2009											
Broj učenika	238.401	30.854	3.872	49.840	42.753	2.803	28.611	22.883	9.864	40.423	6.498
Broj nastavnika	15.091	1.763	249	3.163	2.621	184	1.703	1.642	690	2.586	490
Broj učenika na 1 nastavnika	15,8	17,5	15,6	15,8	16,3	15,2	16,8	13,9	14,3	15,6	13,3
Broj odjelenja	10.525	1.319	195	2.164	1.823	140	1.196	1.116	487	1.715	370
Broj učenika u 1 odjelenju	22,7	23,4	19,9	23,0	23,5	20,0	23,9	20,5	20,3	23,6	17,6
2009/2010											
Broj učenika	233.423	30.286	3.772	48.525	41.985	2.548	28.737	22.308	10.244	38.548	6.369
Broj nastavnika	15.375	1.790	263	3.249	2.728	174	1.750	1.659	765	2.519	479
Broj učenika na 1 nastavnika	15,2	16,9	14,3	14,9	15,4	14,6	16,4	13,4	13,4	15,3	13,3
Broj odjelenja	10.455	1.308	194	2.079	1.809	135	1.211	1.112	544	1.696	367
Broj učenika u 1 odjelenju	22,3	23,2	19,4	23,3	23,2	18,9	23,7	20,1	18,8	22,7	17,4
2010/2011											
Broj učenika	223.069	29.518	3.597	45.780	39.177	2.505	27.373	21.170	9.769	37.815	6.365
Broj nastavnika	15.469	1.830	256	3.244	2.690	185	1.752	1.656	779	2.577	500
Broj učenika na 1 nastavnika	14,4	16,1	14,1	14,1	14,6	13,5	15,6	12,8	12,5	14,7	12,7
Broj odjelenja	10.218	1.318	194	1.983	1.757	133	1.193	1.061	547	1.667	365
Broj učenika u 1 odjelenju	21,8	22,4	18,5	23,1	22,3	18,8	22,9	20,0	17,9	22,7	17,4
2011/2012											
Broj učenika	207.921	27.205	3.418	41.989	36.578	2.245	25.594	19.891	9.530	35.515	5.956
Broj nastavnika	15.567	1.918	282	3.132	2.635	187	1.759	1.709	783	2.598	564
Broj učenika na 1 nastavnika	13,4	14,2	12,1	13,4	13,9	12,0	14,6	11,6	12,2	13,7	10,6
Broj odjelenja	9.901	1.281	192	1.865	1.704	122	1.173	1.030	551	1.618	365
Broj učenika u 1 odjelenju	21,0	21,2	17,8	22,5	21,5	18,4	21,8	19,3	17,3	21,9	16,3

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Uvođenje obaveznog srednjoškolskog obrazovanja, usaglašavanje pedagoških standarda i normativa za srednje obrazovanje na nivou FBiH, razvijanje zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za opće srednje i srednje stručno obrazovanje, uspostavljanje programa obavezne profesionalne orijentacije, definisanje upisne politike koja udovoljava zahtjevima tržišta rada, razvijanje svijesti o cjeloživotnom učenju, neki su od strateških ciljeva u politici srednjoškolskog obrazovanja Federacije BiH u 2011. godini.

Obuhvat učenika srednjim obrazovanjem u Federaciji BiH posljednjih godina je u porastu. U srednjem obrazovanju u 2011. godini značajno su osavremenjeni nastavni planovi i programi, a napravljeni su vrijedni iskoraci u izradi zajedničkih osnova za školske grupe predmeta istorije i jezika, i uopšte, podizanju standarda obrazovanja. Broj učenika u tehničkim i stručnim školama nije zadovoljavajući. Iako tržište rada zahtijeva specifična stručna zanimanja, ona ne bilježe značajniji rast i to bi u narednom periodu trebalo promijeniti.

U posljednje 3 godine, broj učenika srednjih škola ima trend rasta (2009/2010 – 95.134, 2010/2011 – 99.228, 2011/2012 – 108.957). U izvještajnom periodu, u FBiH je zabilježeno prosječno 12,8 učenika na 1 nastavnika i prosječno 25,2 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju POK i SBK (oba 14,5), a najmanji broj BPK i SAK (oba 11,8), te HNK (11,5). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u ZDK i ZHK (oba 25,9), te TK (27,2).

	FBiH	KANTONI / ŽUPANIJE									
		USK	POK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ZHK	SAK	K-10
2007/2008											
Broj učenika	104.980	12.028	1.598	24.354	17.916	1.155	11.928	9.696	3.956	19.701	2.648
Broj nastavnika	8.076	849	112	1.679	1.399	94	848	934	259	1.673	229
Broj učenika na 1 nastavnika	13,0	14,2	14,3	14,5	12,8	12,3	14,1	10,4	15,3	11,8	11,6
Broj odjeljenja	4.033	461	69	871	672	46	440	412	147	803	112
Broj učenika u 1 odjeljenju	26,0	26,1	23,2	28,0	26,7	25,1	27,1	23,5	26,9	24,5	23,6
2008/2009											
Broj učenika	97.728	11.020	1.485	22.618	16.676	1.076	10.924	9.360	3.974	18.020	2.575
Broj nastavnika	8.152	870	101	1.677	1.417	109	823	940	283	1.702	230
Broj učenika na 1 nastavnika	12,0	12,7	14,7	13,5	11,8	9,9	13,3	10,0	14,0	10,6	11,2
Broj odjeljenja	3.953	444	63	840	660	44	436	410	151	794	111
Broj učenika u 1 odjeljenju	24,7	24,8	23,6	26,9	25,3	24,5	25,1	22,8	26,3	22,7	23,2
2009/2010											
Broj učenika	95.134	10.547	1.467	21.374	15.966	1.088	10.688	9.433	4.002	17.915	2.654
Broj nastavnika	3.493	456	54	786	633	33	369	366	121	568	107
Broj učenika na 1 nastavnika	27,2	23,1	27,2	27,2	25,2	33,0	29,0	25,8	33,1	31,5	24,8
Broj odjeljenja	3.911	437	65	802	640	43	442	416	158	793	115
Broj učenika u 1 odjeljenju	24,3	24,1	22,6	26,7	24,9	25,3	24,2	22,7	25,3	22,6	23,1
2010/2011											
Broj učenika	99.228	10.302	1.516	23.329	17.124	1.136	11.531	9.924	4.112	18.625	2.626
Broj nastavnika	8.091	869	101	1.610	1.477	75	844	907	325	1.664	219
Broj učenika na 1 nastavnika	12,3	11,9	15,0	14,5	11,6	15,1	13,7	10,9	12,7	11,2	12,0
Broj odjeljenja	4.053	434	68	826	683	58	467	436	165	799	116
Broj učenika u 1 odjeljenju	24,5	23,7	22,3	28,2	25,1	19,6	24,7	22,8	24,9	23,3	22,6
2011/2012											
Broj učenika	108.957	11.913	1.591	24.166	19.199	1.247	12.712	10.847	4.247	20.304	2.731
Broj nastavnika	8.527	925	110	1.760	1.547	106	877	944	310	1.723	225
Broj učenika na 1 nastavnika	12,8	12,9	14,5	13,7	12,4	11,8	14,5	11,5	13,7	11,8	12,1
Broj odjeljenja	4.324	478	71	890	742	59	496	467	164	832	125
Broj učenika u 1 odjeljenju	25,2	24,9	22,4	27,2	25,9	21,1	25,6	23,2	25,9	24,4	21,8

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

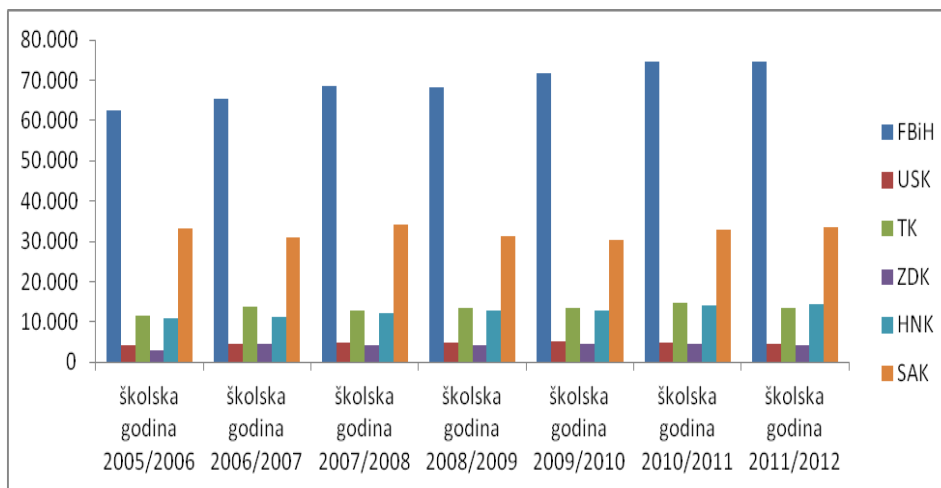
U 2011. godini, u integralnom procesu visokoškolskog obrazovanja u Federaciji BiH pošlo se od toga da je generalni strateški cilj ovog dijela obrazovanja integrisanje sistema domaćeg visokog obrazovanja u međunarodne pravce razvoja, posebno u oblasti implementacije Bolonjskog procesa u zemljama članicama Evropske unije kojoj, kao krajnjem cilju društvenih reformi, teži cjelokupna zajednica, te uključivanje u evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA – European Higher Education Area), kao ravnopravni partner i dio cjelokupnog sistema, te obezbjeđivanje jednakih socijalnih mogućnosti za sve kategorije studenata u Federaciji BiH i povećanje stepena javne odgovornosti visokog obrazovanja prema široj javnosti.

Ovako postavljen cilj u 2011. godini pretpostavljao je obezbjeđivanje više razvojnih komponenti i reformskih aktivnosti, pa je aktivnost u tom pogledu bila usmjerena i na:

- redefinisane ukupnog statusa visokog obrazovanja u društvu,
- obezbjeđivanje potrebnih sredstava za provođenje reformi,
- obezbjeđivanje prostornih, infrastrukturnih i kadrovskih uslova za implementaciju evropskih standarda i normi visokog obrazovanja,
- depolitizaciju obrazovanja i usklađivanje domaće legislative sa onom u zemljama EU i
- osiguranje kvaliteta koji bi bio kompatibilan onom u zemljama EU i druge aktivnosti koje su neophodne za uspješan prelazak na koncepciju društva znanja u skladu sa koncepcijom i opredjeljenjima Lisabonske konvencije.

Nadležnost visokog obrazovanja je na nivou kantona. U Federaciji BiH postoji šest javnih univerziteta, smještenih u 5 kantona, a HNK-a ima dva univerziteta. Iako studenti mogu biti iz bilo kojeg kantona, kanton u kojem studiraju finansira najveći dio troškova visokog obrazovanja. Zapravo, kanton iz kojeg student dolazi dostavlja kantonu u kojem studira vrlo mali iznos sredstava, obično za subvencioniranje troškova smještaja. Prema studiji Evropske unije, dva kantona (Sarajevo i Tuzla) subvencioniraju ostale kantone za školovanje studenata. U školskoj 2011/2012. godini najviše studenata je upisano u Sarajevskom kantonu, potom u HNK i TK.

Studenti u Federaciji BiH po kantonima

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Broj studenata koji se upisuju na visokoškolske ustanove iz godine u godinu raste. Tako je na visokoškolskim ustanovama školske 2005/2006. godine bilo 62.546 upisanih studenata, tri godine kasnije 68.317, a 2011/2012. godine 74.565 studenata.

U Federaciji BiH je 2011. godine bilo 32 studenta na 1.000 stanovnika, odnosno, poređenja radi, pet studenata više nego 2005. godine. Najveći broj studenata je bio u Sarajevskom kantonu (82 studenta na 1.000 stanovnika), i u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (42), a najmanji broj studenata (11) zabilježen je u Zeničko-dobojskom kantonu.

Uporedo s porastom broja studenata, rastao je i broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama Federacije BiH. Prema Statističkom godišnjaku FBIH, u 2011/2012. školskoj godini bilo je blizu 6.400 nastavnika, što je skoro tri puta više nego 2005/2006. školske godine, kada je bilo 2.232 nastavnika. Taj broj se postepeno povećavao do 2009/2010. godine, kada je – statistički gledano – naglo porastao, pa je te godine bilo 5.822 nastavnika i saradnika. Takav porast se objašnjava činjenicom da od 2009. godine jedan nastavnik može predavati na više visokoškolskih ustanova, te tako iskazani brojevi ne odražavaju i fizički broj osoba koji su angažovani i nastavnom procesu.

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Iako je broj upisanih studenata na univerzitetu u FBiH u konstantnom porastu od 2005 – 2011. godine, nije se smanjio broj godina studiranja. Prosjek studiranja u Federaciji BiH je viši nego prosjek EU i iznosi sedam godina.

Broj završenih doktora i magistara, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, raste u periodu 2005/2006 - 2011/2012. godine, a posebno je zabilježen porast broja žena doktora nauka. Tako je 2005/2006. školske godine u Federaciji BiH 270 magistranata završilo magistrat (179 muškaraca i 91 žena), a pet godina kasnije, dakle 2011/2012. godine, 646 (324 muškarca i 322 žene), što je oko 2,5 puta više. 2005/2006 godine 79 doktoranata je završilo doktorat (54 muškarca i 25 žena), a pet godina kasnije, dakle 2011/2012. evidentirano je 140 (88 muškaraca i 52 žene) novih doktora nauka.

Ovakav porast broja akademskog kadra, istovremeno ne bilježi porast razvoja novih poslovnih ideja u Federaciji BiH, odnosno ne biježi adekvatan napredak društva u cjelini.

Preporuke

- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika i kontinuirano raditi na obezbjeđenju stopostotnog obuhvata u svim kantonima;
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanje školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju u Federaciji BiH i kantonima;

- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe u FBiH i kantonima;
- Unaprijediti usklađenost obrazovnih profila u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Obezbijediti podršku sistemskom povećanju broja upisa u visokom obrazovanju, naročito osoba iz ranjivih grupa stanovništva
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih na nivou FBiH i kantona.
- U cilju efikasnijeg finansiranja, razmotriti finansiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba.
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanja.

Zdravstvena zaštita

U Federaciji Bosne i Hercegovine se već više godina radi na reformi zdravstva. Iako u složenim uslovima i s dosta poteškoća, postavljeni ciljevi u 2011. godini, koji su u skladu s vizijom Svjetske zdravstvene organizacije, uglavnom se s uspjehom realizuju, zahvaljujući, prije svega, saradnji sa međunarodnim institucijama i stručnjacima iz raznih oblasti.

Ciljevi koje je, u ovoj oblasti u Federaciji BiH u 2011. godini, trebalo realizovati, između ostalog, bili su: održiv sistem zdravstva, efikasnost i racionalizacija, zadovoljstvo građana i zdravstvenih radnika, kao i pluralizam vlasništva.

Aktivnost institucija u oblasti zdravstva prevashodno su bile usmjerene na implementaciju razvojnih strategija, unapređenje i racionalniju organizaciju ukupnog zdravstvenog sistema i to kroz realizaciju usvojenih sistemskih federalnih zakona iz oblasti zdravstva, kao i operativnih planova donijetih na osnovu Strateškog plana razvoja zdravstva za period 2008-2018. godine. Sve to s ciljem unapređenja zdravstvenog stanja stanovništva u Federaciji BiH.

Angažovanjem nadležnih institucija u oblasti zdravstva u Federaciji BiH u 2011. godini, stvoreni su bolji preduvjeti za implementaciju osnovnog paketa zdravstvenih prava jednakopravno u svim kantonima. Istina, ova aktivnost, zbog nepostizanja konsenzusa u donošenju podzakonskih akata na relaciji Federacija – kantoni, nije u cjelosti realizovana.

U izvještajnom periodu, implementirani su značajni kreditni aranžmani za obnovu zdravstvenog sektora u FBiH, ujednačenja su prava osiguranika, kao i prava zdravstvenih profesionalaca u svim kantonima Federacije BiH, značajno je unapređen farmaceutski sektor na način što su svi adekvatni i kvalitetni lijekovi učinjeni dostupnim svim kategorijama stanovnika u Federaciji BiH.

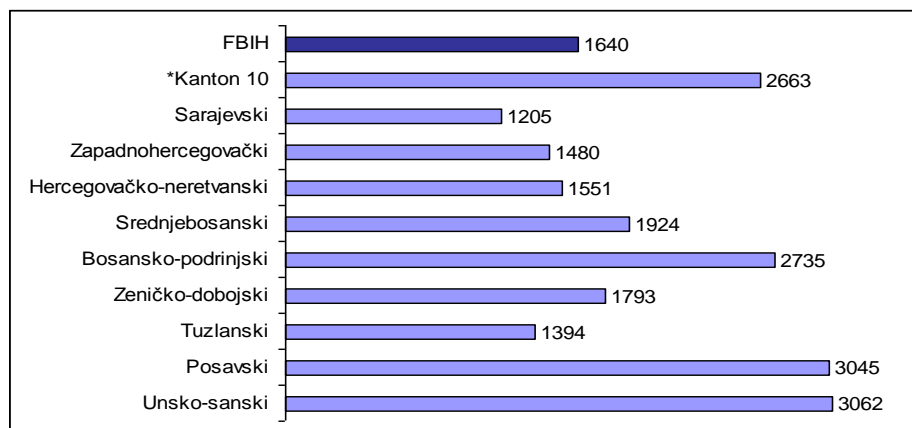
U Federaciji BiH organizovana je primarna (PZZ) i bolnička zdravstvena zaštita. U okviru primarne zdravstvene zaštite, u toku je proces implementacije porodične/obiteljske medicine (PM/OM) u Federaciji. Ovaj proces se odvija uz pomoć Projekta jačanja zdravstvenog sektora (HSEP), koji se realizuje uz kredit Svjetske banke (IDA), Razvojne banke Vijeća Evrope (CEB), te kantonalnih i Federalne vlade. Tri ključne komponente HSEP-a odnose se na rekonstrukciju PZZ, jačanje kapaciteta u okviru zdravstvenog menadžerstva, kao i jačanje kapaciteta za dijalog o politikama, monitoring i evaluaciju.

U Federaciji BiH je 2011. godine (procjenjuje se da je tada živjelo 2.338.270 stanovnika) radilo ukupno 4.355 ljekara i 595 stomatologa. Na jednog ljekara bilo je 537 stanovnika, a čak 3.930 stanovnika na jednog stomatologa. Te godine bilo je 8.659 bolesničkih postelja, što je 270 stanovnika na jednu bolesničku postelju. Na 1.000 stanovnika u Federaciji BiH bilo je zaposleno 1,86 ljekara.

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti na 1.000 stanovnika bilo je angažovano 0,95 ljekara, a u bolnicama 0,91 ljekar. U 2011. godini u službama porodične/obiteljske medicine je radilo 710 timova, što je za pet timova više nego godinu dana ranije. U primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Federaciji radila je trećina ukupnog broja doktora medicine (32,2%) i na 1000 stanovnika dolazi 0,61 doktor medicine i 127 zdravstvenih tehničara.

Posmatrano po kantonima, prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite. Najveći broj doktora medicine ima kanton Sarajevo, u kome je 0,83 doktora na 1000 stanovnika. U Tuzlanskom kantonu je 0,72 doktora na 1000 stanovnika, a u Unsko-sanskom i Posavskom kantonu dolazi 0,33 doktora na 1000 stanovnika.

Broj stanovnika po doktoru medicine u PZZ u FBiH u 2011. godini

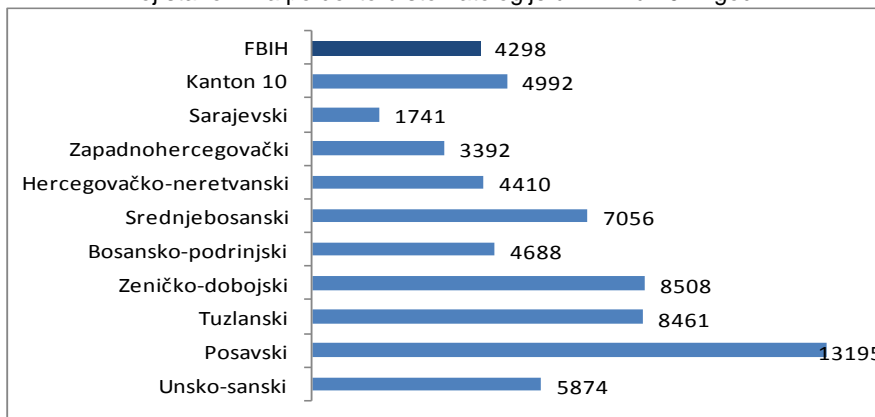
Izvor: ZZFBiH

U Federaciji BiH su u 2011. godini po jednom stanovniku u prosjeku ostvarene 4,3 posjete kod doktora medicine. Najveći broj posjeta po jednom stanovniku je ostvaren u Sarajevom kantonu (5,5), a najmanji u Posavskom (1,1).

Stomatološku zaštitu u Federaciji BiH je u 2011. godini, u okviru 258 punktova, pružalo 545 radnih timova. U odnosu na godinu dana ranije, povećan je broj punktova za 15,2%, ali je smanjen broj radnih timova za 0,9%. Na 1000 stanovnika bilo 0,23 doktora stomatologije i 0,30 stomatoloških sestara/tehničara, a uz jednog doktora medicine u prosjeku je radilo 1,3 stomatoloških sestara/tehničara. Najveći broj doktora stomatologije ima kanton Sarajevo - 0,57 na 1000, a najmanji Posavski kanton 0,08 na 1000.

Poređenja radi, u Hrvatskoj je 2011. godine radilo 12 532 ljekara, odnosno 2,62 ljekara na 1000 stanovnika. Iste godine, u Hrvatskoj je bilo 3.156 stomatologa, pa je na 1000 stanovnika bilo angažovano 0,66 stomatologa. U Srbiji je u 2011. godini bilo 21 926 ljekara, što je 2,81 ljekar na 1000 stanovnika i 2.227 stomatologa, odnosno 0,30 na 1000 stanovnika.

Broj stanovnika po doktoru stomatologije u FBiH u 2011. godini

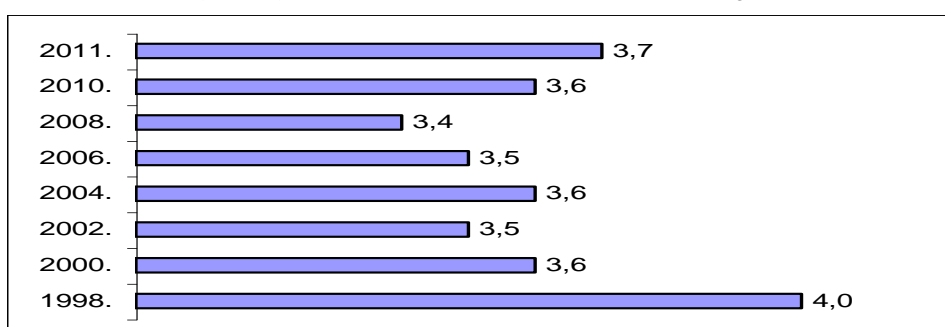

Izvor: ZZFBiH

Po jednom doktoru stomatologije dnevno je u Federaciji BiH u 2011. godini u prosjeku ostvarena 9,4 posjeta, što govori o nedostatnoj iskorišćenosti postojećih resursa. U prosjeku je ostvareno samo 0,5 posjeta po jednom stanovniku.

Stanovništvo Federacije BiH je bolničku zdravstvenu zaštitu u 2011. godini ostvarivalo u 23 bolničke ustanove (opšte, kantonalne, specijalističke, kliničke bolnice, klinički centri, liječilišta, medicinski centri...) u kojima je radilo 48% svih doktora medicine i 47% svih zdravstvenih tehničara. Na 1000 stanovnika bolničku je zaštitu pružao 0,91 doktor i 2,55 zdravstvenih tehničara. Na jednog doktora medicine u prosjeku je radilo 2,8 zdravstvenih tehničara.

Broj postelja na 1.000 stanovnika u FBiH 1998-2011. godine

Izvor: ZZFBiH

Kao i ranijih godina, i 2011. godine u Federaciji BiH, najveći broj postelja imao kanton Sarajevo – 5,4 na hiljadu stanovnika. Na području ovoga kantona nalazi se Klinički centar, koji osigurava tercijalni nivo bolničke zaštite stanovništva Sarajevskog kantona, kao i gravitirajućih kantona, pa samim tim pruža usluge i najvećem broju stanovnika Federacije BiH. Sarajevski kanton je, prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, 2011. godine imao 1007 ljekara i 112 (uključen je i kadar Stomatološkog fakulteta) stomatologa koji su zaposleni u Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu, ali nisu raspoređeni po opštinama.

Ukupan broj osiguranih lica u 2011.godini je povećan za 1,2% s tim što je struktura osiguranih lica prema kategorijama osiguranja izmijenjena u različitim omjerima u odnosu na 2010.godinu. Zapravo, od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH, u 2011. godini, osiguranih je bilo 85,55%.

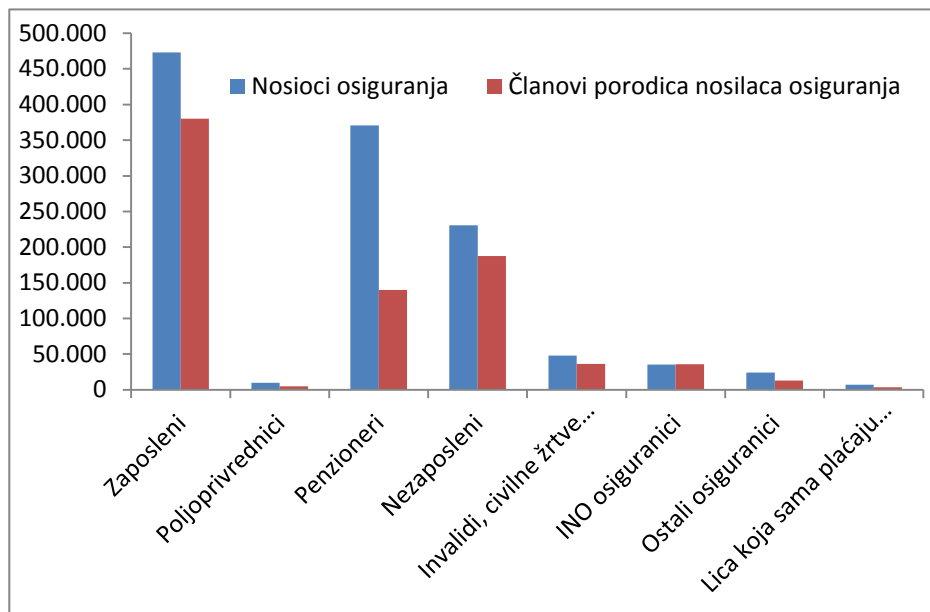
KANTON	BROJ STANOVNIKA			BROJ OSIGURANIH LICA			OBUHVAT STANOVNIŠTVA ZDRAVSTVENIM OSIGURANJEM (%)		
	2009.	2010.	2011.	2009.	2010.	2011.	2009.	2010.	2011.
Unsko-sanski	288.114	287.869	287.835	208.749	210.077	210.853	72,45	72,98	73,25
Posavski	39.886	39.520	39.585	27.464	31.265	31.319	68,86	79,11	79,12
Tuzlanski	498.549	499.047	499.221	447.265	438.248	438.661	89,71	87,82	87,87
Zeničko-dobojski	400.602	400.126	399.856	341.119	329.994	345.035	85,15	82,47	86,29
Bosansko-podrinjski	33.093	32.931	32.818	25.800	25.560	25.676	77,96	77,62	78,24
Srednjo bosanski	254.992	254.572	254.003	212.436	214.427	216.715	83,31	84,23	85,32
Hercegovačko – neretvanski	225.930	225.268	224.902	186.238	190.033	189.396	82,43	84,36	84,21
Zapadno-hercegovački	81.707	81.433	81.414	71.720	73.005	74.900	87,78	89,65	92,00
Sarajevski	423.645	436.572	438.757	406.006	410.121	414.566	95,84	93,94	94,49
Kanton 10	80.800	80.322	79.879	53.237	53.691	53.283	65,89	66,84	66,70
Federacija BiH	2.327.318	2.337.660	2.338.270	1.980.034	1.976.421	2.000.404	85,07	84,55	85,56

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Obuhvat zdravstvenim osiguranjem po pojedinim kantonima je različit. Najveći stepen obuhvata je u kantonu Sarajevo (94,5%), a najmanji u kantonu 10 – Livno (66,7%)

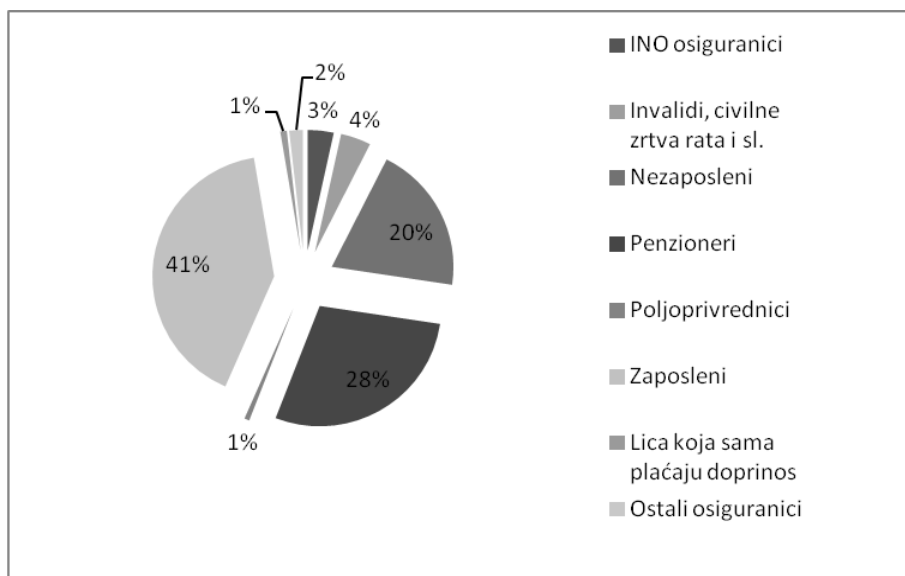
U Federaciji BiH se povećava broj osiguranika koji doprinos za obavezno zdravstveno osiguranje uplaćuje u minimalnim iznosima, dok je broj osiguranika koji plaćaju doprinos u većem iznosu zadržan na nivou iz 2010. godine, a od njih se obezbjeđuje preko 95% prihoda od doprinosa.

Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja

Izvor: ZZFBiH

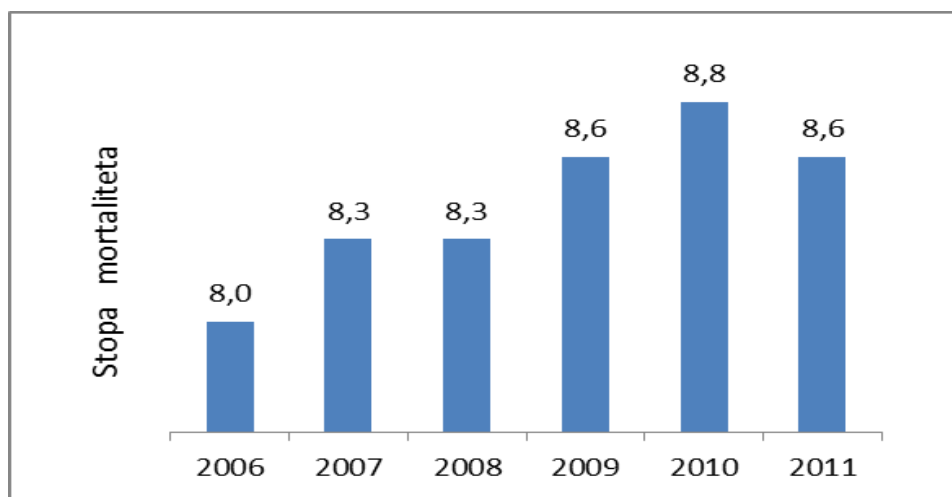
Struktura osiguranika i članova porodice osiguranika u ukupnom broju osiguranih lica iskazana procentualnim učešćem u 2011. godini

Izvor: ZZFBiH

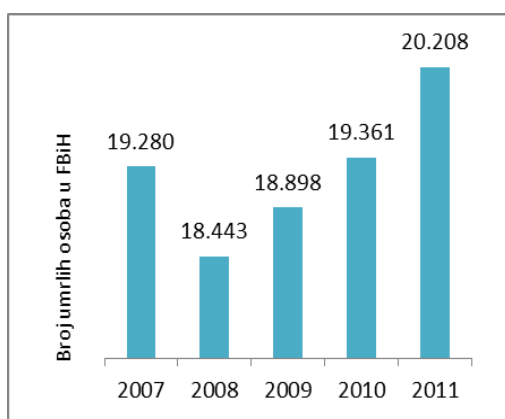
U izvještajnom periodu, opća stopa mortaliteta iznosila je 8,6‰ i u odnosu na 2010. godinu, manja je za 0,2‰. U Srbiji je stopa mortaliteta iznosila 14,3‰, Hrvatskoj 11,4‰, a u zemljama Evropske unije 4,8‰. Prosječna starost umrlih u Federaciji BiH raste. Očekivani životni vijek pri rođenju u 2009. godini je nešto niži u odnosu na evropski prosjek i iznosi 74 godine, a evropski prosjek je 75 godina.

Opća stopa mortaliteta FBiH 2006 - 2011. godine

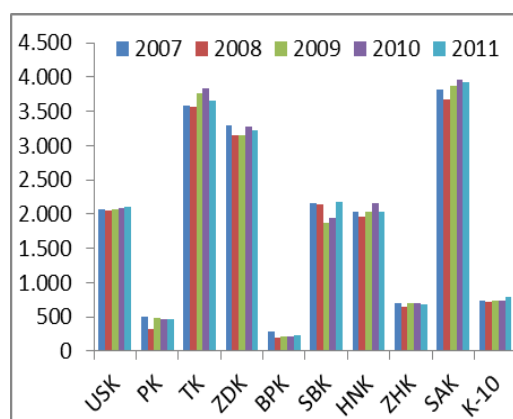
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Broj umrlih u FBiH 2007-2011.

Izvor: Federalni zavod za statistiku

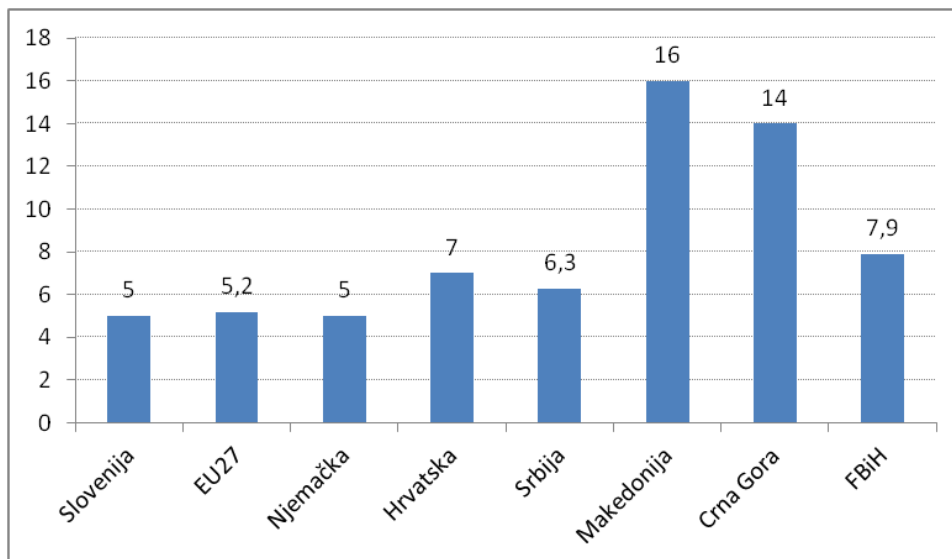
Broj umrlih po kantonima 2007-2011.

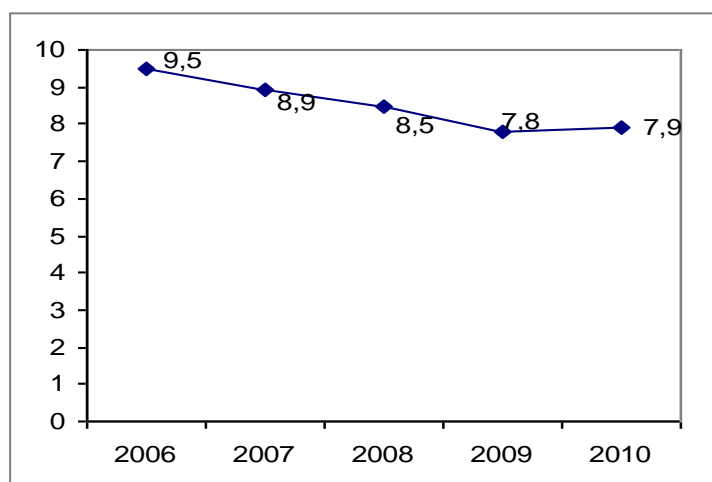
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, 2011. godine u Federaciji je umrlo 20.208 osoba. Stopa dojenačke smrtnosti u Federaciji BiH ima opadajući trend. Slična je situacija i u zemljama u susjedstvu. U zemljama evropskog regiona u 2009. godini stopa iznosi 7,9%, dok je u FBiH ta stopa nešto niža i iznosi 7,8%. U odnosu na 2009. god. stopa dojenačke smrtnosti u 2010. je porasla za 0,1%. Stopa dojenačke smrtnosti u Sloveniji je bila 5%, u Hrvatskoj 7%, Srbiji 6,3, Crnoj Gori 14%, Makedoniji 16%, Njemačkoj 5%, a u zemljama EU 5,2%. Dojenačka smrtnost s jedne strane je jedan od najboljih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, a sa druge strane predstavlja odraz stepena organizacije zdravstvene zaštite. Stopa dojenačke smrtnosti posljednjih godina ima ujednačen trend. Stopa dojenačke smrtnosti u Federaciji BiH u 2011. godini, niža je za 1,1%. Dakle, stopa dojenačke smrtnosti u FBiH je na približno istom nivou kao u zemljama evropskog regiona.

Stope dojenačke smrtnosti FBiH, EU 27, zemlje regiona, Slovenija, Njemačka 2010. godine

Stope dojenačke smrtnosti FBiH 2006 – 2010.

Izvor: ZZJZFBiH; Zdravstveno stanje stanovništva i zdravstvena zaštita u FBiH 2006-2010.; EUROSTAT

U Federaciji BiH se primjenjuje sistem zdravstvenog osiguranja koji se bazira na Bizmarkovom modelu, prema kome su doprinosi osnovni izvor finansiranja zdravstvenog osiguranja, mada se dodatna sredstva slivaju i iz budžeta, kao i kroz participaciju građana i donacije. Plaćanje doprinosa zdravstvenog osiguranja je obavezno.

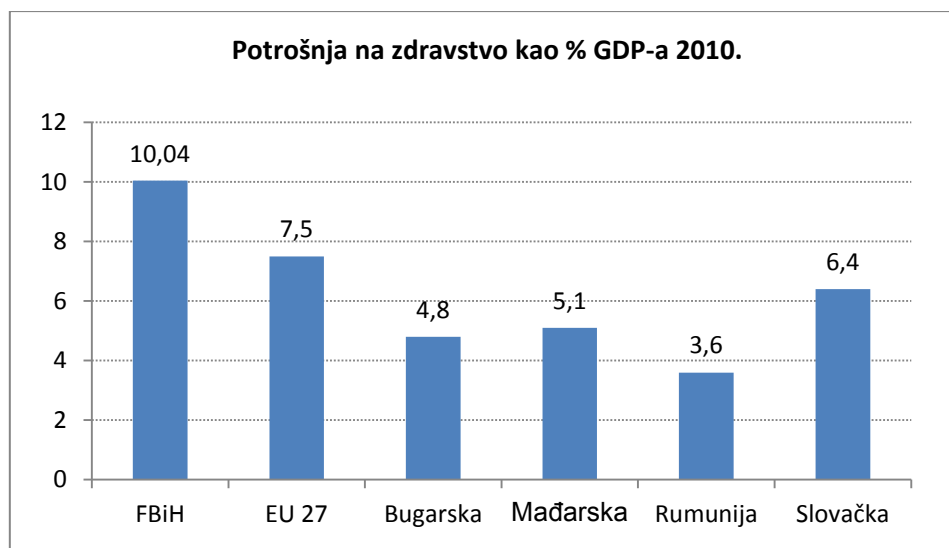
Javni sistem zdravstvene zaštite je tako organizovan da uplatioci doprinosa stiču pravo da koriste usluge zdravstvene zaštite u slučaju potrebe.

Zdravstveni osiguranici ne stiču pravo srazmjerno uplaćenim sredstvima (može se desiti da radnici cijeli radni vijek uplaćuju doprinos zdravstvenog osiguranja, a da nikada ne koriste usluge zdravstvene zaštite), a isto tako i da se pojedinim ugroženim slojevima društva omogućava pristup zdravstvenoj zaštiti bez uplate doprinosa. Zbog toga se s pravom može postaviti pitanje odabira načina finansiranja zdravstvene zaštite, tj. da li je sistem zdravstvenog osiguranja primjerenije finansirati putem doprinosa, ili putem poreza?

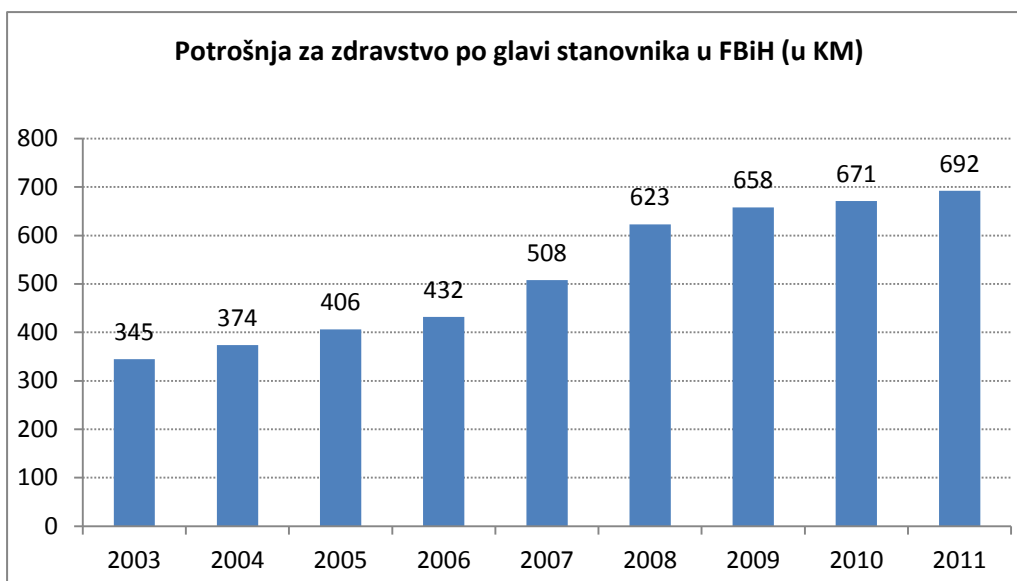
Prema podacima Svjetske banke (dokument „Izazovi i preporuke za reforme – Pregled javnih rashoda i institucija“ iz februara 2012. godine), ukupna potrošnja na zdravstvo u BiH raste po neodrživoj stopi. Preko 50% korisnika zdravstvenih usluga pokrivenih zdravstvenim osiguranjem (penzioneri, invalidi, borci, nezaposleni) su oslobođeni plaćanja doprinosa, tako da je finansijska održivost zdravstvenog sistema ozbiljan problem. Procjenjuje se da je omjer onih koji rade i plaćaju doprinose i onih koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu 1:5. Izraženi problemi zdravstvenog sektora su i neopravdano velik broj nemedicinskog osoblja u medicinskim ustanovama (procjena 30%), te nastavak finansiranja zasnovanog na inputima, umjesto na potrebama stanovništva i zdravstvenim ciljevima.

Prema podacima Svjetske banke, u BiH i FBiH rastu i javni i privatni rashodi za zdravstvo, pri čemu privatni rashodi (vlastita sredstva korisnika zdravstvenog osiguranja) čine preko 40% od ukupne zdravstvene potrošnje. Budući da se ekonomskoj krizi ne vidi kraj, te da će se zbog povećanja nelikvidnosti privrede, smanjivati broj osiguranika koji uplaćuju doprinos, jasno je da je realna opasnost da se u narednom periodu povećaju prihodi od građana i smanje prihodi od doprinosa. Ukoliko ne dođe do strukturnih reformi u FBiH, lako se može desiti da u budućnosti, prihodi od građana više učestvuju u finansiranju zdravstvenog sektora od prihoda od doprinosa. U tom slučaju, postojeći zdravstveni sistem baziran na Bizmarkovom modelu će u dobroj mjeri izgubiti smisao postojanja.

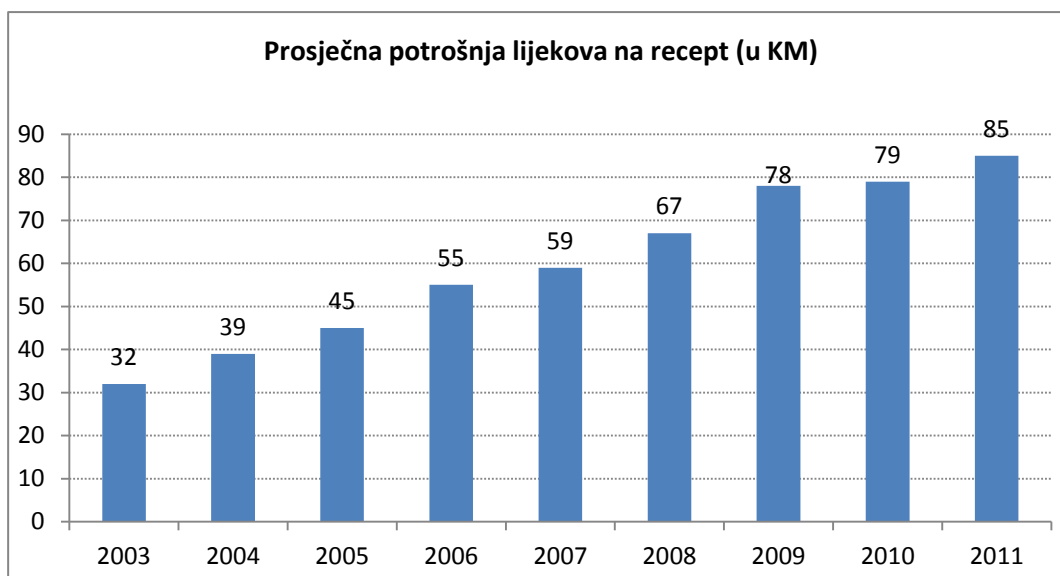
Imajući u vidu značajne prednosti Beveridžovog modela, (finansiranje zdravstva putem poreza), a vodeći računa o sve težoj finansijskoj situaciji u zdravstvenom sektoru, mislimo da je neophodno analizirati mogućnost uvođenja Beveridžovog modela zdravstvene zaštite. Ovaj model je najprimjereniji u situaciji otežanog finansiranja javne potrošnje, zato što omogućava bolju kontrolu utrošenih sredstava i racionalniju administraciju. Danas se smatra da je najbolje uređen sistem zdravstvene zaštite u V. Britaniji, a finansira se Beveridžovim modelom.

Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH raste. U 2011. potrošnja je iznosila 692 KM, što je za 3,1% više u odnosu na 2010. godinu. U periodu 2003-2011. godine potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 9,1%.

Izvor: Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje

Izvor: Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja

Prosječna potrošnja lijekova na recept u FBiH raste. Prema podacima Federalnog zavoda za zdravstveno osiguranje, potrošnja lijekova u 2011. godini iznosila je 85 KM po glavi stanovnika i veća je za 7,3% u odnosu na 2010. godinu. U periodu 2004-2011. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 13%.

Preporuke

- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite u Ministarstvima zdravstva i Zavodima za javno zdravstvo sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru;
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept;
- Razmotriti finansiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama;
- Smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama;
- Analizirati prednosti i mogućnost uvođenja Beveridžovog modela zdravstvenog sektora s ciljem efikasnije kontrole utroška sredstava i uspješnijeg finansiranja zdravstvenog sektora;
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu uplata doprinosa zdravstvenog osiguranja od strane inspekcijskih organa.

Penziona politika

Strategija socijalnog uključivanja u BiH ima za cilj poboljšati položaj populacije penzionera i kroz planirane reforme penzionog sistema smanjiti rizik od siromaštva penzionera, postići veću adekvatnost penzija i veću pokrivenost populacije 65+ penzionim osiguranjem. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Penzioni sistem treba posmatrati kao dio nacionalne ekonomije, kao dio tekućih ekonomskih politika, ali prije svega treba ga posmatrati u smislu politika osiguravanja socijalne zaštite za sprečavanje rizika siromaštva u slučaju starosti i invalidnosti rada.

Na sam penzioni sistem, pored ekonomske politike, uveliko utiču demografske promjene. Zbog trenda bržeg starenja populacije, sistemi penzionog osiguranja se reformišu u čitavoj EU.

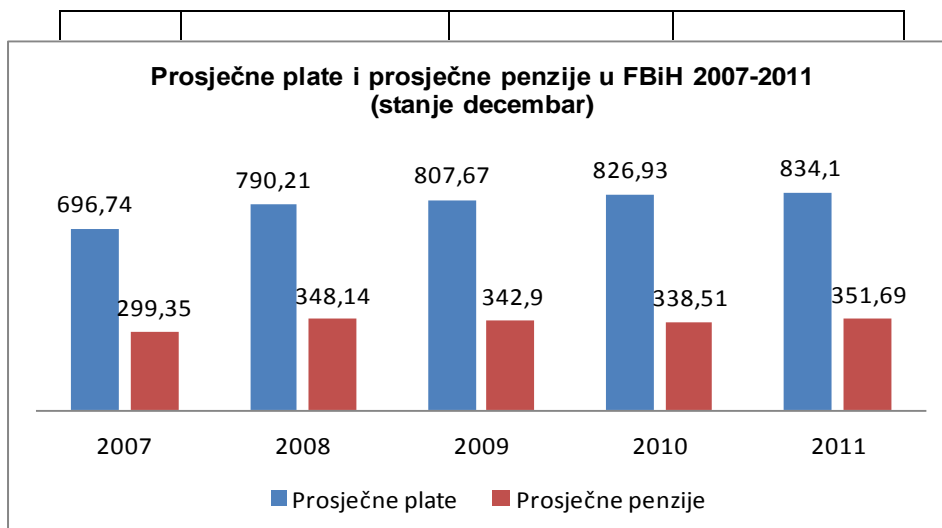
Penzijsko i invalidsko osiguranje u FBiH uređeno je Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, koji je stupio na snagu 30. 07. 1998. godine. Ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti, generacijske solidarnosti i obaveznosti penzijskog i invalidskog osiguranja. Rizici koji su obuhvaćeni ovim osiguranjem su: starost, invalidnost, smrt i fizička onesposobljenost, a prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, te novčana naknada za fizičku onesposobljenost. Ova prava su lična i neotuđiva, te se ne mogu prenositi na druga lica niti zastariti, izuzev zastare isplate primanja proisteklih iz ostvarenih prava. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja, za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Broj penzionera u FBiH raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2011. godine iznosio je 376.180. U periodu 2005.– 2011. broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 3,47%. Starija populacija (65+) čini oko 14,05% ukupnog stanovništva FBiH, što je za 2,95% manje u odnosu na BiH. Udio žena u toj populaciji je nešto veći nego muškaraca. U RS je udio starijih u ukupnoj populaciji veći skoro pet procentnih poena nego u FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 16,1% ukupne populacije.

Prosječna penzija u FBiH raste. Prosječna penzija u 2011. godini iznosila je 349,19 KM i bila je veća za 2,5% u odnosu na 2010. godinu. U decembru 2011. godine iznosila je 351,69 KM pri čemu je minimalna iznosila 296,36 KM koliko je iznosila i u decembru 2009. i 2010. godine.

Raste broj osiguranika koji uplaćuju doprinose. U decembru 2011. godine bilo je 439.473 osiguranika što je za 3,5% više u odnosu na 2010. godinu, ali i 1,2% manje u odnosu na 2006. godinu. U periodu 2006-2008. godina, broj osiguranika je rastao po prosječnoj stopi od 1,43%. Smanjenje ekonomskog rasta zbog globalne krize 2008. godine, te nedostatak strukturnih reformi privrede FBiH nakon 2008. godine, rezultirali su padom broja osiguranika. Nakon 2008. godine negativan trend nastavljen je u 2010. godini, kada se bilježi pad broja osiguranika za 10,39% u odnosu na 2009. godinu. Iako je u 2011. godini zabilježen blagi rast broja osiguranika koji uplaćuju doprinose, i dalje je nepovoljan odnos broja zaposlenih i broja penzionera što stvara dodatni pritisak na penzioni sistem. U periodu 2006.-2011. godine, broj osiguranika je rastao po prosječnoj stopi od 0,8% %, što je znatno niže od prosječne stope rasta broja penzionera u istom periodu (3,5%). Odnos broja penzionera prema broju osiguranika u 2011. godini, iznosio je 1:1,17 što ukazuje na visok stepen ekonomske neodrživosti penzijskog sistema (2005. godine ovaj odnos je bio 1:1,37). Odnos broja penzionera prema broju osiguranika u FBiH u 2011. godini nepovoljniji je i u poređenju sa Hrvatskom (1:1,21) i Srbijom (1:1,2) iako navedeni podaci govore o lošem stanju i neodrživosti penzionih sistema naših susjeda. Sve to ukazuje na neefikasnost i neodrživost postojećeg sistema finansiranja i na neophodnost hitnog definisanja, usvajanja i implementacije penzione reforme. Takođe, povećanje broja zahtjeva za penzionisanje dodatno ugrožava finansijsku održivost sistema i utiče na prosječnu visinu penzije.

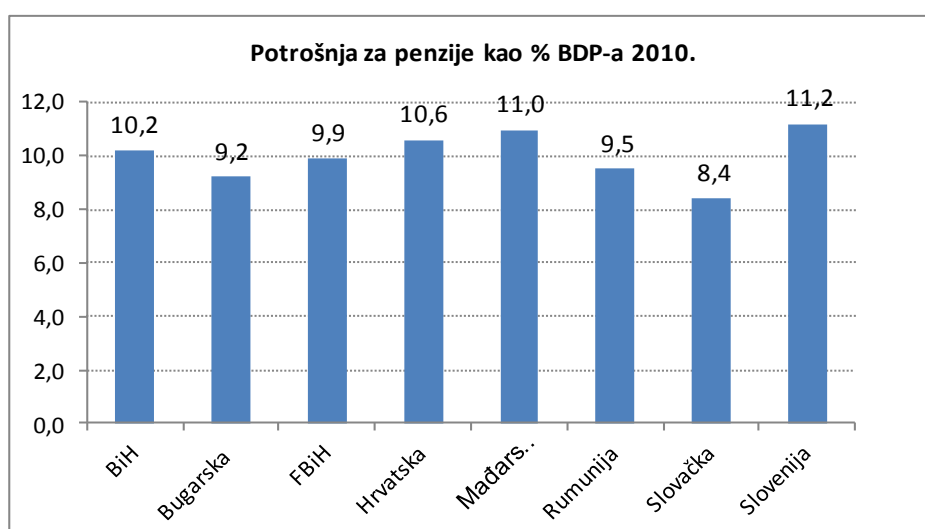
Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2002.	691.873.780	57.656.148	100
2003.	730.843.664	60.903.638	105,63
2004.	801.260.090	66.771.674	109,63
2005.	851.561.055	70.963.424	106,28
2006.	980.148.744	81.679.062	115,1
2007.	1.149.282.320	95.773.526	117,25
2008.	1.397.340.025	116.445.002	121,58
2009.	1.371.747.418	114.312.284	98,16
2010.	1.473.702.514	122.808.543	107,43
2011.	1.464.817.772	122.068.148	99,40

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U periodu od 2006.– 2011. godine, prosječna plaća u FBiH rasla je po prosječnoj stopi od 6,26%. Najveći rast prosječnih plaća zabilježen je u 2008. godini, 13,42%. U narednom periodu zabilježen je rast, ali po mnogo nižoj stopi (2,21% 2009., 2,39% 2010. godine, a 2011. godine samo 0,87%). U periodu 2006-2011. odnos prosječne penzije i prosječne plate bio je veoma nepovoljan. Prosječna penzija u FBiH čini 42% prosječne plate. U periodu od 2008. do 2010. godine zabilježen je stalni pad prosječnih penzija (2008. 348 KM, 2009. 343 KM, 2010. 339 KM), dok je 2011. zabilježen blagi rast (352 KM).

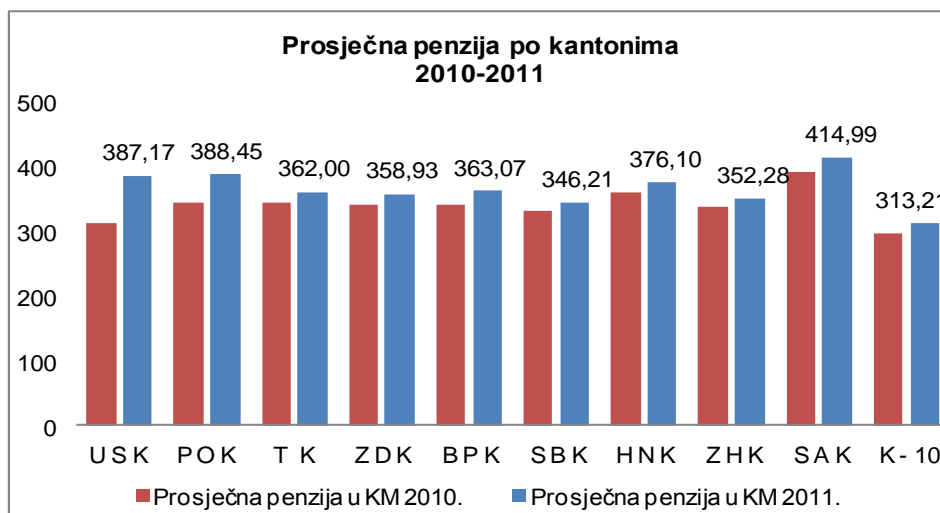
Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2011. godini porastao je za 4,9% u odnosu na 2010. godinu, dok su prihodi od doprinosa pali za 0,60%, što dovoljno govori o održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2011. godini iznosilo je 10,1% što je u odnosu na 2010. godinu rast za 2%. U 2010. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 9,9%, dok je u zemljama EU-27 prosječna potrošnja na penzije kao % BDP-a iznosila 12,99%⁶⁰.

Izvor: EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPiO i FZS

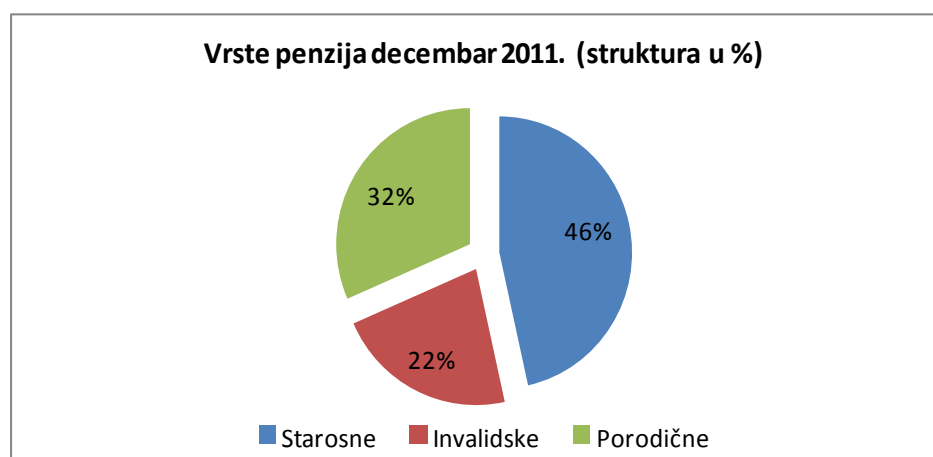
⁶⁰ Procjena Eurostat –zadnji raspoloživi podaci

Prosječne isplaćene penzije se razlikuju po kantonima. Najniža prosječna penzija isplaćena je u Kantonu 10 (313,21 KM), što je za 10,9% manje u odnosu na prosječnu penziju u FBiH, a najveća prosječna penzija u FBiH 2011. godine, isplaćena je u Kantonu Sarajevo (414,99 KM), što je za 18% više u odnosu na prosječnu penziju u FBiH.

Izvor: FZPIO

Najveći broj korisnika penzije su korisnici starosne penzije (175.104 u 2011. godini), a najmanji korisnici invalidske penzije. Zakon o invalidnosti je mnogo povoljniji nego u drugim zemljama. Invalidnost se tretira kao nemogućnost obavljanja dotadašnjeg posla, ali zakon ne omogućava invalidu promjenu radnog mjesta ili prekvalifikaciju čime bi on nastavio raditi u formalnom sektoru, već potiče pojedince da odu u invalidsku penziju, iako bi mogli obavljati neke druge fizički manje zahtjevne poslove. Broj korisnika sve tri kategorije (starosne, invalidske i porodične) rastao je u toku 2011. u odnosu na 2010. godinu.

Izvor: Federalni zavod MIO/PIO

U decembru 2011. godine, od 376.180 isplaćenih penzija, 22.049 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa, i iz Budžeta FBiH i BiH. Daju se u mnogo mlađoj dobi, sa manje staža osiguranja i u dosta većem iznosu od redovnih penzija.

Broj penzionera koji su siromašni je visok. Ne postoje pouzdani podaci o broju penzionera koji su siromašni ili su u riziku od siromaštva, ali se procjenjuje da je taj broj visok. U FBiH, u decembru 2011. godine isplaćene su ukupno 376.180 penzija, a prosječna visina penzije je bila 351,69 KM, što je ispod nivoa zajamčene penzije za sve tri kategorije. Potrošačke cijene u 2011. godini bilježe rast po stopi od 3,6%. Iako su penzije u toku 2011. godine porasle za 2,5 %, rast potrošačkih cijena je dodatno ugrozio penzionere i doprinio da sve veći broj penzionera dolazi u kategoriju socijalno ugroženih osoba.

Proces reforme penzionog sistema je u toku. Reformski proces u FBiH je počeo, najprije kroz reformu koja je izvršena donošenjem Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju 1998. godine, te kroz značajno smanjenje prava i beneficija koje pruža penzijski sistem. Ovim Zakonom eliminisani su neki oblici prava koji su imali karakter socijalnih davanja, a koja su tradicionalno bila dio penzijskog sistema. Međutim, kako je postojeći način finansiranja penzionog sistema finansijski neodrživ, već izvjesno vrijeme vode se diskusije o reformi penzionog sistema. U 2011. godini nastavljen je rad na reviziji Strategije reforme penzionog sistema, kako bi se još jednom provjerile dugoročne implikacije predložene reforme.

Ključna karakteristika penzionog sistema je vrlo nepovoljan odnos broja penzionera i osiguranika koji plaćaju doprinose (1:1,17). Jedan od razloga velikog broja penzionera, a time i velikog nivoa potrošnje na penzije, je veliki udio mladih penzionera, tj. postojanje povlaštenih penzija koje se daju u mnogo mlađoj dobi, sa manje staža osiguranja i u mnogo većem iznosu od ostalih.

Takođe, u FBiH je Zakon o invalidnosti "velikodušniji" nego u drugim zemljama, pa su invalidske penzije mnogo više od starosnih, što motiviše ljude da idu u invalidsku umjesto u starosnu penziju. I porodične penzije su povoljnije od uobičajene međunarodne prakse. Sve to narušava sistem PIO, tako da isti zahtijeva kompletnu reformu.

Preporuke

- Ukinuti prijevremeno penzionisanje, pooštriti kriterije invalidnosti, ukinuti dvostruke isplate (boračke naknade i penzije), odvojiti povlaštene penzije od mase redovnih penzija;
- Sanirati neplaćene doprinose u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasnu kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Povećati godine starosti za odlazak u starosnu penziju žena i muškaraca;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU;
- Hitno donijeti dokument cjelovite reforme na principima održivosti penzijsko – invalidskog osiguranja.

Položaj osoba sa invaliditetom

Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala da će osigurati za sve građane ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti.

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima. Ključni problem koji postoji je da nema sistematskog praćenja u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom i jedinu kategoriju korisnika koji ostvaruju mjesečna finansijska davanja iz Budžeta FBiH. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja finansiraju se iz federalnog Bužeta, a za finansiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata finansiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, finansiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Do kraja 2011. godine prava na finansiranje ostvarilo je 67.455⁶¹ osoba sa (neratnim) invaliditetom, a za finansiranje ovih prava u 2011. godini iz federalnog budžeta je izdvojeno 151.685.784,84 KM. U odnosu na 2010. godinu broj korisnika ovih prava u 2011. godini, porastao je za 14,7%. U periodu 2009.-2011. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom rastao je po prosječnoj stopi od 4,6%.

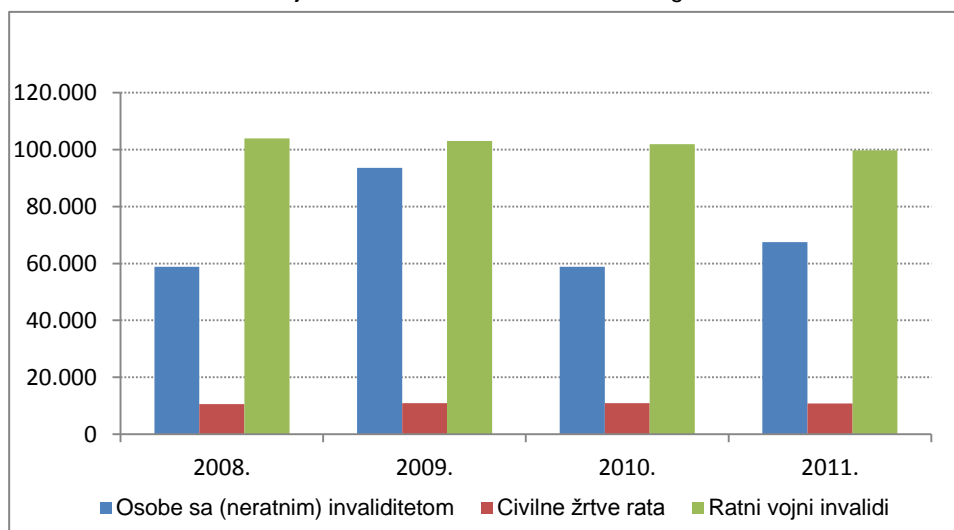
U 2011. godini u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 10.774 korisnika, što je za 1,2% manje u odnosu na 2010. godinu. Prosječna stopa rasta ovih korisnika, u periodu 2009.-2011. godina, iznosila je 0,5%. U 2011. godini za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata iz federalnog budžeta je izdvojeno 24,2 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2011. godine ukupan broj korisnika⁶² prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica bio je 97.080 od čega se na porodične invalidnine odnosi 44.806 korisnika, a na lične invalidnine 52.274 korisnika. Taj broj bio je uvećan sa korisnicima (2.668), koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, tako da je ukupan broj u 2011. godini iznosio 99.748 korisnika prava, što je za 2,16% manje u odnosu na 2010. godinu. U periodu 2009.-2011. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 1,4%.

⁶¹ Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

⁶² Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava lične i porodične invalidnine po kantonima

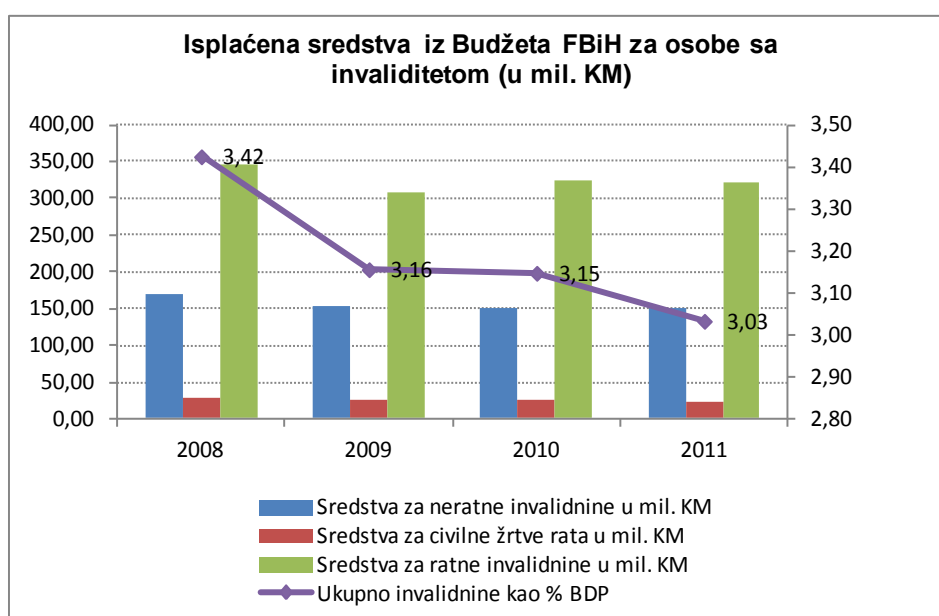
Broj korisnika invalidnina 2008.-2011. godina

Izvor: Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike i Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata

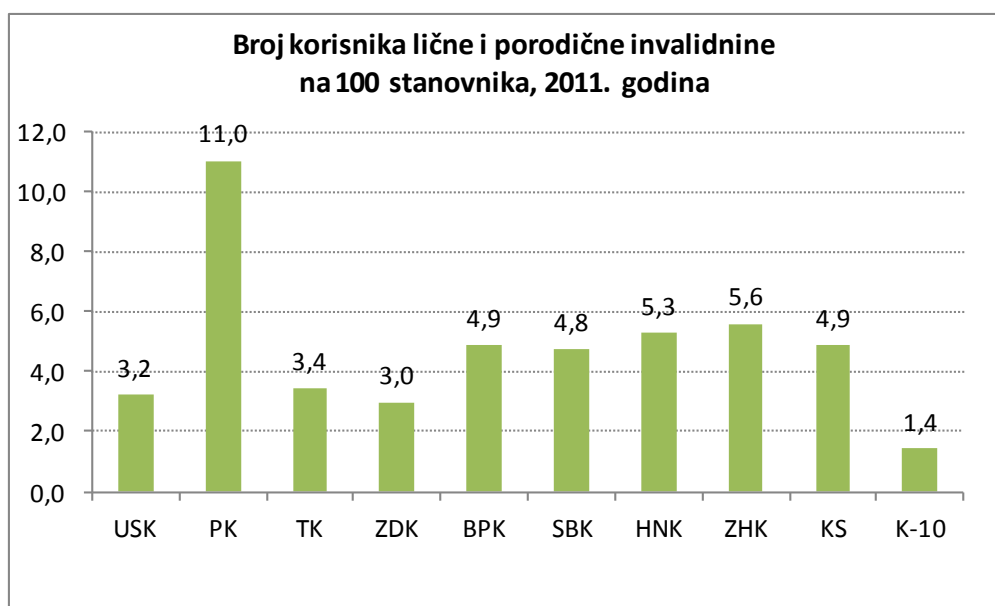
Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2008.-2011.

	2008	2009	2010	2011
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	169,48	152,70	150,09	151,69
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	27,82	26,67	24,82	24,22
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	344,72	307,53	325,55	321,56
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	542,02	486,90	500,46	497,47
Ukupno invalidnine kao % BDP	3,42	3,16	3,15	3,03

Zakon o reviziji korisnika boračkih prava u FBiH usvojen je početkom 2010. godine (Zakon o izmjenama i dopunama zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica). Do kraja 2011. godine, 2.202 korisnika izvedeno iz prava u postupku revizije.

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu⁶³, na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (11 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1,4 korisnika na 100 stanovnika).

Izvor: Proračun FZZPR na osnovu podataka o broju invalidnina Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Osobe sa invaliditetom se suočavaju sa problemima pri zapošljavanju. I pored toga što je osobama s invaliditetom teško naći posao, poslodavci prave veliku razliku između vojnih invalida i osoba s invaliditetom kojima uzrok invalidnosti nije vezan sa ratnim dešavanjima. Naime, favorizuju se ratni vojni invalidi pri zapošljavanju, jer se većina resursa i pažnja usmjeravaju na rješavanje njihovih problema.⁶⁴

Osnovni problem u ovoj oblasti je da se država odnosi prema licima sa invaliditetom ne vodeći računa o njihovoj objektivnoj situaciji i potrebama, već u funkciji grupe kojoj pripadaju i porijeklu invaliditeta. Mirnodopski invalidi, su u znatno nepovoljnijoj poziciji u odnosu na civilne žrtve rata i vojne stradalnike.

U februaru 2010. godine usvojen je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave

⁶³ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava po kantonima 2009-2010. godina

⁶⁴ Izvještaj o stanju u oblasti invalidnosti u BiH - Radna grupa sastavljena od predstavnika organizacija članica Mreže organizacija osoba/lica sa invaliditetom Bosne i Hercegovine, mart 2012.

profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom⁶⁵, druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, da se zaposli, posao zadrži i u njemu napreduje ili promijeni zanimanje.

Prilikom zapošljavanja osoba sa invaliditetom, privredni subjekti dužni su te osobe zapošljavati srazmjerno ukupnom broju zaposlenih u tom subjektu. Subjekti koji ne ispune obavezu zapošljavanja po kvotnom sistemu dužni su mjesečno pri isplati plaća obračunati i uplatiti u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom novčani iznos u visini 25% od prosječne plaće u FBiH. Privredni i drugi pravni subjekti koji upošljavaju manje od 16 radnika nisu obavezni zapošljavati osobe sa invaliditetom, ali su dužni svakog mjeseca prilikom isplate plaća uplaćivati u Fond poseban novčani iznos u visini 0,5%, od iznosa isplaćene mjesečne bruto plaće svih zaposlenih.

U toku 2011. godine, objavljeni su javni pozivi za projekte profesionalne rehabilitacije i dodjele novčanog stimulansa iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju u vrijednosti od milion konvertibilnih maraka, i to 850.000 KM za programe i projekte očuvanja nivoa zaposlenosti u privrednim društvima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, njihov razvoj i unaprijeđivanje profesionalne rehabilitacije, te 150.000 konvertibilnih maraka za raspodjelu sredstava poslodavcima za novo zapošljavanje 30 osoba sa invaliditetom na period od najmanje 12 mjeseci.⁶⁶

Sredstva za dodjelu novčanog stimulansa raspodjeljena su na 23 poslodavca širom FBiH i novouposleno je 30 osoba sa invaliditetom. Za jednu osobu koju zaposle poslodavci dobijaju stimulans u iznosu od 5.000 konvertibilnih maraka koja će se upotrijebiti za prilagođavanje uslova rada potrebama osobe sa invaliditetom ili nabavku specijalne opreme i pomagala.

Komisija za provođenje nadzora namjenskog utroška sredstava za realizaciju programa i projekata za 2011. godinu vršila je kontrolu utroška sredstava dodjeljenih po Javnom pozivu Fonda za profesionalnu rehabilitaciju privrednim društvima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. U tom cilju, radi ostvarivanja neposrednog uvida o implementaciji projekata i programa, Komisija je posjetila sva privredna društva kojima su dodjeljena sredstva.⁶⁷

Fond je uspio realizirati planirane aktivnosti, uspostaviti evidenciju o korisnicima sredstava, redovno servisirati isplate novčanih nadoknada po osnovu poreza i doprinosa, te obezbjediti stalnu i pristupačnu stručnu podršku korisnicima, u smislu savjetovanja i informisanja po pitanjima profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

⁶⁵ Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, nedostajuća sredstava osigurati će se iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

⁶⁶ <http://www.fprzoi.ba/>

⁶⁷ <http://www.fprzoi.ba/>

Pod zapošljavanjem pod posebnim uvjetima smatra se i zapošljavanje u organizacijama osoba sa invaliditetom (udruženja, savezi i dr.) i samozapošljavanje (pokretanje obrta, obavljanje samostalne djelatnosti i obavljanje poljoprivredne djelatnosti kao jedinog i glavnog zanimanja). Pod posebnim uvjetima mogu se zapošljavati osobe sa invaliditetom sa najmanje 60% invaliditeta, osobe sa najmanje 70% tjelesnog oštećenja, ukoliko to oštećenje ima za posljedicu smanjenje radne sposobnosti i osobe sa lakom i umjerenom mentalnom retardacijom. Privredno društvo za zapošljavanje osoba sa invaliditetom je privredno društvo u kojem je od ukupnog broja zaposlenih najmanje 40% osoba sa invaliditetom, s tim da mora imati uposleno najmanje tri osobe sa invaliditetom. Radni centar je javna ustanova koja zapošljava osobe sa invaliditetom koje se ne mogu zaposliti ili održati zaposlenost pod općim uvjetima u privrednim društvima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom ili u zaštitnim radionicama. Zapošljavanjem pod posebnim uvjetima osoba sa invaliditetom smatra se i samozapošljavanje i zapošljavanje i rad u samostalnoj djelatnosti vlastitim sredstvima ili sredstvima članova porodice osobe sa invaliditetom.

Siromaštvo osoba sa invaliditetom nije moguće precizno procijeniti jer se takvi podaci ne prate. Siromaštvo i nezaposlenost najviše pogađa osobe sa invaliditetom. Procjenjuje se da gotovo dvije trećine od ukupnog broja odraslih osoba sa invaliditetom žive blizu ili ispod zvanične linije siromaštva. Značajne društvene, obrazovne, ekonomske, fizičke i transportne barijere sprečavaju većinu osoba sa invaliditetom da uživaju u svojim osnovnim pravima.⁶⁸ Prema izvještajima Svjetske banke, loša ciljanost socijalnih beneficija je osnovni razlog zbog kojih jako visoka davanja ne smanjuju siromaštvo, ali i onemogućavaju druge vrste rashoda ili kapitalne investicije, sa ciljem doprinosa ukupnom razvoju. Od svih zemalja u okruženju, samo Hrvatska za socijalnu pomoć invalida troši više od BiH, ali su u Hrvatskoj ova davanja znatno bolje usmjerena nego u BiH, pa socijalna primanja dolaze do više od 40% najugroženijih stanovnika. Neke zemlje EU su dostigle tako visoku ciljanost da socijalna pomoć dolazi do 70 ili 80% najugroženijih stanovnika.

Finansiranje mjera socijalne sigurnosti u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini je ispod evropskog prosjeka i prosjeka u regionu. Izdvajanja za boračko-invalidsku zaštitu čine dvije trećine ukupnih socijalnih davanja.

Boračke naknade su u velikoj mjeri ostale netaknute reformama i rezanjem potrošnje. Najznačajnije smanjenje potrošnje je vezano za ukidanje naknade za nezaposlene demobilisane borce. Te su naknade uvedene u oktobru 2006. godine s maksimalnim trajanjem od tri godine, a prestale su važiti 2010. godine, s tim da se puni fiskalni učinak njihovog ukidanja očekuje tek 2012. godine, jer su zaostale naknade isplaćivane u 2011. godini. Sredinom 2010. godine uveden je prihodovni cenzus za mjesečne naknade za nosioce odlikovanja, ali je prag prihoda postavljen visoko, tako da je isključen veoma mali broj korisnika. Kako ove izmjene nisu dale neki veliki rezultat, a i zbog zadržavanja visokog nivoa potrošnje na osnovne kategorije naknada (mjesečne boračke lične invalidnine i porodične invalidnine), sveukupan nivo potrošnje za boračke naknade u FBiH još uvijek je visok. U periodu 2009-2011 godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 2,3%. U 2011. godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosile su 1,96% BDP-a.

⁶⁸ Svjetska banka i I.C. Lotos, Invalidnost i siromaštvo u BiH, 2006, kalkulacije na osnovu LSMS-a

U oblasti civilnih (neratnih) invalidskih naknada u FBiH, napravljen je reformski korak koji je predstavljao pokušaj ograničavanja pristupa tim naknadama, osim za one koji imaju trajan i ireverzibilan invaliditet (stopa invalidnosti 90 ili 100 procenata). Međutim, ovaj korak je povećao nejednakost tretmana civilnih invalida u odnosu na ratne invalide. U periodu 2009-2011 godine izdvajanja za neratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 3,7%. U 2011. godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,92% BDP-a.

Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH (koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata) u 2011. godini, iznosila su 497,47 miliona KM, što je za 0,6% manje u odnosu na 2010. godinu. Ukupna izdvajanja za ove kategorije iznosila su 3,03% BDP-a.

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i ažuriranih evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržištu rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;
- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kog se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;
- Podsticajnim mjerama stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Nastaviti reviziju boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja izdvajanja iz Budžeta, odnosno boljeg usmjeravanja prema ugroženim kategorijama stanovništva, te izbjegavanja dvojnih davanja.